

หลักฐานทางเอกสารที่เกี่ยวกับพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

1. ความสำคัญของเอกสาร

เอกสารในต้นส่วนใหญ่เป็นเอกสารโบราณ อันหมายถึง ศิลาจารึกหรือจารึกต่าง ๆ ตลอดจนบรรดาหนังสือใบลาน, หนังสือบุค, สมุดข่อย หรือสมุดไทยโบราณหลายชนิดที่วาดด้วยเรื่องราวต่าง ๆ หลายประเภทที่จารและเขียนด้วยอักษรต่าง ๆ เช่น อักษรขอม, อักษรธรรม, และอักษรไทย และไวยาธกต่าง ๆ รวมทั้งภาษาไทยที่ค้นพบโดยทั่วไปบนผืนแผ่นดินไทย¹

ในปัจจุบันนี้นักวิชาการสาขาต่าง ๆ ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับอารยธรรมของมวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะนักโบราณคดีต่างก็ให้ความสำคัญและเน้นหนักในการศึกษาจารึกกันมากยิ่งขึ้น เพราะถือว่าหลักฐานที่เป็นจารึกและศิลาโบราณวัตถุเหล่านั้นต่างจากรูปแบบที่คิดว่าเป็นหลักฐานสำคัญอันดับที่ 1 (**Primary source**) อันหมายถึงว่าเป็นหลักฐานที่ควรเชื่อถือได้สูงกว่าหลักฐานอื่นใดทั้งหมด

ดังนั้นการค้นพบจารึกใหม่แต่ละครั้ง หมายถึงการเพิ่มพูนภูมิปัญญาให้แก่มนุษยชาติ เพราะ เป็นสิ่งที่จะบอกได้ว่าบรรพชนท่านดำเนินชีวิตอยู่กันอย่างไร รู้และเข้าใจว่าวิถีทางครองโลกได้อย่างไร เครื่องจรรโลงใจของท่านคือสิ่งใด ผลประโยชน์ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันได้แก่อะไร ท่านสามารถรักษาสังต่าง ๆ อันก่อปรด้วยอารยธรรมและวัฒนธรรมเหล่านั้นให้คงอยู่ตลอดมาจนถึงยุคปัจจุบันได้ด้วยวิธีใด ความไขของปัญญาเหล่านี้สามารถศึกษาได้จากข้อความในจารึกต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้ทำไว้แล้วเราไปค้นพบจารึกนั้นเข้าไปในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ในการแบ่งยุค "ก่อนประวัติศาสตร์" กับ "ประวัติศาสตร์" ในสังคมไทยสังคมหนึ่ง วิถีหนึ่งหรือเกณฑ์หนึ่งที่น่ามาไว้เป็นเครื่องหมายในการแบ่งยุคดังกล่าว

ออกจากกัน คือ จารึกหรืออักษร⁴ กล่าวคือ การนับเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ของสังคมใดสังคมหนึ่ง (ตามหลักเกณฑ์ที่จะใช้จารึกหรืออักษรเป็นเครื่องแบ่ง) นั้น จะเริ่มขึ้นเมื่อสังคมนั้นเริ่มมีอักษรไว้เป็นครั้งแรกและตัวอักษรเหล่านั้นจะต้องมีผู้อ่านออก แม้ว่าสังคมนั้นจะมีอักษรไว้แล้วแต่ยังไม่มีผู้ใดอ่านออกก็ยังไม่นับว่าเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ แต่จัดเป็นยุคกึ่งก่อนประวัติศาสตร์⁵ และขอย้ำว่าที่กล่าวนี้ในกรณีที่ใช้อักษรเป็นเครื่องแบ่งเท่านั้น เพราะยังมีวิธีหรือหลักเกณฑ์อื่น ๆ เป็นเครื่องแบ่งอีก เช่น การใช้เทคนิควิทยาในสังคม, ความเจริญของสังคม, ลักษณะทางเศรษฐกิจ และพัฒนาการทางการปกครอง เป็นต้น⁶

2. อิทธิพลทางอารยธรรมของอินเดียที่มีต่ออักษรและภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และนครศรีธรรมราช

จากการศึกษาทางด้านโบราณคดีทำให้ทราบว่าร่องรอยทางด้านโบราณคดีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แสดงถึงอารยธรรมอินเดียมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 7-8 แต่การศึกษาระหว่างภูมิภาคนี้กับอินเดียมีมาก่อนแล้วตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ เพราะมีวัฒนธรรมหลายอย่างร่วมกัน เช่น การทำนาโดยการท่อน้ำ, การเลี้ยงวัวและควาย, ความรู้เกี่ยวกับโลหะ, ความชำนาญในการเดินเรือ, การสืบเชื้อสายทางสตรี, การนับถึงปี, การเคารพบูชาบรรพบุรุษและเจ้าแห่งดิน, การสร้างสถานที่เคารพที่แบบที่สูง, ระบบการสร้างตำราในภาษาและนิยายท้องถิ่น เป็นต้น ครั้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 7-8 คงจะมีการติดต่อระหว่างกันมากขึ้นและมีอิทธิพลในพุทธศาสนาและภาษาที่แพร่กระจายลงสู่ภูมิภาคนี้เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม จึงทำให้เกิดมีหลักฐานทางวรรณคดี คือ ศิลาจารึกโวคาพซึ่งพบที่เมืองวาทวังในเวียดนามใต้ ศิลาจารึกนี้นับเป็นศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 8 ส่วนทางศิลปะ คือ พระพุทธรูปแบบอมราวาทิทางภาคใต้ของประเทศอินเดียน่าจะมีอายุในพุทธศตวรรษที่ 9 ณ สถานที่หลายแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในประเทศไทย บนเกาะสุมาตรา เกาะเซเลเบส และในประเทศเวียดนาม รวมทั้งได้ค้นพบตะเกียงโรมันสำริดซึ่งอาจจะหล่อขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรียในประเทศอียิปต์ก่อนพุทธศตวรรษที่ 6 ที่ตำบลลพพิท อำเภอดำรงวิทยารุจิราภรณ์ จังหวัดกาญจนบุรีใน

ประเทศไทยด้วย อย่างไรก็ตาม ทะเกียงโรมันสำริดนี้อาจจะเป็นสิ่งที่ชาวอินเดียนำเข้ามาในภายหลัง อารยธรรมอินเดียที่แพร่เข้ามาเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลอย่างแท้จริงขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 9 และ 10⁷ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาอารยธรรมของอินเดียแทบทุกด้านได้แพร่ขยายอย่างรวดเร็วและกว้างขวางไปทุกหัวระแหงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไต้หวัน การสืบเนื่องมาตามลำดับจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ศิลปจาริกก่อน พ.ศ. 1826 ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชทั้งหมดทางก็ได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอินเดีย โดยเฉพาะอิทธิพลทางด้านตัวอักษรและภาษาซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด กล่าวคือ จากการเผยแพร่อารยธรรมของอินเดียเข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในหลาย ๆ ด้านดังกล่าวนั้น ทำให้ตัวอักษรและภาษาของอินเดียเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคนี้ด้วย เนื่องจากเมื่ออารยธรรมของอินเดียแพร่เข้าไปถึงไหนลักษณะของตัวอักษรและภาษาของอินเดียก็จะตามเข้าไปถึงที่นั่นด้วย การค้าขายก็ ศาสนาก็ ล้วนมีอิทธิพลที่สำคัญที่ทำให้อักษรของอินเดียเข้ามามีอิทธิพลและแพร่กระจายในภูมิภาคนี้ทั้งสิ้น

จากการศึกษาจารึกที่พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น จารึกไวคตปุระและจารึกในรัฐโบราณอื่น ๆ ที่รับอารยธรรมอินเดีย เช่น พุนัน จัมปา ทวารวดี พยู (หรือศรีเกษตร) ศรีวิชัย และเจนละ (หรือขอม) เป็นต้น โดยศึกษาวิวัฒนาการของตัวอักษรที่ปรากฏในจารึกดังกล่าวประกอบกับหลักฐานการเผยแพร่อารยธรรมอินเดียเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ทำให้เชื่อได้ว่าจารึกต่าง ๆ ดังกล่าวมาและตัวอักษรรุ่นแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ล้วนมีกำเนิดมาจากอิทธิพลของอักษรในอินเดียทั้งสิ้น⁸

ในอินเดียอักษรเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งเจริญขึ้นในราว 3,000 ปี ก่อนคริสตกาล แต่อักษรดังกล่าวนั้นยังไม่มีผู้ใดอ่านออก ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอารยธรรมนี้ยังคงขึ้นอยู่กับโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบ อารยธรรมนี้จึงจัดอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (Proto-Historic culture)⁹ ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์โมริยะ ราวพุทธศตวรรษที่ 3 ก็เกิดหลักฐานตัวอักษรอีกที่เสาคีลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มาเขีย คือ อักษรพราหฺมี เนื้อเรื่องของศิลปจารึกนี้เป็นพระราชกำหนด

กฎหมายที่ประกาศให้ประชาชนทราบ และบอกถึงศาสนาที่ประชาชนนับถือ คือ ศาสนาพุทธ

อักษรพราหฺมี ใช้น้อย่างแพร่หลายในประเทศอินเดียตั้งแต่สมัยราชวงศ์โมริยะเป็นต้นมา บรรดาศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชที่พบในประเทศอินเดียภาคกลางและภาคใต้ราวพุทธศตวรรษที่ 3 ก็ใช้อักษรพราหฺมีจารึกบันทึกหลักฐานอยู่¹⁰

หลังจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในอินเดียได้มีการตั้งเมืองกันมาก มีการขยายอำนาจกันยิ่งขึ้น เมื่อเกิดการแบ่งการปกครองกันออกเป็นรัฐ เล็ก รัฐน้อย เช่นนั้น บรรดาครูอักษรที่อยู่ในราชสำนักของพระเจ้าอโศกมหาราชก็แยกย้ายกันออกไปอยู่ในสำนักแห่งรัฐต่าง ๆ ทั่วไป ดังนั้น ทำให้แต่ละรัฐและแต่ละนครก็มีรูปแบบอักษร เป็นของตัวเอง แต่ละอันเป็นวิวัฒนาการจากพราหฺมีทั้งสิ้น อักษรในอินเดียจึงมีลักษณะต่าง ๆ กันออกไป โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์ปัลลวะมีอักษรหลายแบบ¹¹ และอักษรปัลลวะ (หรือบางทีเรียกว่าอักษรอินเดียใต้หรือคุณฑ หรือคุณฑ-ปัลลวะ) นี้เองที่แพร่กระจายมาปรากฏในจารึกโบราณส่วนใหญ่ในประเทศไทย และเมื่อเราใช้อักษรปัลลวะนี้มานาน ๆ เข้าก็วิวัฒนาการต่อไปเป็นอักษรขอมและอักษรมอญ เป็นอาทิ

อักษรปัลลวะเจริญขึ้นในระยะที่ราชวงศ์ปัลลวะขึ้นครองราชย์ทางภาคใต้ของประเทศไทย อินเดีย ราชวงศ์นี้มีอำนาจตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 9-15 ราชธานีตั้งอยู่ที่เมืองกามูจิปุรัม ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย เป็นราชวงศ์ที่อยู่ปักษ์ศาสนาพราหมณ์ การก่อสร้างที่สำคัญที่สุดของราชวงศ์นี้ตั้งอยู่ที่เมืองมวาลีปุรัมหรือมามัลปุรัม¹² อาจจะด้วยเหตุผลที่ราชวงศ์นี้ปกครองทางภาคใต้ประกอบด้วยชายฝั่งทะเลที่สะดวกแก่การเดินเรือไปมาค้าขายก็เป็นได้ ทำให้อักษรและศิลปกรรมของราชวงศ์นี้แพร่หลายมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีจารึกโบราณ วัตถุสถานและวัฒนธรรมสาขาอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับราชวงศ์ปัลลวะอยู่มากน้อย อย่างศิลาจารึกหุบเขาของคอยที่พบในนครศรีธรรมราช ซึ่งนับเป็นศิลาจารึกที่มี

อักษรเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยในขณะนี้ก็เป็นอักษรปัลลวะ เพราะบางท่านกำหนดให้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 10¹³

3. จารึกในนครศรีธรรมราชที่รับอิทธิพลเกี่ยวกับพราหมณ์

ในนครศรีธรรมราชขณะนี้ได้ค้นพบจารึกรวมทั้งสิ้น 13 หลักในจำนวนนี้เป็นจารึกที่ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับพราหมณ์ทั้งหมด 5 หลัก คือ ศิลาจารึกหุบเขาร่องคอย, ศิลาจารึกหลักที่ 27 (วัดมเหยงคณ์), ศิลาจารึกหลักที่ 23 (วัดเสมาเมือง), ศิลาจารึกหลักที่ 29 (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) และจารึกหลักที่ น.ศ.11 หรือ น.ศ. พิเศษ (จารึกบนหัวระฆังสำริด จากวัดคงคาราม ตำบลกะหรอ อำเภอหาดสำราญ)

นอกจากนี้ศิลาจารึกหลักที่ 24 ซึ่งค้นพบที่วัดหัวเวียง (ปัจจุบันเรียกว่า วัดเวียงว อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี) อันเป็นศิลาจารึกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกษัตริย์จันทรภาณุแห่งตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ก็มีอิทธิพลของพราหมณ์แฝงอยู่มาก ซึ่งจะกล่าวต่อไป

ในที่นี้ขอกล่าวถึงจารึกที่ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับพราหมณ์ที่กล่าวมาข้างต้นโดยเรียงตามลำดับอายุจากมากไปหาน้อยดังนี้ คือ

3.1 ศิลาจารึกหุบเขาร่องคอย¹⁴

3.1.1 สถานที่ที่ค้นพบ

ศิลาจารึกหลักนี้ค้นพบที่หุบเขาร่องคอย บริเวณเขาควนลำแพน บ้านคลองท่อน หมู่ที่ 9 ตำบลควนเกย อำเภอรัตนบุรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1.2 ประวัติการค้นพบ

เมื่อเช้าวันที่ 10 กันยายน 2522 นายจรง ชุกกลิน และนายถวิล ช่วยเกิด ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่บ้านคลองท่อน หมู่ที่ 9 ตำบลควนเกย อำเภอรัตนบุรี

จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้เดินทางเข้าไปในหุบเขาของคอยซึ่งอยู่ลึกเข้าไปทางทิศใต้ของบ้านคลองท่อน โดยทางจากบ้านคลองท่อนราว 2 กิโลเมตร เพื่อเข้าไปหาลูกนกทางเขมตง (ชาวปักษ์ใต้เรียกว่า "บีนหลาง") มาเลี้ยง และเขาทั้งสองได้ไปพบศิลาจารึกเข้าไปในหุบเขานี้ (ศิลาจารึกหลักนี้มีอักษรจารึกอยู่ 3 ตำแหน่ง ซอกำหนดให้ตอนบนสุดเป็นตำแหน่งที่ 1 แล้วเรียงลงมาตามลำดับจนถึงตำแหน่งที่ 3 อันเป็นตำแหน่งสุดท้าย) ในขณะที่กำลังกวาดใบไม้และเลาวัลย์บนแท่งหินที่จะใช้เป็นที่นั่งแท่งหนึ่ง อักษรในศิลาจารึกที่เขาพบคือ ตำแหน่งที่ 3 ซึ่งมีอักษร 2 บรรทัด จึงรีบกลับบ้านมาเล่าให้นายวิรัตน์ ชุกกลิ่น พี่ชายของนายจริงใจ นายวิรัตน์จึงเข้าไปดูอีกครั้ง ขณะที่เขากวาดใบไม้และเลาวัลย์บนแท่งหินที่เหลืออยู่พบอักษรบนศิลาจารึกนั้นอีก 4 บรรทัด (คือตำแหน่งที่ 2)

วันที่ 15 กันยายน 2522 นายวิรัตน์นำเรื่องพบศิลาจารึกไปเล่าให้นายชุนเทียน แซ่เกี้ยว ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านจึง นายชุนเทียนเข้าไปดูศิลาจารึกดังกล่าวแล้วกวาดเศษใบไม้และเลาวัลย์บนแท่งหินแท่งนั้นจนหมด ในที่สุดเขาก็พบอักษรที่จารึกอีกบรรทัดหนึ่งบนหินแท่งนี้ (คือ อักษรตำแหน่งที่ 1) นายชุนเทียนจึงเล่าเรื่องการพบศิลาจารึกนี้และคัดลอกข้อความในศิลาจารึกนี้ส่งไปยังสถานีวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. แห่งประเทศอังกฤษ และนำอักษรที่คัดลอกแล้วอีกฉบับไปให้นายณรงค์ เลตติกุล ผู้จัดการเหมืองแร่หนองเป็ก อำเภอหนองพินสุ่ย นายณรงค์จึงจัดส่งสำเนาขึ้นนี้ให้กรมศิลปากร เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2522 ขอมาสถานีวิทยุกระจายเสียง บี.บี.ซี. ทอนให้ทราบว่าไม่มีผู้ใดอ่านและแปลศิลาจารึกดังกล่าวได้

เวลาล่วงเลยมานาน จนเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2523 นายอำเภอ ชันชาโรจน์ เจ้าหน้าที่พิทักษ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ได้รับทราบเรื่องการพบศิลาจารึกดังกล่าวจากพระภิกษุเพิ่ม เจ้าอาวาสวัดหนองหม้อ อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงรับรายงานให้นางกัลยา จุลนวล หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ 8 นครศรีธรรมราชทราบ และออกสำรวจศิลาจารึกดังกล่าวเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2523 ซึ่งนับเป็นการสำรวจครั้งที่ 1

แต่การสำรวจครั้งนี้เป็นเพียงสำรวจขั้นต้นเท่านั้น ต่อมาเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2523 ก็ออกสำรวจเป็นครั้งที่ 2 และทำสำเนาจารึกด้วย จากนั้นจึงส่งสำเนาจารึกให้กรมศิลปากร กรมศิลปากรจึงแจ้งว่าสำเนาจารึกยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร จึงมีการสำรวจและทำสำเนาจารึกหลักอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2523 อันนับเป็นครั้งที่ 3 ซึ่งครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมคณะไปด้วยในฐานะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ซึ่งทำหน้าที่ทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นสำคัญ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนางนางเปรมจิต ชนะวงศ์ อาจารย์วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ซึ่งกำลังศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาจารึกภาษาไทย ณ มหาวิทยาลัยศิลปากรไปด้วย

จากตัวเมืองนครศรีธรรมราชเดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 41 (นครศรี-ธรรมราช-ทุ่งสง) เมื่อถึงตลาดโคกยาง อำเภอร่อนนิบูลย์ (ตรงกิโลเมตรที่ 39) เลี้ยวซ้ายแล้วเดินทางไปตามถนนลูกรังอีกประมาณ 5 กิโลเมตรจึงถึงบ้านคลองท่อน จากบ้านคลองท่อนจึงเดินเข้าเขาสุ่มเขาของคอย โดยขึ้นเขาองห้วยเป็นระยะ ๆ อีกราว 2 กิโลเมตร จึงถึงที่ตั้งของศิลาจารึกหุบเขาของคอย

ทันทีที่เข้าไปถึงจะเห็นศิลาจารึกวางเด่นอยู่กลางซ้ายของลำธาร ร่องคอยห่างจากลำธารเพียง 4-5 เมตร ทางด้านซ้าย (ทิศตะวันออก) และขวา (ทิศตะวันตก) ของลำธารเป็นภูเขาทั้ง 2 ด้าน ภูเขาทั้งสองนี้เป็นเขาที่ก่อเนื่องมาจากความสัณเฑาะฐ ซึ่งเป็นภูเขาในเทือกเขานครศรีธรรมราช

ภูเขาทั้งสองนี้บรรจบกันทางทิศใต้ของศิลาจารึก ห่างจากศิลาจารึกเพียง 100-200 เมตร ตรงที่ภูเขาทั้งสองบรรจบกันมีน้ำตก 2-3 ชั้น ซึ่งเมื่อถึงหน้าผาจะมีน้ำตก หน้าผานี้มีน้ำเย็นใสสะอาดเป็นน้ำตกที่สวยงามมาก

ถัดจากน้ำตกออกมาเป็นลำธารร่องคอยซึ่งเป็นที่ตั้งของศิลาจารึกนี้ จากลำธารนี้ไหลไปทางทิศเหนือลงสู่คลองท่อน จากคลองท่อนไหลลงสู่คลองแร ในอำเภอร่อนนิบูลย์ แล้วไหลลงคลองปากเขียร ผ่านตำบลชะเมา อำเภอเขียรใหญ่ และไหลลงแม่น้ำปากพนัง

ที่อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช แม่น้ำปาว หักนั้นเนื้อที่ถึงห้าสิบไร่แรก
อำเภอเวียงใหญ่จะแยกออกเป็น 2 สาย สายหนึ่งไหลลงใต้ไปลงทะเลสาบสงขลา
ที่อำเภอกระโน้น จังหวัดสงขลา และอีกสายหนึ่งไหลมาทางเหนือมาลงทะเลอ่าวไทยที่อำเภอ
ปากน้ำ

ส่วนภูเขาทั้งสองลูกที่ทำให้เกิดหุบเขาของตมยนั้นเป็นภูเขาที่ไม่สูงนัก ทางตะวันออก
ของภูเขาสูงทางซ้ายมือ (ของศิลาจารึก) เป็นตำบลควนเกยและตำบลสามตำบล
อำเภอธนบุรี ส่วนทางตะวันตกของภูเขาสูงทางขวามือ (ของศิลาจารึก) เป็นตำบล
ควนเกย อำเภอธนบุรี และตำบลท่าใหญ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ซึ่งบริเวณนี้คณะผู้สำรวจครั้งนี้ตั้งใจว่าจะขึ้นสำรวจอย่างละเอียดต่อไป เพราะเห็นว่า
คงจะพบร่องรอยบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับศิลาจารึกหลักนี้บ้าง

ทรงบริเวณใกล้ ๆ หน้าผาน้ำตกที่กล่าวมา มีเพิงหินอยู่เพิงหนึ่ง เพิงนี้สามารถ
บรรจุคนได้ราว ๖ คน แต่ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเคยหลบโบราณคดีวัตถุในบริเวณนี้มาก่อน
อาจจะเป็นเพราะว่าไม่ค่อยมีใครเข้าไปในบริเวณนี้ก็ได้

3.1.3 ลักษณะของศิลาจารึก

ศิลาจารึกหลักนี้วางในแนวเหนือ-ใต้ เป็นแท่งหินปูน สีดำหรือน้ำเงินเข้ม
แท่งใหญ่มาก บางคนมองเห็นว่ามีลักษณะคล้ายกับเรือซึ่งมีท้องป่องในคิน แต่บางคนเห็นว่า
เป็นรูปสามเหลี่ยม หินแท่งนี้มีผิวหน้าราบเรียบตลอดเพียงเล็กน้อย โดยมีฐานยังอยู่ในคิน
(ภาพที่ 125)

ขนาดของศิลาจารึกหลักนี้เป็น ดังนี้

ก. ความยาว 6.83 เมตร

ข. ความสูง (หนา) เหนือพื้นคิน 1.30 เมตร

ค. ความกว้าง

- ส่วนหัว (ส่วนที่มีจารึกตำแหน่งที่ 1) 1.25 เมตร
- ส่วนกลาง 1.60 เมตร
- ส่วนท้าย .83 เมตร

3.1.4 ตำแหน่งของอักษรที่จารึก

อักษรที่จารึกมี 3 ตำแหน่ง ตำแหน่งทั้งสามนี้อักษรมิได้หันหัวไปในทิศทางเดียวกัน แต่ละตำแหน่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก. ตำแหน่งที่ 1 เป็นตำแหน่งบนสุดของแท่งหิน มีอักษรที่จารึกเพียง 1 บรรทัด บรรทัดแรกนี้ยาว 52 เซนติเมตร ขนาดของอักษรสูง 12 เซนติเมตร และอักษรซ้อนสูง 25 เซนติเมตร หัวของอักษรอยู่ทางทิศใต้ (ภาพที่ 126)

ข. ตำแหน่งที่ 2 เป็นตำแหน่งต่ำลงมาจากตำแหน่งแรก ห่างจากตำแหน่งแรกราว 50 เซนติเมตร มีอักษรที่จารึก 4 บรรทัด ขนาดของอักษรสูง 3-4 เซนติเมตร และอักษรซ้อนสูง 7-9 เซนติเมตร บรรทัดแรกยาว 55 เซนติเมตร, บรรทัดที่สองยาว 65 เซนติเมตร, บรรทัดที่ 3 ยาว 52 เซนติเมตร และบรรทัดสุดท้ายยาว 56 เซนติเมตร หัวของอักษรอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ภาพที่ 127)

ค. ตำแหน่งที่ 3 เป็นตำแหน่งต่ำที่สุดห่างจากตำแหน่งที่สองราว 10 เซนติเมตร มีอักษรที่จารึก 2 บรรทัด โดยแบ่งออกเป็นบรรทัดละ 2 วรรค โดยแบ่งออกเป็นบรรทัดละ 2 วรรค ขนาดของอักษรสูง 4-6 เซนติเมตร และอักษรซ้อนสูง 10-12 เซนติเมตร บรรทัดแรกยาว 93 เซนติเมตร และบรรทัดที่สองยาว 143 เซนติเมตร (ภาพที่ 128)

3.1.5 การอ่านและแปล

ศิลาจารึกหลักนี้ได้มีผู้อ่านและแปลไว้แล้วหลายสำนวน ในที่นี้ขอนำมา
กล่าวไว้จำนวน 3 สำนวน กล่าวคือ

สำนวนที่ 1 เป็นสำนวนที่นางเปรมจิต ชนawang เป็นผู้อ่านและนาย
ประหยัศ เกษม เป็นผู้แปล โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ¹⁵

ก. อักษรและภาษาในศิลาจารึก

- อักษร อักษรที่ไว้ในศิลาจารึกหลักนี้ เป็นอักษรอินเดียใต้
- ภาษา ศิลาจารึกหลักนี้ใช้ภาษาสันสกฤต

ข. ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุของอักษร

จากการวิเคราะห์ลักษณะอักษรตามลักษณะอักษรอินเดียใต้ที่ไว้ในภูมิภาค

เอเชียอาคเนย์และลักษณะอักษรบางส่วน เช่น

ก

ร

ม

ย

ก

ร

ม

ย

1. ก อักษร ก ลักษณะของอักษรตัวนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า

ปรากฏขึ้นในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12

2. ร อักษร ร เป็นเส้นคู่ เป็นวิธีเขียนที่พบแต่ในจารึกที่เก่า

ที่สุดในประเทศกัมพูชา และถือกันโดยทั่วไปว่าเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเก่าแก่ (หนังสือ
ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 หน้า 5)

3. ม และ ย อักษร ม และ ย ลักษณะของอักษร ม และ ย

เป็นลักษณะเก่าแก่ คือ ม มีส่วนฐานกว้าง เส้นบนหน้าและหลังแยกห่าง มีบั้งเส้นหน้า
และเส้นหลัง ส่วน ย เส้นกลางและเส้นหลังสูงเท่ากัน มีบั้ง 2 เส้น เส้นหน้าขมวด
เป็นหัวอักษร

4. อักษรในศิลาจารึกนี้ยังมีบางซึ่งเป็นลักษณะอักษรอินเดียที่ปรากฏในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

จะเห็นจากการให้การวิวัฒนาการของอักษรอินเดียให้เป็นหลักในการสันนิษฐาน จึงสันนิษฐานว่าอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12

ลักษณะอักษรในศิลาจารึกหลักนี้มีลักษณะเดียวกันกับอักษรในศิลาจารึกหลักที่ 28 (ศิลาจารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช) ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ 10-11 (หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 หน้า 38) และอักษรบางตัวมีลักษณะเดียวกันกับศิลาจารึกหลักที่ 27 (ศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช) ศิลาจารึกหลักที่ 17 (ศิลาจารึกบนฐานพระพุทธรูปยืนที่วัดข่อย อำเภอบ้านเขว จังหวัดลพบุรี) และเก่ากว่าอักษรในศิลาจารึกหลักที่ 23 (ศิลาจารึกวัดเสมาเมือง) ซึ่งจารึกในปี พ.ศ. 1318

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ค. คำอ่านและคำแปล

ตำแหน่งที่ 1 มีอักษร 1 บรรทัด คำอ่าน ศรี วิ ญ ย อธิ การ สุธ คำแปล :
จารึกนี้เป็น ของผู้เป็นใหญ่แห่งศรีวิชัย

ตำแหน่งที่ 2 มีอักษร 4 บรรทัด บรรทัดที่ 1 คำอ่าน : นโม สุธกุสุม
ปทเยว นานา

คำแปล : ขอความนอบน้อม (จงมี) แก่ชนผู้อันเราสรรเสริญแล้ว
ความยิ่งใหญ่ (ย่อมมี) ตลอดดินแดนต่าง ๆ นั้นเทียว

บรรทัดที่ 2 คำอ่าน : สามารถวินิจฉัยอักษรได้เพียงบางส่วนเท่าที่วินิจฉัย
ได้เป็นดังนี้ คือ นโม สุธกุสุม ปทเย-รา (โน) ม

คำแปล : เฉพาะที่วินิจฉัยอักษรได้ คือ ขอความนอบน้อม (จงมี) แก่
ชนผู้อันเราสรรเสริญแล้ว... (ยังแปลไม่ได้เพราะวินิจฉัยอักษรไม่ได้แน่ชัด)

บรรทัดที่ 3 คำอ่าน : อักษรบางตัวยังวินิจฉัยได้ไม่แน่ชัดเท่าที่สันนิษฐานเป็น
ไต่ดังนี้ คือ ปุ-รนา (ร)— (ว) น มา คทา เชน (เชต)

คำแปล : ... (ยังแปลไม่ได้เพราะวินิจฉัยอักษรได้ไม่แน่ชัด)

บรรทัดที่ 4 คำอ่าน : ทาควย นิชยา ตูร ภวภูภิเร (ชย) (ญะ)

คำแปล : เมื่อแกะสลัก (ซึ่ง) สิ่งอันพระคุณท่านทั้งหลายที่อยู่ที่นี่ หึงมอบ
หมายให้แล้ว (จึงปรากฏขึ้น)

ตำแหน่งที่ 3 มีอักษร 2 บรรทัด บรรทัดละ 2 วรรค

อักษรทั้งสองบรรทัดมีบางตัวยังวินิจฉัยได้ไม่แน่ชัดเท่าที่สันนิษฐานได้เป็น

ดังนี้

บรรทัดที่ 1 คำอ่าน : เยษามุณิ (ส), (ช) ย เท-(ญ), (ญ) กิ

(เว)(วคิ)ม (ก) วรรจ

คำแปล : ... (ยังแปลไม่ได้เพราะวินิจฉัยอักษรได้ไม่แน่ชัด)

บรรทัดที่ 2 คำอ่าน : ยทิเท (ธา) ปุสทาหวจกา (ร) บย-เท(ธา),

(นา) ภวิษยติ

คำแปล : ... (ยังแปลไม่ได้เพราะวินิจฉัยอักษรได้ไม่แน่ชัด)

ส่วนเครื่องหมายที่ไว้ใน การอ่านศิลาจารึกนี้เป็นดังนี้ คือ

1. อักษรที่มีเครื่องหมาย () กำกับ แสดงว่า เป็นอักษรที่วินิจฉัยได้ไม่แน่ชัด

เป็นเพียงการสันนิษฐาน

2. เครื่องหมาย - หมายถึง มีอักษรที่ไม่ได้อ่านหรืออ่านไม่ได้ 1 ตัว

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่นายรุทกัต หิทยเกษร และนายระเอบ แก้วคล้าย

เป็นผู้อ่านและแปล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ 16

ก. ประวัติการอ่านและแปล

เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2523 วิจิตรภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ได้จัดส่งสำเนา (**Rubbing**) ของศิลาจารึกหุบเขาช่องคอยไปยังกองวิจิตรภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2523 กองวิจิตรภัณฑ์สถานแห่งชาติ ได้ส่งสำเนาศิลาจารึกหลักนี้มายังกองหอสมุดแห่งชาติ เพื่อให้เจ้าหน้าที่กองหอสมุดแห่งชาติ พิจารณา อ่าน-แปล ซึ่งนางกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ ผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติ ได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร พิจารณา อ่าน - แปล

เจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือภาษาโบราณ ได้อ่าน-แปล ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอยเสร็จแล้วจึงได้จัดส่งคำอ่าน-แปล ไปยังกองวิจิตรภัณฑ์สถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2523 นางจิรา จงกล ผู้อำนวยการกองวิจิตรภัณฑ์สถานแห่งชาติ ได้นำคำอ่าน-คำแปล ศิลาจารึกหลักนี้เสนอนายเคโซ สวานันท์ อธิบดีกรมศิลปากรเพื่อทราบเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2523 นายเคโซ สวานันท์ ได้รับทราบแล้ว และมีบัญชาให้หรือศิลาจารึกหลักนี้ว่า "ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย" และให้ตีพิมพ์ในนิตยสารศิลปากรด้วย

ข. อักษรและภาษา

สังเกตจากรูปอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้จะเห็นว่า มีรูปอักษรเหมือนกับอักษรในจารึกพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ (**Magdur and Pikira grants**) ของพระเจ้าสิงหรวมอันเดียคอนได้ สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ 11 อย่างมาก ดังนั้นอายุของอักษรในจารึกหลักนี้ควรจะตกอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 11-12

ค. เนื้อหาของศิลาจารึก

ตอนที่ 1 ประกาศให้ทราบว่า ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นจารึกอุทิศบุญถวายพระบิดา

ตอนที่ 2 กล่าวบนน้อมพระศิวะแล้วเสริมว่าผู้เคารพในพระศิวะมา
(ในที่นี้) เพราะจะได้ประโยชน์ที่พระศิวะประทานให้

ตอนที่ 3 กล่าวสรรเสริญคุณดี ไม่ว่าเขาจะอยู่ในที่ไหน ก็จะทำให้เจ้า
ฉันได้รับความสุข

ง. คำอ่านและคำแปล

ตอนที่ 1 สุริยวิทยาสถิต

(ศิลาจารึกนี้เป็น) ของผู้มีเป็นสวามีของนางวิทยาเทวี (พระศิวะ)

ตอนที่ 2 นโมสุทฺถุ ทสฺไม ปตเย วานานา

นโมสุทฺถุ ทสฺไม ปตเย สุราธามุ/

ปุโรยชนารุณินมา คทาเสฏ

ทาทวยมิตฺยสุร ภวทุภีโรภยะ //

ขอความนอบน้อมจงมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าแห่งป่าพระองคฉัน

ขอความนอบน้อมจะมีแก่ท่านผู้เป็นเจ้าแห่งเทพทั้งมวลพระองคฉัน

ชนทั้งหลายผู้เคารพทอพระศิวะ คิดว่าของอันท่านผู้เจริญ (พระศิวะ) นี้
จะพึงให้มีอยู่ในที่นี้จึงมาเพื่อประโยชน์ (นั้น)

ตอนที่ 3 เยษานุณิลยเทเสฏ ติษฺฐนฺติ มนุจวารวาระ /

ยทิ เทษว ปุรสาทารุจ การุชฺชยฺมเทษว ภวิษฺยทิ

ถ้าคนใดอยู่ในหมู่บ้านของพระนเรศวร

ความสุขและผล (ประโยชน์) จักมีแก่ชนเหล่านั้น

จ. เจริญบรรณและวิจารณ์รูปอักษร

จารึกตอนที่ 1

ที่อ่านว่า วิทยาธิการุสย เพราะรูปอักษรเห็นชัดไปตามนั้น อักษรที่เป็นไวยา
ในที่นี้คือตัว ท ในคำว่า วิทยา อักษรตัวนี้มีทางจะให้อ่านเป็นตัว ช ได้ ซึ่งอ่านเป็นตัว ช

จะได้ว่า วิชยา แต่เพราะใส่กลางไม่ปรากฏจึงเห็นว่าควรเป็น ท อนึ่งคำว่า ศรีวิद्याธิการสฺย
นี้เป็นพระนามอันหนึ่งของพระศิวะ ซึ่งแปลว่าผู้เป็นสวามีของนางวิทยาเทวี (นางทศรา)
นางวิทยาเทวีเป็นร่างหนึ่งของนางทศรา

หากจะนึกถึงคำว่า ศรีวิชัย โดยที่จารึกนี้อาจอยู่ในยุคศรีวิชัย แล้วอ่านว่า
ศรีวิद्याธิการสฺย จะมีข้อพิจารณา 2 อย่าง คือ

1. คำว่า ศรีวิชัย จะต้องเขียนว่า ศรีวิชัย ไม่ใช่ ศรีวิชัย ตามรูปอักษรที่
ปรากฏในจารึกหลักนี้

2. อักษร ท เกือบหมด จะเป็นอักษร ข ไม่ไ้ยาก ทั้งนี้จะเทียบได้กับตัว
อักษรตัวแรกในบรรทัดสุดท้ายของจารึก ตอนที่ 2 คือคำว่า ทาทุย...และคำที่ 3 บรรทัด
สุดท้ายของจารึกตอนที่ 3 คือ คำว่า ปุราทาทุย

จารึกตอนที่ 2

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. คำว่า นโมสุทฺ แยกเป็น นมะ+อสุทฺ

2. คำว่า ปตเย ทั้ง 2 คำ น่าจะเขียนว่า ปตฺเย เพราะคำนี้มาจาก ปติ
อิ การานต์ पुलिङ्ग जटुर्विधिकि จะได้รูปเป็น ปตฺเย และคำนี้ก็มิได้มีคำอื่นนำหน้า ซึ่งถ้ามี
คำอื่นอยู่ข้างหน้าจะแจกเป็น ปตเย ได้เช่น ภูปตฺเย พระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้น

3. ในคำว่า ปุโรชณ มีปัญหาเกี่ยวกับอักษร ย เพราะมีรูปไม่ชัด มองเห็น
เหมือน ว แต่รูปศัพท์ในภาษาสันสกฤตไม่ให้จึงขออ่านว่า ปุโรชณ

4. ปุโรชณาวณินมา แยกเป็น ปุโรชนาตุ + ศิวะ + นมา (นอนนอม)

5. คทาสุทฺ แยกเป็น คทา + เท

6. ทาทุยมิชฺยทุร แยกเป็น ทาทุย (สิ่งอันบุคคลจะพึงให้) + อิติ (ดังนี้)+
อทุร (ในที่นี้)

7. ภวทุภิเรชฺยะ แยกเป็น ภวทุภิ (โดยผู้เจริญทั้งหลาย อันผู้เจริญทั้งหลาย)+
เอชฺยะ (เหล่านี้)

ข. ที่พบ ขนาด อักษร ภาษา และอายุของศิลาจารึก

ศิลาจารึกหลักนี้อยู่ในหุบเขาธงคอย ตั้งอยู่ห่างจากบ้านคลองท่อนไปทางทิศใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร บ้านคลองท่อนนี้อยู่ในหมู่ที่ 9 ตำบลควนเกย อำเภอรัตนัญญ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนขนาดของจารึกหลักนี้ มีความกว้าง 1.60 เมตร ยาว 6.83 เมตร
หนา 1.20 เมตร

ศิลาจารึกนี้จารด้วยอักษรขอมและภาษาสันสกฤต

สำหรับอายุของตัวอักษรในจารึกหลักนี้ อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12

ค. คำอ่านและคำแปล

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำอ่าน
ศูนย์วิทยานิพนธ์

นโมสตุ ทโสม ปทเย วนานำ
ปรโยชนาวนิวนมา คทาเสตุ

นโมสตุ ทโสม ปทเย สุราราม /
ทาทวยมิตยบุตร ภาวภิเรวณะ //

เยษานนิลยเทเชษุ
ยทิ เกษำ ปุรสาทาวจ

กฤษณนที มนุชา วระะ /
การุณยนุเกษำ ภวิษณิกิ //

คำแปล

(คำจารึกนี้) เป็นของงานวิเยาณิการ

ขอความน้อมน้อมจงมีแด่ท่านผู้เป็นเจ้า และขอความน้อมน้อมจงมีแด่ท่านผู้เป็นเจ้าแห่งทะเลเจ้าทั้งมวล ก็คนทั้งหลายผู้เคารพใน พระสรีระ คิดกันว่า "จะคงจะได้รับสิ่งของดีเขาสิ่งใด" จากผู้เป็นเจ้าในดินนั้น แล้วจึงไปเฝ้าหวังประโยชน์ในสิ่งนั้น

จารึกตอนที่ 3

1. ปราสาทราช มีชื่อน่าสังเกต คือ รูปของ จ ช่อน ย = จู เพราะเสียงที่ยื่นลงมาเป็นเสียง ย ไ้ แต่รูปศัพท์ที่ไม่ให้จึงชื่อนานเป็น ปราสาทราช ซึ่งแยกเป็น ปราสาท (ความสุข) + ราช แล้วยื่นหน้าจะเป็น ปราสาทราช ซึ่งแยกเป็น ปราสาท+ราช

2. การยุบย่นเพชฌา แยกเป็น การยุบ - (การกระทำ,ผล)+เพชฌา

3. กัว ๕ กับกัว ๗ ตามรูปแบบของอักษรฉัลดวะ ต่างกัน คือ กัว ๗ จะมีรูป

𑀓 แต่กัว ๕ จะมีรูป 𑀔 (จากจารึกหับมวย (Thap Muei Inscription)

ที่พบในอินโดจีนของพระเจ้าพรมัน พุทธศักราชที่ 11) และกัว ๗ นี้จะมิกจากกัว ๗ โดยที่ กัว ๗ จะมีส่วนขวามือสุดไม่สัมผัสกับส่วนกลางของอักษร คือ จะมีรูปดังนี้ 𑀕 จากจารึกในมลายู 2 หลัก คือ จารึกโกตากะปุร (Kotakapur) พ.ศ. 1229 และจารึกตะลึงทุโว

(Talang Tuwe) พ.ศ. 1227 เทียบกับกัว ๗ 𑀕 ในจารึกที่พบในอินโดจีนคือจารึกอังก

จุมนิค (Ang Chumnik Inscription) ของพระเจ้าพรมัน (Jayavarman)

พุทธศักราช 1288

สำนวนที่ 3 เป็นสำนวนที่นายอำเภอ คำไท เป็นผู้อ่านและแปลเพื่อถวายศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล สำนวนนี้ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์มาก่อนและศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล ได้ประทานให้แก่วิวิจัยเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ก. ความมุ่งหมายในการอ่านและแปล

นายอำเภอ คำไท ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการอ่านและแปลจารึกหลักนี้ไว้ในจดหมายที่ถวายศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล ลงวันที่ 7 มีนาคม 2526 ว่าเพื่อถวายศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล เพื่อประโยชน์ในการทรงศึกษาค้นคว้าต่อไป และที่อ่านแปลกันมาก่อนหน้านั้นยังมีข้อบกพร่องอยู่

ถ้าบุคคลผู้ประเสริฐทั้งหลายอยู่ในถิ่นฐานของทะเลสาบ การกระทำของบุคคลผู้ประเสริฐเหล่านี้จะเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่เขารวมผู้เป็นเจ้าของถิ่นนั้น

ง. ท้ายเหตุของผู้อ่านและแปล

ศิลาจารึกหลักนี้ได้มีการอ่าน-แปลไว้แล้วในหนังสือนิยายสารศิลปากร ปีที่ 24 เล่ม 4 กันยายน พ.ศ. 2523 สำหรับการแปลดังกล่าวนี้ยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่หลายแห่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงถือโอกาสแปลเพิ่มเติมไว้อีก

จากการศึกษาคำอ่านและแปลศิลาจารึกหุบเขารองคอยทั้งสามส่วนจะเห็นว่าส่วนใหญ่มีความเห็นว่าศิลาจารึกหลักนี้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ถึงแม้ว่าในขณะนี้ยังไม่สามารถค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีอื่น ๆ ที่สนับสนุนได้ว่าเนื้อหาของศิลาจารึกหลักนี้เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายอย่างแน่นอนก็ตาม แต่หากรับรองว่าถาวรขานและแปลดังกล่าวนี้ถูกต้องก็อาจยอมรับว่าอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายได้เข้ามาในนครศรีธรรมราชตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10-11 เป็นอย่างน้อย ส่วนนายอึ้งวาท ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหลักฐานทางเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยในขณะนี้ที่ระบุถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์

ในขณะเดียวกัน หากยอมรับการกำหนดอายุของศิลาจารึกหลักนี้ คือราวพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นการถูกต้อง ตามที่อึ้งวาท จินตสุภานะ ได้กล่าวไว้ว่า

...ศิลาจารึกหุบเขารองคอย อำเภอธัญญะ จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกหลักนี้มีข้อความจารึกเป็นภาษาสันสกฤต เกี่ยวเนื่องในศาสนาพราหมณ์ กล่าวถึงการบูชาพระศิวะ ตัวอักษรเป็นแบบที่ใช้นิยมนิยได้และยังพบในราวอีกด้วย อึ้งวาท CHHABRA ได้กำหนดอายุตัวอักษรไว้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 เรียกชื่ออักษรว่าคุณฑ-ปัลลวะ...¹⁷

ก็ต้องยอมรับต่อไปด้วยว่าในขณะนี้ได้ค้นพบอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายปรากฏขึ้นในนครศรีธรรมราชในรูปของศิลาจารึกก่อนที่จะปรากฏในรูปของประติมากรรม เพราะ

ในขณะนี้ได้ค้นพบประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายในนครศรีธรรมราช ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดราวพุทธศตวรรษที่ 11 ดังได้กล่าวมาแล้ว และอาจจะกล่าวได้ว่าศิลาจารึกหลักนี้ร่วมสมัยกับประติมากรรมพระวิฆเนสสิลาแห่งศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณวนิกาย 2 องค์ ที่ค้นพบ ณ หอพระนารายณ์และวัดพระเพรง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อันนับเป็นประติมากรรมพระวิฆเนศวรแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าได้ทราบหลักฐานทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ทั้งลัทธิไศวนิกายและไวษณวนิกายในนครศรีธรรมราชในวงเวลาย่ เกี่ยวกัน คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 10 และศาสนาพราหมณ์ทั้งสองนิกายได้เจริญควบคู่กันมาใน นครศรีธรรมราชสืบมาจนปัจจุบันนี้

ส่วนสาเหตุที่ยังค้นไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ในบริเวณที่ค้นพบศิลาจารึกหุบเขาเองค้อยนั้น อาจจะเนื่องเพราะว่าบริเวณดังกล่าวเป็นป่าดิบในหุบเขาและเดิมเขาสืบค้นอันยากแก่การสำรวจจากสภาพทางโบราณคดี ก็เป็นได้ แยกห่างจากบริเวณดังกล่าวทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 40 กิโลเมตร อันเป็น เขตชุมชนโบราณนครศรีธรรมราชได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ทั้งลัทธิไศวนิกายและไวษณวนิกายเป็นจำนวนมากดังได้กล่าวมาแล้ว อันอาจจะเป็น เครื่องช่วยสนับสนุนอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในศิลาจารึกหุบเขาเองค้อยได้เป็นอย่างดี

3.2 ศิลาจารึกหลักที่ 27 (วัดมเหยงคณ์)

ก. ภูมิหลัง

ศาสตราจารย์ยอร์ช เมเยอร์ ได้กล่าวถึงประวัติที่มา, ประวัติการตั้ง, วัตถุประสงค์, ขนาด และตำแหน่งฐานเกี่ยวกับนักษัตร, ภาว, อายุ และเนื้อหาของศิลาจารึกหลักนี้ไว้ดังนี้

...จารึกภาษาสันสกฤต ซึ่ง A.Barth ได้เก็บไว้ในหนังสือเรื่อง **Siam ancien** ของ **Fournereau** เล่ม 1 หน้า 125 นั้น สลักอยู่บนแผ่นหินดำ ขนาด 46x87 เซนติเมตร ศิลาจารึกแผ่นนี้ยังอยู่ในผนังด้านหน้าของศาลาหลักสี่เจ้าพระมหาสมณเจ้า ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เป็นเวลานาน ต่อมาเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2467 จึงได้ย้ายศิลาจารึกแผ่นนี้มาไว้ยังหอระฆังสำหรับพระนคร

Fournereau กล่าวว่า จารึกแผ่นนี้มาจากเขตสถานสมัยโบราณ คือ วัดเพียงคี ๑ จังหวัดนครราชสีมา และพระมหาศาสตราจารย์ **Gerini** ได้ชี้ให้เห็นในหนังสือ **Researches** หน้า ๒๕ ว่าคำกล่าวนี้ผิด และบอกไว้ว่าจารึกแผ่นนี้มาจากวัดเพียงคี ๑ ในจังหวัดนครราชสีมา

มีจารึกอยู่ ๖ บรรทัด ตอนต้นและตอนปลายไม่ปรากฏ!! A.Barth

กล่าวไว้ว่า จารึกนี้จารึกโดยพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีแห่งราชวงศ์จักรีในรัชกาลที่ ๑๒ ถึง ๑๔

จารึกนี้ไม่ใช่จารึกทาง ระเทศศาสนา และมีความเกี่ยวข้องกับวันสงฆ์... 1๐

๑. คำอ่านและคำแปล

คำอ่านและคำแปลในนี้ไม่ใช่ของ A.Barth ซึ่งหาเราจารย์ยตร์ เบเกิ้ล ได้นำลงไว้ในหนังสือระฆังสี่เจ้าพระมหาสมณเจ้าที่ 2 ความว่าดังนี้

คำอ่าน

1.ท. ศาสตรา. ว..ร.ม.ย.....อุ... ภุท (๕) ย (โธ).....

2.ท. จงกรมมาศนคฤโส โสโธมาศารกม ภุท สังฆิกเปาตุคณ

ปรัททิน..... ร

3.(ป)า รมีคารุจณ สหมีอุรารุณ เลขณ อธิษาศุทิมหาอุณโน

ทวิธศนสุยานม จ.....

4.(งูยา) คณาธิกา สรรพมณฑนา ฐปฐพีปณวิทา มาสาภาณวิธาน
จามรวกิ จินฉว (ง)

5.(ป) ฐยจนาณยภิก ฐรทิสฺสุมณิโก สรรพมะ ฐรจาปณณ ฐิสฺสาณิสฺส
สมทวนินุทริยชยะ เณทงฺ ฐ. ฐ. ฐ.

6.รุษยาปุกโกเคน ย.....อรุณนายนบา ค

คำแปล

.....พระระเบียงและห้องอาหารกับอุโบสถาคาร อาหารสำหรับคณะสงฆ์
และบุคคลต่าง ๆการนึ่งการระบารมี การเขียนหนังสือ จำหน่าย
น้ำหมัก กับแบน (สำหรับเขียน) เครื่องบูชา อาหารเครื่องบำรุงคณะภราดรของพระ
อัครสัมมาทมนันมีทั้งธรรมกถา ประกอบด้วยรูปประทีป
ทรงฉาย ขงกิจจาน จามร ประกอบด้วยขงจินบุญกุศลอื่น ๆ ทาน
คำสอน คือการปฏิบัติพระธรรมในชาติสังกเวลา การรับบาลพระราชาณู การทนต่อ
อิมุรณและอนิมุรณ การรำนะอินทริย (ให้สงบ) ฐุได้
ทรัพย์สินสมบัติโดยความองอาจ ฐอรรณาย

ค. หมายถึง

1. อิมุรณณ์ หมายถึง อารณณ์ที่นำปรารภณา มี 4 อย่าง คือ สภา, ยศ,
สรรเสริญ และสุข

2. อนิมุรณณ์ หมายถึง อารณณ์ที่ไม่นำปรารภณาหรือเรื่องที่ไม่วุ่นใจ เช่น
ความเลื่อมสลา, เวียนยศ, นิเทศ และทุกข์

โดยทั่วไปมักจะกล่าวและเข้าใจกันว่าเนื้อหาของคิลาจาริกหลักที่ 27
(วัคคเมยงคณ) นี้ "...เป็นจาริกทางพระพุทธศาสนาและมีข้อความเกี่ยวกับวินัยสงฆ์..."
ตามที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ ได้กล่าวไว้ในปฏิบัณของคิลาจาริกหลักนี้คงได้กล่าว

มาเช่นกัน แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วเนื้อหาของศิลาจารึกหลักนี้ น่าจะมีได้เป็นเช่นนั้น หากแต่มีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์อยู่ด้วย

เป็นที่น่าเสียดายที่ศิลาจารึกหลักนี้ร้าวรุดมาก (ภาพที่ 129) แต่เนื้อหาเท่าที่มีอยู่ก็เห็นว่ามีความมีประโยชน์ในการศึกษาอารยธรรมของบรรพบุรุษไม่น้อยเลย ในที่นี้ผู้วิจัย เห็นว่าศิลาจารึกหลักนี้น่าจะเป็นการสรรเสริญบุคคล อันสังเกตได้จากเนื้อหาโดยรวมที่ กล่าวถึงจริยวัตรของท่านผู้นั้นและโดยเฉพาะข้อความบางตอน เช่น "ผู้ใดทรยศสมบัติโดย ความของราช" และ "ชื่ออรรณาย" เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์นั้นจะ เห็นได้ว่าศิลาจารึกหลักนี้ได้สะท้อนออกมาอย่างชัดเจน ถึงความศรัทธาว่า "...อาหาร เจริญบำรุงคณะพราหมณ์ของพระอัครสัม มหากษัตริย์..." ทั้งนี้ เพราะคำว่า "คณะพราหมณ์" และ "พระอัครสัมมหากษัตริย์"

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

คำว่า "พระอัครสัมมหากษัตริย์" หมายถึง พระอัครสหาย ซึ่งเป็นปางหนึ่งของพระศิวะ ที่เสวยพระราภิเป็นพระเทพครู พระอัครสหายนี้เป็นผู้นำศาสนาฮินดูและอารยธรรมทาง ๆ ให้แก่อินเดียภาคใต้ ในเวลานั้นการนับถือบูชาพระอัครสหายจะกระทำควบคู่ไปกับการบูชา ศิวลึงค์²⁰ ดังนั้น คณะพราหมณ์ในที่นี้คงจะหมายถึงคณะพราหมณ์ในลัทธิศิวนิกาย

นอกจากนี้ศิลาจารึกหลักนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นลักษณะการผสมผสานกันเป็นบางส่วน ระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ในชุมชนเดียวกัน เหมือนกับที่เราพบโบราณวัตถุ ของศาสนาทั้งสองที่มีอายุร่วม เดียวกันอยู่ในแหล่งโบราณคดีเดียวกัน ณ แหล่งโบราณคดี หลายแห่งในนครศรีธรรมราช และลักษณะการผสมกลมกลืนเช่นนี้ยังคงสืบเนื่องมาจน บัดนี้

3.3 ศิลาจารึกหลักที่ 23 (วัดเสมาเมืองหรือเสมาชัย)

ก. ภูมิหลัง

ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมา, ประวัติการศึกษา ค้นคว้า, วัสดุที่ใช่, ขนาด, ภาษา, การศึกษา และเนื้อหาของศิลาจารึกหลักนี้ (ภาพที่ 130) ไว้ดังนี้

ยังไม่เป็นการแน่นอนเกี่ยวกับที่มาของจารึกหลักนี้ ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในหอสมุด วชิรญาณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในชั้นแรกคิดกันว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงนำศิลาจารึกหลักนี้มาจากตำบลเวียงสระ ซึ่งอยู่ใน เขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเมื่อข้าพเจ้าได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลาจารึกหลักนี้ เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2461 ในบทความเรื่อง *Le royaume de Crivijaya* ในวารสาร BEFEO เล่มที่ 18 หน้า 6 ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงที่มาเช่นเดียวกับที่

L. Finet ได้เคยกล่าวไว้ในวารสาร BCI เล่มที่ 1910 หน้า 149 ในชื่อ ว่า *Viengsakadi* ซึ่ง L. Finet เองก็ได้เอามาจาก L. de Lajonquière อีกทอดหนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลาจารึกหลักนี้เป็นครั้งที่ 2 ใน หนังสือประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 2 ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงที่มาไว้ เช่นเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง แต่จากการสอบถาม ณ เวียงสระ เมื่อ พ.ศ. 2469 ข้าพเจ้าก็แน่ใจว่าไม่มีศิลาจารึกหลักใดที่ได้มาจากตำบลเวียงสระเลย นอกจาก นี้ พระสงฆ์คนหนึ่งซึ่งเป็นภราดรศิษย์ธรรมราช และเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ก็แจ้งว่า จำได้ว่าศิลาจารึกหลักนี้เคยอยู่ในวัดเสมาเมืองที่จังหวัดนครราชสีมา ทั้งแต่เวลานั้นมากได้รู้ชื่อวัดเสมาเมืองว่าเป็นที่มาของศิลาจารึกหลักนี้ทั้งในทะเบียน และในบทความที่เกี่ยวกับประวัติของอาณาจักรศรีวิชัย แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีผู้กล่าว อีกว่า ศิลาจารึกหลักนี้มาจากวัดเวียง ในอำเภอไชยา และว่าศิลาจารึกหลัก ที่ 24 ทางหากที่มาจากนครราชสีมา โดยเรื่องที่ประชุมครั้งนี้มีความโน้มเอียง อยู่บาง ข้าพเจ้าจึงคิดว่าเป็นการควั่นเกินไปที่จะเปลี่ยนที่มาของศิลาจารึกหลักนี้ อีกครั้งหนึ่ง

จารึกหลักนี้สลักบนหินทราย เป็นรูปใบเสมา สูง 1.04 เมตร กว้าง 40 เซนติเมตร และส่วนยอดกว้าง 50 เซนติเมตร

มีจารึกอยู่ทั้ง 2 ด้าน ด้านแรกเป็นภาษาสันสกฤต 29 บรรทัด และด้านมีกรอบเส้นอยู่ทั้งสองด้านด้านหลังมีจารึกภาษาสันสกฤตซึ่งยังสลักไม่เสร็จอยู่ 4 บรรทัด

จารึกด้านแรกมีข้อความสมบูรณ์ จารึกในศักราช 897 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 1318 หลังจากกล่าวสรรเสริญพระราชาแห่งอาณาจักรทวิวิชัย ซึ่งดูเหมือนจะทรงพระนามว่า ชรรณเสตุ แล้ว จารึกนี้ก็กล่าวถึงการสร้างศาสนสถาน ดังต่อไปนี้ คือ ศาสนสถานสามหลังสร้างด้วยอิฐ ซึ่งพระราชาทรงสร้างและอุทิศถวายแด่พระพุทธรูปที่ทรงพระนามว่า พระโพธิสัตว์ปัทมาปานิ และวัชรปาณี ตามลำดับ นอกจากนี้ก็มีสลู่อีก 3 องค์ ซึ่งพระราชาสถาวีระ นามว่า ชยันตะ สร้างขึ้นตามพระราชโองการของพระราชา และเจดีย์อีก 2 องค์ ซึ่งอภิมุคิ ศิษย์ของพระราชาสถาวีระ เป็นผู้สร้าง จารึกนี้จบลงด้วยการแสดงเวลาตามวิธีไตราศาสตร

จารึกด้านที่ 2 ไม่เกี่ยวข้องกับด้านแรก และข้อความที่สลักดูเหมือนจะหลังกว่าหน้าหนึ่ง น่าเสียดายที่จารึกนี้ไม่จบและมีแต่เพียงการเริ่มต้นสรรเสริญพระราชาผู้ทรงนามว่า ศรีมหาราช ผู้เป็นประมุขแห่งราชวงศ์ไคเลนทร จารึก 4 บรรทัดนี้ก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างมากมาย รวมทั้งก่อให้เกิดทฤษฎีขึ้นหลายทฤษฎีเข้าไข่ไข่การถกเถียงเหล่านี้ไว้เมื่อ พ.ศ. 2502 ในบทความเรื่อง *L'inscription de la stèle de Liger : état présent de son interprétation* ในวารสาร *Oriens Extremus* เล่มที่ 6 ค.ศ. 1959

หน้า 42

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในบรรดาจารึกที่ค้นพบในประเทศไทยขณะนี้ ศิลาจารึกหลักที่ 23 นับเป็นศิลาจารึกที่สำคัญที่สุดหลักหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะว่ามีศิลาจารึกหลักนี้นอกจากจะมีสาระที่สำคัญต่อประวัติศาสตร์และอารยธรรมของประเทศไทยแล้ว ยังมีทิวาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์และอารยธรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างยิ่ง

ทวียเหตุที่ศิลาจารึกหลักนี้มีความสำคัญมากทั้งที่กล่าวมา จึงได้มีการตรวจสอบเกี่ยวกับที่มาของศิลาจารึกหลักที่ 23 ซึ่งศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์กล่าวว่าได้ย้ายจากภาคใต้มาเก็บไว้ที่หอสมุดวชิรญาณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร²² มาโดยตลอด จนในที่สุดพระสงฆ์รูปหนึ่งซึ่งเป็นชาวนครศรีธรรมราชได้นิยมนำย้ายไปจากวัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช²³ แต่หลังจากได้ใช้ที่มาเช่นนี้ไม่นานก็มีผู้กล่าวว่ามาจากวัดหัวเวียง (วัดเวียง) อำเภอไชยา แต่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ ได้กล่าวไว้ว่า "...ข้าพเจ้าจึงคิดว่าเป็นการควั่นเกินไปที่จะเปลี่ยนที่มาของศิลาจารึกหลักนี้อีกครั้งหนึ่ง..."²⁴

ดังนั้น จึงก่อให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับที่มาของศิลาจารึกหลักที่ 23 เป็นอย่างมากในหมู่นักประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้เสนอว่าจารึกหลักที่ 23 นี้มาจากไชยา²⁵, ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ก็ทรงมีพระดำริว่าน่าจะพบที่ไชยามากกว่า²⁶, หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ วัชรวิทย์ ทรงมีพระดำริว่าจารึกนี้พบที่ไชยา²⁷, ดร. กวอจิทซ์ เวลส์ มีความเห็นว่าศิลาจารึกนี้พบที่ไชยา²⁸, และศาสตราจารย์ มานิต วัลลิโภคม ก็เชื่อว่าศิลาจารึกหลักที่ 23 นี้พบที่ไชยา²⁹ เป็นต้น

ทวียเหตุนี้ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2523 เป็นต้นมาผู้วิจัยจึงได้พยายามที่จะคลี่คลายปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ที่พบศิลาจารึกหลักที่ 23³⁰ โดยพยายามศึกษาทั้งจากบุคคล³¹ และหลักฐานทางโบราณคดีที่เชื่อถือได้ เพื่อให้ผลการศึกษามีแนวโน้มที่จะเชื่อถือได้ว่าศิลาจารึกหลักนี้พบที่วัดเสมาเมือง (หรือวัดเสมาชัย) อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ยังพบข้อมูลที่สำคัญบางประการด้วยคือ ชุนอาเทศคีได้กล่าวว่าเจดีย์แบบศรีวิชัยในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช (ตรงประตูทางเข้าพระระเบียงคานะวันออก) ที่บางท่านกล่าวว่า เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่โดยจำลองมาจากพระบรมธาตุเจดีย์องค์เดิมที่อยู่ภายในพระบรมธาตุเจดีย์ทรงลังกาที่ปรากฏในปัจจุบันนี้นับเป็นการเข้าใจผิดมาก เพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 ในราว พ.ศ. 2436-2440 ได้มีการบูรณะโบราณสถานภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ท่านใดศึกษามิกาและอาของท่านซึ่งเป็นผู้บูรณะคงกล่าวไปทุกการ

บูรณะทุกวัน ทำให้ท่านจกจำได้อย่างแม่นยำว่าเจดีย์ทรงศรีวิชัยทั้งถ่าวนั้นมีมาแต่เดิมแล้ว
รูปทรงองค์เดิมก็เป็นอย่างนั้น แต่ทรุดโทรมมาก จึงมีการปฏิสังขรณ์ตามรูปทรงเดิมทุก
ประการในครั้งนั้น เจดีย์ทรงศรีวิชัยที่มีมาแต่เดิมและบูรณะในครั้งนั้นนอกจากองค์ที่กล่าว
มาแล้ว ยังมีอีก 2 องค์เป็นอย่งน้อยในบริเวณวัดนี้ คือ บริเวณหน้าวิหารเขียน ภายใน
พระระเบียง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งปัจจุบันยังคงมีอยู่เป็นประจักษ์พยานไว้³²
ตรงกับพระคำวรีของศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ศิริกุล ซึ่งประทานแก่ผู้วิจัยเมื่อ
วันที่ 18 เมษายน 2528 ว่าแท้จริงเจดีย์ทรงศรีวิชัย ที่หน้าพระระเบียงทั้งถ่าวนั้นได้มี
มาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยแล้ว โดยได้มีการจำลองในคราวที่มีการสร้างเจดีย์ทรงลังกาสามเจดีย์
องค์เดิมซึ่งเป็นเจดีย์ทรงศรีวิชัย

ส่วนผู้ที่กล่าวกับศาสตราจารย์ยอร์ช เซเลส์ว่าศิลาจารึกหลักที่ 23 มาจากวัด
หัวเวียง ไชยา³³ คือนายธรรมทาส พานิช³⁴ โดยถึงเหตุผลหลายประการประกอบไปด้วย
แก่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเลส์ ใ้ตอบให้ทราบว่า "...เท่าที่ทำได้แล้วยังแก้ไขไม่ได้
เพราะ เหตุผลของท่านยังไม่เพียงพอ..."³⁵ และยกเหตุผลประกอบหลายประการ เช่น เกี่ยว
กัน ทั้งนั้นนายประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ จึงได้ชักทศอบหารานของเจดีย์ในวัดหัวเวียง ไชยา
แต่ไม่พบหลักฐานใด ๆ³⁶ และนายประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ ก็ได้แสดงหลักฐานว่าบริเวณวัด
เวียง ไชยา เคยเป็นที่ตั้งศิลาจารึกหลักที่ 24 ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าหลักเมือง³⁷ ต่อมา
เพื่อเป็นการพิสูจน์คำกล่าวที่ว่าวัดหัวเวียง ไชยา มีอายุเก่าแก่ถึงขนาดร่วมสมัยกับศิลาจารึก
หลักที่ 23 เป็นอย่งน้อย (พ.ศ. 1318)³⁸ โครงการโบราณคดีภาคใต้ กรมศิลปากร
จึงได้ขุดค้นบริเวณดังกล่าว ได้ผลสรุปว่าวัดนี้มีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 17³⁹
ส่วนศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ศิริกุล ทรงมีพระคำวรีว่าเจดีย์วัดแก้ว ไชยา นั้น
มีอายุไม่เก่าไปกว่าปลายพุทธศตวรรษที่ 14⁴⁰ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์
ได้กำหนดว่าเจดีย์วัดแก้วนี้มีอายุอยู่ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 15⁴¹

นอกจากนี้ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ศิริกุล ได้ประทานพระคำวรีเกี่ยวกับ
ความสับสนเรื่องที่มาของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแห่งไชยา⁴² ตลอดจนการกำหนดอายุ⁴³
แก่ผู้วิจัยด้วย ทั้งนี้เพราะสัมพันธ์กับเรื่องการแสวงหาสถานที่ที่พบศิลาจารึกหลักที่ 23

เช่นเดียวกับรายงานของพันตรี de Lajouquiere เกี่ยวกับที่พบศิลาจารึกที่ 24⁴⁴ และจารึกที่ 25⁴⁵ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนเหตุผลที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเกส์ ไม่เปลี่ยนแปลงที่มาของจารึกหลักที่ 23⁴⁶ ได้เป็นอย่างดี

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ได้มีนักปราชญ์หลายท่านได้พยายามทบทวนและตรวจสอบเกี่ยวกับสถานที่ที่ค้นพบศิลาจารึกหลักที่ 23 โดยเฉพาะศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร⁴⁷ ซึ่งในชั้นนี้สามารถสรุปได้ค่อนข้างจะแน่ชัดว่าศิลาจารึกหลักที่ 23 นี้ค้นพบที่วัดเสมาเมือง (เสมาชัย) อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข. คำอ่านและคำแปล

ส่วนที่ 1 คำอ่านและคำแปลของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเกส์ โดยท่านได้แก้ไขปรับปรุงเฉพาะคำแปลจากที่เคยแปลไว้ใน พ.ศ. 2461 ทั้งที่ท่านได้กล่าวถึงคำแปลครั้งใหม่ไว้ในบทนำของศิลาจารึกหลักนี้ว่าดังนี้

...ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับจารึกหลักนี้ เมื่อ พ.ศ. 2461

B.Ch. Chhabra ก็ได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับจารึกหลักนี้ใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2478

วารสาร Journal of the Asiatic Society of Bengal, Letters เล่มที่ 1 และ K.A.Nilakanta Sastri ก็ได้กระทำเช่นเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. 2502 ในหนังสือเรื่อง History of Srivijaya หน้า 119 ในการตีพิมพ์ใหม่นี้ ข้าพเจ้าได้แก้ไขคำแปลใน พ.ศ. 2461 ของข้าพเจ้าให้ดีขึ้นตามการค้นคว้าของนักปราชญ์ทั้ง 2 ท่าน ที่ได้กล่าวนามมาแล้ว...⁴⁸

คำอ่าน

คำที่ 1

1. || วิสาริธยา กิรุตถยา นยวินยเภา รุณหฺรุตคัมภมา
2. ไทรุณยชยาหฺยุกิมกิมยาหฺยุณภวา ปรี มฐยา
3. ฏราณภา ฏวนภุฐา กิรุตติวิธรา ญฺฐาสฺ ทารานา สรท
4. กุทินางโศริว รุจา || คุณานาฆารสฺ คุทินคิวิ
5. คุฏาฆิกรุจา คุณานยานา ปุสฺสามนิ สรทติ มฐฺ คุงค
6. ยศฺสํม มณีนํ ภูริณํ คุริตทิพฺพนาณิ มทา
7. ฆ มณฺธิโรยคิรฺ เจสชาวลยสิรฺสาณฺ จาณิ มณินาณฺ ||
8. ฆนวิกลลาพฺพนิฐวาลาณมิลลคยา ยม
9. ธิปคิลา เภ เทสฺวาสุณฺ ปรี สมนฺปาตภาะ ทุรทมิ
10. ว คุชา นิชฺยาโศมฺยํ ปุสฺสณฺศุภาณฺสฺ สวิทริ ท
11. ปตฺตยฺเจร เสวฺยํ สโรหฺรโรรฺณมฺ || คุณภคฺตมฺป
12. คุณย ยํ คุณายฺยา — — — นรา มณฺนา สมิ สมนฺภาต
13. มสฺสสมยมิวามฺร เกสฺราหฺยาชฺ คุริยมมิกานฺ ทชฺเท ม
14. ธีรฺเหณฺฑราะ || ฆยฺคฺคยํ คุริวิธเณฺฑราราชา
15. สมนฺภราธารุจิจิตฺตมาสฺสคฺริะ ปุสฺสคฺคชฺรุมมสฺสิทฺริโตนฺมุเชน
16. วิณิฏฺมมิโต วิหฺวาสฺสเสว ยถฺนาทฺ || คุริวิธเยตฺตจฺรณฺปคิ
17. เรษ คุณเฆาะณฺนิคฺคสฺสรวฺวสมนฺภณฺนิปฺตมฺ เอกะ
18. สลาปค โยณฺนิคฺคเคทฺตวฺทฺรยเมกคฺ ภาสฺสการมานิ
19. สฺตทณฺฑริณิवालํ || สฺนุทคเมกคฺ ทุริสฺสมยโฆชฺยนิเกทํ
20. ฆ ทททิตฺตวสฺสิทฺสรวฺวาวินิยฺตมฺมกฺคณฺ สรวฺวชคฺคณฺมคฺ
21. ฆรฺกฺคณฺสวณฺ ทุริภาวิญฺญิตฺติวิเทษณฺมมรณฺ ||
22. ปุณฺเรณิ ฆยณฺตนามา ราหฺสฺสทวิโร ปตฺตเยน สุนิยฺคคะ สฺต

23. ปุณฺณมสฺส ภูรววักขยทฺธํ ส ททิตฺตํ ทถา กถทวาม || สุวริเท
24. สมนิสฺส ทฺวณฺโณย ชินฺนุทฺติรภูว จ นามกสฺส สกฺวิระ อธิษฺฐิกใจ
25. อุตฺตวิทฺธิํ ใจุตฺตวิทฺธิยานุทฺติเก กถทวาม || จกฺกชฺชยา
26. ปุเท ศากกราเช มุณินฺวรสโกร มฺมาชวโกทศาทะ พุเถล โภ
27. สิริลลเน ภณฺณสุทฺธิเต จารุยมณฺโฬยทฺธิราเรญญ เทเว
28. มุทฺธาเรน จ สุริยวิชนนฺนปคินาณฺณยณฺณทฺธิโสทฺทเมน ไทร
29. โลโดยกาตฺตฺรยจินฺนตามณฺวาปฺน อ (ว สุตา) ปิตาสฺส ส (กฺ) ป ไ (จกฺกยะ)

คำอ่าน

คำที่ 2

1. สุวสุทฺธิ โย เสว ราชาวชิราชสฺส สกฺลวิปฺคณฺณวามกสฺส รุญโยป
2. ไมกสฺส เสววาโรหิเ กานฺนทลลณฺณยา สรทฺมสสฺสคฺคิ มณฺณณาทาโก วา
3. มณฺณ วิญฺญวาทฺธิย เสงฺสรววาวริณทฺวิมกฺกนฺทฺ จ ทฺวทฺธิยสฺส จกฺกชฺชยา เสว
4. ยมฺ โสเสณฺณทฺวาวคฺคิปรทฺวานคคฺคิตะ สุริยพารวณามมา || ทสฺย จ สกฺลรา

คำแปล

คำที่ 1

(พระเจ้ากรุงศรีวิชัย) พระองค์ทรงพระเกียรติคุณประเสริฐ จากแหล่งอันไม่รู้จักสุดสิ้น คือ วินัยคุณความประพฤติ เคารยคุณความสุภาพ ศรัทธคุณความรู้ หันคุณความทน อดทนคุณความเพียร ไชรยคุณ ความกล้าหาญ ทนทานคุณความบริจาค ทนคุณความสง่า มติคุณความฉลาด ทนคุณความเมตตาจิต พระองค์ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมทั้งนั้นเป็นอาทิ กระทำให้บังเกิดความเลื่อมแก่พระเกียรติของพระราชอื่น ๆ คงดังแสงดาวเลื่อมลงไป เมื่อพระจันทร์อุทัยในนฤศารท (คือฤดูใบไม้ร่วง)

พระองค์ทรงคุณเป็นบ่อเกิด ไร้แต่เท่านั้น ในโลกนี้พระองค์ยังเป็นที่พึ่งของ
สาธุชนอันมีชื่อเสียงเลื่องลือ ทั้งนี้เนื่องจากรัตนียของพระองค์ที่ส่งแสงสว่างกับวามบัง
ยอกเขาหิมาลัย พระองค์ทรงล้างความชั่วอุปมาดังมหาสมุทร ทรงมีบรรดาแก้วมุกดา
เพชรพลอย และยังเป็นที่พักของพวกนาคอันมีศีรษะประดับด้วยแสงแก้ว

ผู้ใดมีใจร้อนรุ่มด้วยเปลวเพลิง คือความยากจน เข้ามาสู่พระมหากรุณาธิคุณ
ของพระองค์เป็นที่พึ่ง ย่อมได้รับความพึงพอใจ อุปมาดังข้างเวลาแคกร่อนไปสู่นกนางอน
มีน้ำใสสงบและไม่รู้จักเหือกแห้งซึ่งเก็บไปด้วยเกสรดอกบัว

สาธุชนทั้งหลายมาจากทั่วทุกแห่ง เมื่อได้เข้ามาสู่พระองค์ผู้ทรงพระคุณคล้าย
กับพระปุนี ก็ได้รับสิ่งอันประเสริฐ อุปมาดังบรรดาคันใบไม้ที่มดเมามองและคันคักเป็นอาทิ
เวลาฤดูมรสุมัย ก็ได้รับสิริอันประเสริฐยิ่งนัก

พระเจ้ากรุงศรีวิชัย ทรงมีราชบุตรและพระศรี ก็ได้เป็นทาสให้อาสน์ของพระองค์
อบอวนด้วยเพลิงรัศมีซึ่งเกิดขึ้นจากพระราชาแห่งประเทศไกลเคียง พระองค์นี้พระพรหม
ไคยคุส่าห์บันดาลให้บัง เกิดราวกับว่าทรงพระประสงค์ที่จะทำให้พระธรรมมั่นคงในอนาคค
กาล

พระเจ้ากรุงศรีวิชัยผู้ประกอบด้วยคุณความดีและเป็นเจ้าแห่งพระราชาทั้งหลาย
ในโลกทั้งปวง ไคยทรงสร้างปราสาทอิฐทั้งสามนี้ เป็นที่บูชาพระโพธิสัตว์เจ้าผู้ถือคอกบัว
(คือปทุมปาณี) พระผู้มีจอมพระยามาร (คือพระพุทธร่องค์) และพระโพธิสัตว์เจ้าผู้ถือวรัระ
(คือวรุณปาณี)

ปราสาททั้งสาม (เจดีย์) นี้เปรียบเสมือนสายฟ้าฟาดลงบนภูเขาคันเป็นมณฑล
แห่งโลกทั้งปวง และเป็นที่ยังเกิดความรุ่งเรืองแก่ใคร่โลก พระองค์ได้ถวายปราสาท
ทั้งสามนี้แก่บรรดาพระอินราชนันประ เจริญสุขซึ่งสถิตอยู่ในทิศทิศ

ภายหลังทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชมารดา **ขันทะ** สร้างพระสถูปสามองค์

เมื่อ (ขันทะ) ถึงบรรณาณแล้ว พระสวามี อธิมุกติ ฐู่เป็นศิษย์ ใ้สร้าง
พระเจดีย์อิฐสององค์ใกล้ปราสาท (เจดีย์) ทั้งสาม (ที่พระราชโอรสทรงสร้างขึ้น)

(มหาศักราช) 697 ขึ้น 11 ค่ำ มาฆมาส เดือน 6 เมื่อเวลาพระอาทิตย์
พร้อมกับพระศุภรอุทัยในดาวกรกฎ พระเจ้ากรุงศรีวิชัย พระองค์มีรูปคล้ายกับ
เทวราช และประกอบด้วยสิริอันเป็นประเสริฐยิ่งกว่าพระราชอื่น ๆ ใ้ทรงสร้างพระสถูป
และเจดีย์ ณ สถานที่แห่งนี้ (มีความงดงาม) คล้ายกับสร้างด้วยแก้วอันประเสริฐสุดใน
ไตรโลก

คำแปล

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

ตอนที่ 2

พระราชโอรสองค์นี้ ทรงเชษฐภาพ (หรือด้วยรัศมี) เป็นเอกอุจจิ่งดวง
อาทิตย์ก่าจัดความมั่งคั่ง คือกองทัพอันบรรดาราชทัต พระองค์ทรงประกอบด้วย
ความงามอันมีเสน่ห์ เปรียบเสมือนดวงจันทร์ (หรือประกอบด้วยความงามแห่งดวงจันทร์)
อันปราศจากเมฆหมอกในนฤพิศาท ทรงมีเสน่ห์ดุจดังลักษณะของมณเฑาะ (พระองค์)
นี้ทรงพระนามว่าวิษณุ และด้วยความกล้าหาญก็เปรียบเสมือน (พระวิษณุ) องค์ที่สองก่าจัด
ความหยิ่งยโสของบรรดาราชทัต ทรงพระนามว่า ศรีมหาราช เพื่อแสดงว่าพระองค์
ทรงสืบลงมาแต่ราชวงศ์ไศเลนทร จากพระองค์นั้น (ยังจารึกไม่เสร็จ)

ส่วนวนที่ 2 เป็นคำแปลของศาสตราจารย์ ร.ท.ท. แสง มนวิทูร
ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้นำมาเสนอในการสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ณ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ในระหว่างวันที่
25-26 มกราคม พ.ศ. 2521 ความว่าดังนี้⁴⁹

คำแปล

คานที 1

อันว่าแสงสว่าง อันแผ่สำราญไปทั่วเกียรติ ของพระราชาองค์ใด ซึ่งแม้ไป
ทั่วไม่รู้เสื่อมสิ้น ทั่วพระคุณ คือ นย (ข้อกำหนดกฎหมาย) วินย (ความประพฤติความหลัก
ประเพณีนิยม) เคารยยะ (ความกล้าหาญ) ทรุต (การศึกษาเล่าเรียน) คมะ (ความสงบ)
อุษมา (ความอดทน หรือการไม่ถือโทษผู้ใด) ไชรยยะ (ความหนักแน่นมั่นคง) คยาตะ
(การบริจาคนิสัยเสีย) ทยัคิมติ (ความคิดเห็น หรือพระปรีชาอันรุ่งเรือง) และทยา
(ความกรุณา) เป็นต้น ขมเสียซึ่งพระราชาขึ้นครองลงมา องค์อื่น ๆ

ทั้งว่าแสงสว่างของดวงจันทร์ในศรทกาล (ราวเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม
คือ เกลียวไม้รวง) ขมแสงสว่างของดวงดาวทั้งหลาย

อันว่าพระราชาพระองค์ใดในโลก เป็นที่ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งหลายจนเด่นทั้ง
วายอภิวาติมาลย์ (ปรากฏ) แก่คนทั้งหลาย ผู้สรรหึงไปด้วยคุณธรรม

ผู้มากไปด้วยแก้วมณีคือยศอันสูงส่ง เหมือนหงพานของพระยานาค ซึ่งมีแก้ว
มณีโชติทวงใหญ่แวววาวที่ศีรษะ อันไศลสักถุกศรคือความชั่วร้ายออกแล้ว

ผู้ที่ถูกไฟคือความปั่นป่วนด้วยทรัพย์สินเผากลายเป็นคนย่อยยับอันจนลงต้องออกฮาย
มาประชุมกันเข้าเฝ้าพระราชาพระองค์ใด ซึ่งทรงเป็นผู้ควรเป็นที่พึ่งพำนักของคนเป็นอย่างยิ่ง
เหมือนร่างเมื่อดวงอาทิตย์แตกเผาอย่างร้ายแรง พากันไปประชุมที่หนองน้ำ มีน้ำในแห้ง
เป็นนิคฺย มีน้ำใสสะอาดนามบริโลก เก็บไปด้วยเกสรดอกบัว

คนที่เกิดจากพระมณู (มุนี) ทั้งหลายห้อมล้อมเข้าไปสู่พระราชารองค์ใด ซึ่งสละทิ้งไปด้วยคุณธรรมเสมอด้วยพระมณู พระองค์ก็ได้ประทานทรัพย์สมบัติมากมาย เหมือนคนไม่ใหญ่ให้ทรัพย์สมบัติมากมายจนเกสรมะม่วง เป็นต้นในวสันตฤดู (ฤดูใบไม้ผลิ)

พระราชารองค์นี้ คือ ศรีวิชัยเนทรราชายุทธหัย มีพระราชาสามนต์ (กษัตริย์ใกล้เคียง) บูชาแล้วมีพระราชบัลลังก์อันเป็นสิริรุ่งเรืองแล้ว เป็นผู้ที่พระพรหม ทรงสร้างขึ้นมาแล้วด้วยความพยายาม โดยเหตุที่ประชาชนเบือนหน้าหนีจากการก้มัน ในธรรมอันประเสริฐ

พระราชารศรีวิชัยเนทรนั้น เป็นมหาสมุทรแห่งคุณธรรม เป็นพระเจ้าแผ่นดิน องค์เอกสูงสุดในพื้นแผ่นดิน โดยรอบ ๆ ทั่วไป โปรดให้สร้างเรือนอิฐอันประเสริฐ 3 องค์ ในรัชกาลของพระองค์นั้น เหมือนวิมานของพระวิษณุวิมานของพระศิวะและ วิมานของพระอินทร์

เรือนอิฐนั้น ทรงมอบถวายให้เป็นที่อยู่ของเจดีย์ตลอดกาลทั้ง 2 เนื่อง นิทย คือ เป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้าผู้สูงสุด ซึ่งประทับอยู่ในทิศทั้ง 10 เป็นเหมือนปลา (อานนท์) ประเสริฐ อันหนุนพื้นดินเป็นอมคบท อันอำนวยความมั่นคงสมบูรณ์พิเศษ ในไตรภพ

พระเถระราชาคณะ ชื่อชยันตะ พระเจ้าแผ่นดิน ทรงมอบหมายให้สร้าง สถูปด้วยองค์หนึ่ง (ในจำนวน 3 องค์)

จึงมีสถูปขึ้น 3 องค์ คือทำตามเรือนอิฐนั้นองค์หนึ่ง เมื่อท่านชยันตะนั้นล่วงลับไปแล้ว พระเถระศิษย์ของท่านมีนามว่า อัมมกุติ ได้ทำเจดีย์อิฐครั้งที่ 2 เป็นครั้งสุดท้าย รวมเป็นเจดีย์ 3 องค์

สร้างสำเร็จเมื่อ มหาศักราช 697 ท้าวอาทิตย์อยู่ในเดือนวิสาขะ (เดือน 6) ขึ้น 11 ค่ำ ลัคนาอยู่ราศีกะρκฏ ประกอบด้วยวันพุธ

พระเจ้าแผ่นดินพระนามทวิวิธยะ ผู้ยิ่งใหญ่กว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่น ๆ
เหมือนพระอินทร์ เพราะทรงเป็นบุครุเวศรเทพ ทรงเป็นขรรค์เรือง และทรงเป็น
บุครุวิบุลา โปรดให้สร้างสถูป (เจดีย์) มีรูปเหมือนจินตามณี (แก้วสารพัดนึก)
เป็นจุดเดียวของโลก

คำแปล

ตอนที่ 2

สวัสดิ์ พระราชาพระองค์ใดนั้น เป็นพระราชบิดา ก่อจัดหมู่บริวาร
ไพร่ท้าวไป เป็นองค์เอกเหมือนดวงอาทิตย์ พระองค์เหมือน พระวิษณุโดยทรงกำลังทั้ง
หลายของพระองค์เหมือนดวงจันทร์ปราศจากมลทินในอุตรทิศ (กันยายนถึงตุลาคมคือ
ฤดูร้อน) มีพระสรีระงาม เหมือนนกกามเทพ

ทรงทำลายความกระด้างของบริวารไพร่ทั้งปวงอันเคลื่อนไหวนั้น พระราชา
พระองค์นั้น ได้รับขนานพระนามว่า พระวิษณุองค์ที่สอง โดยพระอำนาจของพระองค์
เพราะได้ชื่อว่า เป็นต้นกำเนิดแห่งได้เส้นทรงตั้ง ทรงพระนามว่าจักริมศรราช และพระรา
..... หงษ์มดของพระองค์นั้น ๆ

เมื่อพิจารณาคำแปลทั้งสองข้างบนของทีลาจารึกหลักที่ 23 แล้วผมเห็นได้
อย่างชัดเจนว่าทีลาจารึกหลักนี้ได้รับอิทธิพลทางคำสมาหราชอาณาจักรมอญสูงมาก แม้ว่าโดยทั่วไป
มักจะกล่าวกันว่าทีลาจารึกหลักนี้มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างแน่น
แฟ้นก็ตาม

ในที่นี้ขอแสดงให้เห็นนิมิตของทางนารายณ์ในศิลาจารึกหลักนี้โดยสังเขป
ดังนี้ คือ

1. ธรรมะของกษัตริย์

ในตอนต้นของศิลาจารึกหลักนี้ ได้กล่าวถึงพระคุณของกษัตริย์พระองค์หนึ่ง
ว่าพระองค์ทรงพระคุณถึง 10 ประการเป็นอย่างน้อย คือ

- ก. นย (ซอกำหนด)
- ข. วินย (ความประพฤติตามหลักประเพณีนิยม)
- ค. เสาภัยยะ (ความกล้าหาญ)
- ฌ. ศรุต (การศึกษาเล่าเรียน)
- ง. ศมะ (ความสงบ)
- จ. ภูษมา (ความอดทนหรือการไม่ถือโทษผู้ใด)
- ฉ. ไชริยะ (ความหนักแน่นคง)
- ช. ทิยาละ (การบริจาคหรือเสียสละ)
- ฌ. ทญัณทิ (ความคิดเห็นหรือพระปรีชาอันรุ่งเรือง)
- ฎ. ทยา (ความกรุณา)

หากพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นได้ว่าคุณสมบัติที่กล่าวมา 10 ประการนี้
คือ ลักษณะของผู้อยู่ในวรรณะกษัตริย์ตามที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์และพระเวท
หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ธรรมะของกษัตริย์นั่นเอง ลักษณะหลายประการของวรรณะ
กษัตริย์ตามที่ระบุในคัมภีร์ดังกล่าวเหมือนกับของวรรณะพราหมณ์ กล่าวคือ⁵⁰

ก. ธรรมะของพราหมณ์ พราหมณ์ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพระพรหม
พระเวท และอาตมา ในคัมภีร์ธรรมศาสตร์บอกไว้ว่าผู้ใดคนหนึ่งมีลักษณะ 11 ประการ
ดังต่อไปนี้ ผู้นั้นย่อมเป็นพราหมณ์ บางทีก็บ่งว่าผู้เป็นพราหมณ์ย่อมมีลักษณะ 11 ประการ
ตามธรรมชาติ คือ สม (๕), ทม (๕), ทป (๕), เสาจ (๕), สมนุโธษ (๕), ภูษมา,
สรลทา, ฐฎาน (๕), ทยา, อสุติกทา และสตุย (๕) ซึ่งแต่ละข้อมีความหมายดังต่อไปนี้

1. คม (๕) หมายถึง สภาพที่ภายในจิตใจไม่มีความยุ่งยากหรือปั่นป่วน
 ควณ โกรธ โลภ หรือหลง (โมหะ) แม้แต่ประการใด เป็นธรรมชาติของเขา
 เว้นแต่แม้ทั้งแคว้นได้กมา ความวิกลวิการยุ่งยากปั่นป่วนภายในจิตใจของบุคคลเช่นนั้น
 ไม่เกิดง่าย

2. ทม (๕) หมายถึง สภาพที่จิตใจได้รับการระงับไว้แล้ว กล่าวคือ
 รู้จักข่มจิตใจของตนด้วยความสำนึกในเบาะตาและมีสติอยู่เสมอ รู้จักมีจิตใจตกถั่นไม่ปล่อย
 ใจให้วันไหวไปตามอารมณ์ได้ง่าย

3. ตป (๕) แปลตามศัพท์ว่า ความร้อน หรือการร้อน แต่ในที่นี้
 ความหมายว่าฝึกฝนในความประพฤติในอันที่จะหาความรู้ หาความจริง และพยายาม
 แทะจะให้ประสบผลสำเร็จในการหาความรู้และความจริงนั้นไม่ว่าจะขัดแย้งกับความยากลำบาก
 ลักเพียงไรก็พยายามหาจนสำเร็จจนลงใจได้

4. เชาจ (๕) แปลตามศัพท์ว่า ความบริสุทธิ์ หมายถึง การทำตนเองให้
 เป็นผู้มี ความบริสุทธิ์ทั้งจิตใจและร่างกาย

5. สุนโทษ (๕) หมายถึง สภาพที่พอใจ หรือมีความสุขอยู่แล้วในทางสันติ

6. อุษมา หมายถึง ความอดกลั่น หรือความอดโทษ กล่าวโดยย่อคือ
 (สงบ) มีความหนักเพียรพยายามและอดทน โดยถือเอาความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง

7. สรลภา แปลว่า ความซื่อ หรือความตรงโดยนิสัย คือ ทั้งพูดตรงและ
 ทำตรง

8. ฐานาน (๕) แปลว่า ความรู้ ความเห็น ความรอบ ความถูกต้อง หรือ
 ความวิเวก ในที่นี้หมายถึงความรอบทางการศึกษาหาความรู้

9. พยา หมายถึง ความมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ (๒)ทั้งหลาย

10. อสุภิกตฺตา ได้แก่ การมีความเชื่อถือ ไว้วางใจ และมอบความจงรักภักดีไว้ต่อพระพรหม

11. อุตฺถ (๒) แปลตามศัพท์ว่า จริง หรือความจริง หรือศุภสมบัติ (ความเห็นอันบริสุทธิ์ใจ) หรือความเห็นอันสุจริต กล่าวคือ ควรแสดงความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน จนถึงทำให้เป็นที่ไว้วางใจกันและเชื่อใจกันได้โดยไม่คิดคัดทรยศต่อกันอีกต่อไป

ที่กล่าวมานี้ คือ ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติหรือลักษณะความประพฤติของชนวรรณะพราหมณ์ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ ชรรณะพราหมณ์ นั่นเอง

นอกจากนี้ในอันตฺตบรรพชาสตร์ ได้มีการกำหนดการกระทำของชนในแต่ละวรรณะไว้ด้วยว่า วรรณะใดมีการกระทำชนิดใดบ้างที่ตนในวรรณะนั้นจะพึงกระทำได้โดยไม่เสื่อมเสียและโดยสมควร ทั้งนี้บัญญัติไว้เพื่อความสะดวกในการครองชีพของชนแต่ละวรรณะ เช่น ชนวรรณะพราหมณ์มีสิทธิหรือหน้าที่จะกระทำได้ถึง 6 ประการ คือ

1. ปฺรณํ ได้แก่ การรับการศึกษาชั้นสูง และการพยายามแสวงหาความจริง
2. ปาฐนํ ได้แก่ การให้การศึกษาแก่ผู้อื่น เช่น เป็นครู เป็นอาจารย์ เป็นต้น
3. ยชนํ ได้แก่ การทำพิธีบูชาต่าง ๆ เช่น พิธียัญญ์ (หรือยัญญกรรม) และ จัดพิธีการกุศลต่าง ๆ ด้วยตนเอง
4. ยารณํ ได้แก่ การทำพิธีบูชาต่าง ๆ เช่น พิธียัญญกรรม และพิธีการกุศลอื่น ๆ ความความประสงค์ของผู้ใดผู้หนึ่งที่มีจิตศรัทธาใครจะให้ประกอบพิธีกรรมใด ๆ ให้
5. ทานํ ได้แก่ การทำบุญให้ทานแก่ผู้อื่นตามกำลังเท่าที่จะสามารถทำได้
6. ประคิธฺรห (๒) ได้แก่ การรับทำบุญจากผู้มีจิตศรัทธา

นอกจากสิทธิและหน้าที่ทั้ง 6 ประการดังกล่าวนี้แล้ว หากจำเป็นหรือในบาง
 วิกฤติ (คราวคับขันหรือในยามยากลำบาก) ผู้ที่เป็นพราหมณ์อาจประกอบการ
 กลิกรรมการค้าขาย หรือธุรกิจอื่น ๆ อีกได้เพื่อแก้การครองชีพที่สมควรในวิภังค์

ข. ธรรมะของกษัตริย์ คำว่ากษัตริย์ (ภาษาบาลีว่า ชตุตฺติย) แปลว่า
 นักรบหรือผู้ป้องกันภัย เป็นวรรณะที่ 2 รองจากวรรณะพราหมณ์ในสันตฺตธรรม วรรณะกษัตริย์
 นี้มีสิทธิปกครองประเทศชาติ สรรพง่าย ๆ ก็คือทำหน้าที่เป็นเจ้านายดินแดนเอง ในคัมภีร์
 ธรรมศาสตร์บ่งไว้ว่า ผู้ใดผู้หนึ่งมีลักษณะ 11 ประการดังต่อไปนี้ ผู้นั้นย่อมเป็นกษัตริย์
 บางทีก็บ่งว่า ผู้เป็นกษัตริย์ต้องมีลักษณะ 11 ประการตามธรรมชาติ คือ ศูรตา, วีรย(ะ),
 ไชรย(ะ) (ไทยแปลลงเป็นแสรย(ะ) ใจ), เทร(ะ), ทาน(ะ), อุมา, พราหมณ์ปฏิบัติ,
 ปุรสฺสุนทก, รุชยาภาว(ะ) และ สตุย(ะ) ซึ่งแต่ละข้อมีความหมายดังต่อไปนี้

1. ศูรตา แปลว่า ความกล้าหาญ ผู้เป็นวรรณะกษัตริย์ควรจะเป็นผู้มี ความ
 กล้าหาญและแข็งแรง เป็นวีรบุรุษในหมู่นัก ไม่รู้จักมีความขลาดกลัว
2. วีรย(ะ) แปลว่า แรงหรือกำลัง หรืออำนาจ ความเพียร ความมั่นคง
 ในการรู้เผชิญภัย ตลอดจนความมั่นคงในการรบนัทัพศึก ผู้อยู่ในวรรณะกษัตริย์ควรมีลักษณะ
 เชนนี้ด้วย
3. ไชรย(ะ) แปลว่า ความมั่นคง ไม่รู้จักเบื่อง่ายทอดเลย มีแต่ความเพียร
 พยายามอย่างมั่นคงอยู่เสมอเป็นนิตย์

4. เทร(ะ) ความซื่อสัตย์ แปลว่า ความซื่อ หรือร้อน แก่ในที่นี้หมายถึง
 ความมีศรัทธาและมีเกียรติ กล่าวคือ รู้จักใช้อำนาจเก่าที่มีอยู่แล้วในทางที่ถูกต้องและสุจริต
 เพราะฉะนั้นผู้ที่จะได้ชื่อว่า เป็นกษัตริย์ ควรจะเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความสุจริตทุกประการ

5. ทาน(ะ) แปลว่า การให้ หมายถึงความมีจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยอุपाการ
 และรอบทักการอุปถัมภ์บำรุงแก่ผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์ คือ ชอบทำบุญ ฝึกฝนในการทำบุญ

6. ทม(๕)

7. กษมา

ทั้งข้อ 6 และข้อ 7 เป็นลักษณะโดยธรรมชาติของกษัตริย์ซึ่งเหมือนกันกับ
2 ลักษณะของบรรพชาธิแห่งพราหมณ์ดังได้กล่าวมาแล้ว

8. พราหมณ์ถูกติ แปลว่า ความภักดีต่อพราหมณ์ เพราะชั้นนี้อ้าวรรณะ
กษัตริย์แล้วควรนับถือวรรณะพราหมณ์อยู่เสมอ ทำนองเดียวกับว่าวรรณะพราหมณ์สูงกว่า
วรรณะกษัตริย์นั่นเอง กษัตริย์จึงต้องนับถือพราหมณ์

9. ปุรสุนตา แปลว่า ความร่าเริงยินดี โดยนัยเชิงรูปก็คือความไม่รู้จัก
วิตก และยังไปกว่านั้นก็คือแสดงความยินดีและก่อให้เกิดความปลื้มปิติให้แก่ผู้อื่นด้วย
หรือทำให้ผู้อื่นบังเกิดความยินดีเปรมใจไปด้วย

10. รักษาภาวะ หมายถึง การเตรียมตัวพร้อมอยู่เสมอในสิ่งที่จะต้องรักษา
ประเทศชาติและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ หรือเพื่อรักษาความยุติธรรม

11. สุตย (๕) ได้กล่าวมาแล้วในข้อสุดท้ายแห่งบรรพชาธิและลักษณะของพราหมณ์

ที่กล่าวมานี้คือข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติหรือลักษณะของ กษ ในวรรณะกษัตริย์
กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ ธรรมชาติของกษัตริย์ นั่นเอง ผู้เป็นวรรณะกษัตริย์ควรฝึกให้เป็น
นิสัยติดตนไปโดยธรรมชาติ

นอกจากนี้ผู้เป็นวรรณะกษัตริย์ ควรพิจารณากระทำกำหนดไว้ด้วยว่าหน้าที่ของตน
4 ประการนี้ คือ

1. ปฐัน
2. ยชน
3. ทาน

ทั้ง 3 ประการแรกนี้จะสังเกตเห็นได้จากลักษณะหน้าตาของ รวบทน์ และภักขิ
คล้ายคลึงกันมาก จะต่างกันก็แต่เพียงว่ารวบทน์มีหน้าตาที่ งาม (สอน) และ ยาม
(บุรา) ด้วยเท่านั้น

4. รวบทน์ ภักขิเป็นมรดก(ะ) คือ ผู้รักษา หรือผู้คุ้มครองป้องกัน
เพราะฉะนั้นภักขิจึงต้อง เป็นผู้มีความมั่นใจในการคุ้มครองรักษาดินแดน ป้องกันมิให้ผู้
อื่นแอบเป็นอันครายไปได้ รู้จักไร่อ่างูต่าง ๆ รู้จักการบุทวิชีคามสมัย ตลอดจนรู้จัก
หลักวิชาการกฎหมาย คือนิติศาสตร์ด้วย

นอกจากสิทธิและหน้าที่ทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้วนั้น หากจำเป็นหรือในยาม
วิฤติกาลพระธรรมศาสตร์ยังอนุญาตให้ผู้ที่แม้เป็นวรรณะภักขิก็อาจจะประกอบอาชีพอื่นได้
เช่น เป็นครู อาจารย์ ทำพิธีบูชาขวัญ ทำการกุศลต่าง ๆ ทำการกสิกรรม และทำการค้า
เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการยังมิได้ แต่ที่กล่าวไม่ได้เหมือนกัน ในวรรณะรวบทน์อยู่อย่างเดียวกันคือ
รับทำบุญให้แก่มุนี

เมื่อเปรียบเทียบพระคุณจากภักขิตามที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 23 กับ
ธรรมะของรวบทน์และธรรมะของภักขิตที่บัญญัติในคัมภีร์ระเวทและในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์
แล้ว ย่อมประจักษ์ชัดแจ้งว่าพระคุณของภักขิตที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 23 นั้น คือ
ธรรมะของภักขิตที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ทั้งที่กล่าวมา ทั้งนี้ ศิลาจารึก
หลักนี้ย่อมได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์อย่างไม่มีข้อสงสัย ยิ่งกว่านั้นอาจจะกล่าวได้ว่าข้อความ
ในศิลาจารึกหลักนี้โดยเฉพาะตอนที่กล่าวถึงนี้ได้สะท้อนและยืนยันให้เห็นอิทธิพลทางการปกครอง
และกฎหมายของอารยธรรมอินเดียที่มีต่อภูมิภาคนี้ได้อีกโสดหนึ่งด้วย

2. เทหที่สำคั

ในศิลาจารึกหลักนี้ได้กล่าวถึง เทหที่สำคัของศาสนาพราหมณ์หลายองค์ เช่น

ก. พระมนู เป็นเทพผู้สร้างมนุษยชาติและปกครองโลก มีอยู่ 14 องค์
เรียงกันเป็นยุค ๆ ไป ยุคหนึ่งเรียกว่า มนวันคร นานกว่า 4,000,000 ปี (สี่ล้านปี)
องค์แรกคือ พระสวามภู

พระมนูองค์นี้ถือกันว่าเป็นผู้ทรงออกกฎหมายหรือธรรมศาสตร์ซึ่งยังมีอยู่กราบจน
ปัจจุบันนี้ เรียกว่า มนสังหิตา หรือมนุสมฤติ⁵¹

ข. พระพรหม

ค. พระวิษณุ

ง. พระศิวะ

จ. พระอินทร์ ในคัมภีร์ระเวทพระองค์ทรงเป็นเทพที่สำคัญที่สุด ทรงมีวิญญาย
เป็นสีทอง ถือวาระในหัตถ์ขวา โปรดขี่ม้าน้ำโสม (ม้าเมฆ) นอกจากนี้ยังทรงเป็นเจ้าแห่ง
ฝนด้วย ทรงบันดาลให้มีน้ำฝนและน้ำมา และเป็นเจ้าแห่งการสงคราม

แต่ในสมัยก่อนมาพระอินทร์ได้ทรงตกลงมาเป็นสัตว์บนโลกเป็นรูปคน แต่ยังคงเป็น
หัวหน้าของเทวดาอยู่ ทรงเป็นผู้รักษาศีลศีลวันออก และบางครั้งก็ทรงรบแอสुरและประเท
ชั่วทางด้านการเป็นผู้นำภรรยารูปอื่น ราชธานีของพระองค์ชื่ออมราวตี ทรงร่างชื่อเอราวัณ

ในทางระเวทศาสนาพระอินทร์ทรงมีวิญญายสี่เขี้ยว ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
บนยอดเขาพระสุเมรุกลางมนุษยโลก ทรงเป็นประมุขแห่งเทพอีก 32 องค์ ทรงนับถือ
พุทธศาสนาและคอยช่วยเหลือพระพุทธรูปเจ้า ราชธานีของพระองค์ชื่อสุทัณฑ์⁵²

ฉ. พระกามเทพ เป็นเทพผู้มีหน้าที่ยั่วชวนหรือบันดาลให้หญิงชายรักกันในทาง
ประเวณี ทรงเป็นโอรสของพระยมและนางศรียา แต่บางคัมภีร์ก็กล่าวว่าเป็นโอรสพระ
นางลักษมี บ้างก็ว่าเกิดจากพระหทัยของพระพรหม และอีกนัยหนึ่งว่าทรงมีกำเนิดมาจากน้ำ

ในคัมภีร์ปุราณะกล่าวว่าพระสคิมิกำเนิดใหม่เป็นบุตรที่ท้าวมาลัยทรงนามว่า
พระอุมาเหมวตีหรือมารผติ เทพคบคิดกันจะได้พระอุมาให้เป็นพระเมสสิหรืออิศวร จึงแต่งให้

กามเทพเขาบุษปสรไปยังพระอิศวร พระอิศวรลูกรักก็มีพระเนตรที่ 5 ขึ้น เกิดเป็น
 เทลิ่งใหม่ กามเทพลงไปใน จึงได้นามว่าอนงค์ ภายหลังพระอิศวรกลายเป็นท้าวเวสสุ
 จึงโปรดให้กามเทพได้เกิดใหม่เป็นพระประทุมมณี (คือพระไกรสูทในเรื่องอุณรุทของไทย)
 โอรสของพระฤๅษณะ และเป็นพระบิดาแห่งพระอนิรุทธิ์หรือพระอุณรุท

กามเทพเป็นอธิปติในหมู่อัปสร มีอาวุธคือธนูว่าด้วยคันน้อย มีสายเป็นทิวตั้ง
 คอ ๆ กัน ลูกศรมีปลายเป็นดอกไม้แทนเหล็ก ตามรูปมักทำเป็นรายหนุ่มรูปงาม ชื่นกแก้ว
 มีอัปสรเป็นบริวาร มีขงพื้นแดงลายรูปมังกร⁵³

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงศิลาจารึกหลักที่ 23 นี้ได้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของ
 ศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏอยู่เป็นอย่างมาก นับตั้งแต่ในส่วนของพระนามของพระราชา
 ตลอดจนเทพต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นการรวมกันหรือการ
 ผสมผสานกันระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพุทธศาสนา และการผสมผสานกันระหว่างศาสนา
 พราหมณ์ทั้งสองนิกายได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

3.4 ศิลาจารึกหลักที่ 24 (วัดหัวเวียง ไยยา)

ก. ภูมิหลัง

ศิลาจารึกหลักที่ 24 (ภาพที่ 131) ได้ค้นพบ ณ วัดหัวเวียง (ปัจจุบันเรียก
 ว่าวัดเวียง) อำเภอไยยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะเป็นเขตกึ่งวงกลมครึ่งธรรมราช
 แก่อย่างใด แต่เนื้อหาของศิลาจารึกหลักนี้เกี่ยวข้องกับ "ตามพราลิงค์" หรือ "นครศรี
 ธรรมราช" โดยตรง จึงเห็นว่าเกี่ยวกับงานวิจัยนี้มาก จึงต้องกล่าวถึงศิลาจารึกหลักนี้
 ด้วย

ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวถึงความเป็มา, ลักษณะ, ขนาด,
 อักษร, ภาษา, เนื้อหา และการตีความเกี่ยวกับศิลาจารึกหลักนี้ไว้ดังนี้ คือ⁵⁴

พันตรี de Lajonquiere ได้กล่าวพรรณนาถึงวัดหัวเวียง อำเภอไชยา
นี้ไว้อย่างย่อ ๆ ในวารสาร BCAI ค.ศ. 1912 และได้กล่าวว่า มีจารึกจาก
วัดนี้ 2 หลัก อยู่ในอิทธิบาทที่สวนพระองค์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
และในปัจจุบันมีจารึกทั้งสองอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
พระนคร

หลักหนึ่งจารึกอยู่บนหลัประมุขมัยโบราณสูง 1.77 เมตร (ไม่รวมเคียว
สำหรับฝังเข้าไปในกรณีประมุขกลางและดับหลังอาบนอน) กว้าง 45 เซนติเมตร
หนา 13 เซนติเมตร อีกหลักหนึ่งซึ่งเป็นแผ่นหินที่ส่วบนหักหายไปนั้น มีขนาด
68+37+10 เซนติเมตร

แผ่นหินทั้งสองนี้มีจารึก 16 บรรทัดอยู่บนแผ่นแรก และ 15 บรรทัดอยู่บน
แผ่นที่ 2 แต่ทั้งสองหลักอยู่ในสภาพที่ชำรุดมาก และหลักที่ 2 นั้นก็อ่านได้น้อย
จึงขอนำเอาเฉพาะรูปลงพิมพ์ไว้ ณ ที่นี้เท่านั้น ตัวอักษรที่ใช้เหมือนกันทั้ง 2 หลัก
และ คล้ายกันมากกับตัวอักษรที่ใช้จารึกภาษากวิ (Kawi) ในเกาะชวา

จารึกบนหลัประมุขซึ่งได้พิมพ์ไว้ต่อไปนี้ เป็นภาษาสันสกฤตที่ไม่ค่อยถูกต้อง
อ่านได้ชัดเจนจนกระทั่งถึงบรรทัดที่ 8 จารึกนี้เริ่มกันด้วยคำร่ายทรงสรร เสริญ
พระราชาทรงพระนามว่า "ศรีธรรมราช" แห่งราชวงศ์หิม ผู้เป็นพระราชแห่ง
ประเทศตามทูลสิงค์ พระนามเดิมของพระราชองค์นี้ว่า "จันทรภาณุ" นั้น
ปรากฏในครั้งแรกเป็นการเล่นคำ แต่พระนามนี้และนามศรีธรรมราชก็ปรากฏขึ้น
อีกในคำสรรเสริญที่แต่งเป็นร้อยแก้ว สืบจากนั้นกับบันทึกพงศาวดารจุลศ. 4332
ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 1773 คำที่พออ่านออกในส่วนที่เหลือของจารึก ดูเหมือนจะ
แสดงว่า จารึกนี้มีจุดประสงค์ที่จะแสดงถึงสิ่งที่มีอิทธิพลถวายแด่ศาสนสถานในพระพุทธ
ศาสนา

พระเจ้าจันทรภาณุองค์นี้ มีพระนามปรากฏอยู่ใน ^{ที่อื่น} คือในหนังสือมหาวงศ์
 ปริเภทที่ 83 หน้า 36-48 และปริเภทที่ 88 หน้า 62-75 กล่าวไว้ว่า พระองค์
 ได้รุกรานเกาะลังกาในสมัยพระเจ้าปารากรมวาทที่ 2 ถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก รว
 พ.ศ. 1733 และครั้งที่ 2 เป็นเวลาหลังจากนั้นอีก 2-3 ปี โดยได้รับความ
 ช่วยเหลือจากทหารที่เกณฑ์มาจากราชอาณาจักรปาณยะ โจนะ และบรรดา
 ประเทศอื่น ผู้สำเร็จราชการเกาะลังกา ขี้ขลาดกลัว สามารถต่อต้านการรุกราน
 ทั้งสองครั้งนี้ไว้ได้ หนังสือมหาวงศ์กล่าวว่าทหารของพระเจ้าจันทรภาณุ มาจาก
 "ชาวกะ" และขนานนามพระองค์ว่า "พระราชาแห่งชาวกะ (ชาวกราก)"

Kern ได้แปลคำ ชาวกะนี้ว่าชาวเกาะชวาและ G. Ferrand ก็เห็นว่า คำ
 "ชาวกะ" นี้ก็คือนักค้าของคำภาษาอาหรับที่ว่าซำบัก (Zābag) Ferrand
 ได้กล่าวอย่างมีเหตุผลว่าประเทศซำบักกับอาณาจักรศรีวิชัยนี้เป็นแห่งเดียวกัน

และด้วยเหตุนี้ จึงมีความเห็นว่าพระเจ้าจันทรภาณุก็เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักร
 ศรีวิชัยด้วย แต่จารึกที่โรยาได้ทำให้ความเห็นทั้งหมดนี้เป็นปัญหา เพราะถ้า

พระเจ้าจันทรภาณุเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยบนเกาะสุมาตราจริงพระองค์
 ก็คงจะไร้ตำแหน่งของพระองค์ว่า "ผู้เป็นเจ้าแห่งศรีวิชัย (ศรีวิชัยศวร)"

เหมือนกับจารึกที่สลักขึ้นใน พ.ศ. 1318 ณ วัดเสมาเมือง แทนที่จะไร้ตำแหน่ง
 แต่เพียงว่า "ผู้เป็นเจ้าแห่งตามพรลิงค์" นอกจากนี้ตำแหน่ง "ศรีธรรมราช"

ซึ่งปรากฏอยู่ในเอกสารฉบับใดที่เกี่ยวข้องกับพระราชแห่งอาณาจักรศรีวิชัยเลย
 ก็ดูเหมือนจะเป็นตำแหน่งโดยเฉพาะของเจ้านายที่ครองราชย์อยู่แถบเมือง

นครศรีธรรมราช ในที่สุดการวิจัยทั้งหมดของพระเจ้าจันทรภาณุก็ไม่ไร้ราชวงศ์ใดเลย
 ซึ่งทราบกันอยู่ว่าเป็นราชวงศ์ของพระราชแห่งอาณาจักรศรีวิชัย ทั้งหมดนี้นำไป

สู่ความเห็นที่ว่า พระเจ้าจันทรภาณุไม่ได้เป็นมหाराชแห่งซำบัก แต่เป็น
 กษัตริย์ครองนครดินแดนส่วนหนึ่งบนแหลมมลายู ซึ่งคงอยู่ภายใต้อำนาจของเกาะ

สุมาตรา

ความคิดเห็นเรื่องนี้ มีหลักฐานยืนยันจากข้อความในหนังสือทางประวัติศาสตร์ ภาษามาลี ซึ่งมีชื่อว่า "ซินกาลมาลี" ที่กล่าวว่า "ใน พ.ศ. 179) ในสมัยเดียวกับ กักราชในหนังสือท้าววงศ์ พระเจ้าสิริชัยมหาราช กษัตริย์แห่งสิริชัยมหาร และ พระเจ้าโรจราช (พระร่วง) กษัตริย์ไทยแห่งอาณาจักรสุโขทัยให้ส่งคณะทูตไปยัง เกาะลังกา เพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงมา แม้ว่า การยกกองทัพไปรุกรานในหนังสือท้าววงศ์จะกลายเป็นการส่งคณะทูตไปเจริญ สันถัมภ์ในหนังสือซินกาลมาลีซึ่งแต่งขึ้นที่เมือง เชียงใหม่ในกลางพุทธศตวรรษที่ 21 แต่ก็ไม่มีอะไรน่าชักข้อ เพราะเหตุว่าหนังสือท้าววงศ์เองก็ดูเหมือนจะแนะนำว่ามีเหตุการณ์ทางศาสนาปะปนอยู่ในประวัติศาสตร์ก่อนนี้ โดยกล่าวว่า "พระราชา ท้าวองค์หนึ่งทรงพระนามว่าจันทรภาณุโดยยกกองทัพท้าวท้าวขึ้นมณฑลที่กักราช ภายหลังที่ได้อัศจรรย์กล่าวอวดอ้างว่า "เราคือพระพุทธศาสนาเป็นเดิยวกัน" อย่างไรก็ตาม พระนาม "ชรรมราช" นี้ ใ้สำหรับพระราชบิดาพระพุทธศาสนาเป็นแน่ และจารึก ภาษาสันสกฤตใน เมืองนารศรีธรรมราช (จารึกที่ 27) ที่กล่าวถึงพระโอรสของ พระกฤษณะซึ่งพลัดไปไกล นอกจากนั้น จารึกของพระเจ้าจันทรภาณุที่โยก ก็เป็นจารึกทางพระพุทธศาสนาเป็นเดิยวกัน การที่จารึกทั้งสองเล่มนี้แต่งใน ภาษาสันสกฤต ทำให้เห็นได้ว่าเป็นพระศุภเมตเตศวรที่แยกทางไปจากพระพุทธศาสนา ในเกาะลังกา และอาจจะเป็นไปได้ว่าคณะทูตที่นำพระพุทธรูปไปถวายในลังกาที่ กักราชทรงรับไปถวายนั้นการทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องศาสนา จะอย่างไรก็ตาม ต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างการยกทัพที่กล่าวไว้ในหนังสือท้าววงศ์กับคณะทูต ที่กล่าวไว้ในหนังสือซินกาลมาลี และสิ่งนี้ก็เป็นเหตุผลอีกข้อหนึ่งที่บ่งชี้ว่าพระเจ้า จันทรภาณุเป็นกษัตริย์ปกครองดินแดนในแหลมมลายู มากกว่าที่จะเป็นกษัตริย์ แห่งอาณาจักรมณฑลเกาะสุมาตรา การที่พระองค์ทรงมีสัมพันธ์ภาพอันดีกับพวกโจรสลัด ไม่น่าแปลกประหลาดอันใดเมื่อเราคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างแหลมมลายูกับ บรรดาประเทศที่พหุอันอาจเห็นได้จากศิลาจารึกภาษาทมิฬซึ่งค้นพบที่เกาะกัวป้า (จารึกที่ 26) และโดยเฉพาะศิลาจารึกภาษาทมิฬที่วัดมหาธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช (จารึกที่ 29)

ถ้าข้อความที่ข้ามได้จากสำเนาฉบับนี้ถูกทิ้ง คำว่า "ราวกะ" ที่หนังสือ
มหาวิทยาลัยใช้เรียก แม้ว่าจะมีสำเนียงใกล้เคียงกับ "ซาบัก" ดังที่ G.Ferrand
กล่าวไว้ก็ไม่ได้หมายถึงประเทศซาบัก คืออาณาจักรของมหาราชของราวอาหรับ
หรืออาณาจักรศรีวิชัยที่เมืองปาเลมบัง คำนี้คงเป็นคำง่าย ๆ ที่ใช้หมายถึงเรือสำเภา
อินโดเนเซียและมีความหมายคล้ายกับคำว่าราวในภาษาเขมรปัจจุบัน (อ่านว่า
รเวอรา) ซึ่งหมายถึงทั้งราวบนล่ายในแหลมมลายู และบนเกาะต่าง ๆ และราวราวเอง
คำที่สมรชาติทางทิศตะวันตกใช้เรียกกัน ย่อมมีความหมายไม่แน่นอนเช่นนี้เสมอ
เราคงนึกถึงความหมายของคำจีนที่ว่า "กวนลุน" และเรือสำเภาต่าง ๆ ในประเทศ
อินเดียซึ่งราวยุโรปเองก็เรียกปน ๆ กันอยู่ว่า "มะละบาร์" น. ที่นี้คำว่า "ราวกะ"
ซึ่งใช้สำหรับเรียกสมรชาติในประเทศตามบริลลิงค์ถูกต้อง เพราะคำว่า อาณาจักร
นี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัย คือ อาณาจักรซาบักหรือราวกะอันแท้จริง
นอกจากนี้ ก็เนื่องจากเหตุว่าประจักษ์ในประเทศตามบริลลิงค์เอง ก่อนที่สมรชาติ
ไทยจะลงมาถึง ก็คงจะไม่ผิดแปลกไปจากราว เกาะสุมาตราสักเท่าไรนักน้อย

ข. คำอ่านและคำแปล

สำนวนที่ 1 เป็นของศาสตราจารย์ยอร์น เซเคส์ ที่ตีพิมพ์ในหนังสือประชุม
ศิลาจารึก ภาคที่ 2 ความว่าดังนี้⁵⁵

คำอ่าน

1. สุวสุติ สุริยสุริยมนสาสนาสุรสุกัถ ยช ตามุเรลิ่ง
2. เคสุวระ ส - - นิว ปทุมวสุมนคำ วสุปฐิโปตุภาวะ สรุ
3. เปน ทิ จมุตระภานุทนนะ สุริยรุมมราธา ส ยะ ชรุมมสาโสกสบานนี
4. ทินิเระ ปญจามุทวสุธิปะ สุวสุติ สุริ กมณุลลสมุตตภา (อุ) ตามุ

5. พระสังเคศวรพุทธโฆสิตมเสนาขยานฐ สกสมนุสฺสยปฺญยา
6. เมธาเวน พุทฺธ จนฺตรสฺสญาณุภาวมิท ลโกปรสฺสทฺธิกิริยฺยติ
7. ฐรจนฺตรภาณุ-คิ ฐริฐรณมรารชา กลียุคพระษานิ ทวทฺธริงศาณิกสฺส ฐริณิ
8. สทฺธานิกจตุวารสทฺธราณญคิฏฺฐราณเต เตสสาเสขมิว ภนฺตยาณฺณจตุรทฺธ - - -

ก่อนนี้ไปอีก 7 หรือ 8 บรรทัด อ่านไม่ใคร่ออก สังเกตเห็นได้แต่เพียง

9. - - - - - ญาณิ ฐรญาณิ - - - - - มาตฺตปิณฑ

10. - - - - - - - - - - สปริโกตฺยา - - - - -

11-12. - - - - - โทณฺวิญญ

คำแปล

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

พระเจ้าผู้ปกครอง เมืองตามพรลิงค์ ทรงประพาศปิโยชน์เกื้อกูลแก่พระพุทธศาสนา
พระองค์สืบพระวงศ์มาจากพระวงศ์อันรุ่งเรือง คือ ปทุมวงศ์ มีรูปร่างงามเหมือนพระกามา
อันมีรูปร่างงามราวกับพระจันทร์ ทรงฉลาดในนิติศาสตร์ เสด็จด้วยพระเจ้าธรรมมาโคกราช
เป็นหัวหน้าของพระราชวงศ์..... ทรงพระนาม ศรีธรรมราช

ศรีสวัสดิ์

พระเจ้าผู้ปกครอง เมืองตามพรลิงค์ เป็นผู้อุปถัมภ์ตระกูลปทุมวงศ์ พระหัตถ์ของ
พระองค์มีพุทธมโหณมาจ ด้วยอำนาจแห่งบุญคุณซึ่งพระองค์ได้ทำก่อกมุนุญ
ทั้งปวง ทรงครอบครองภาพประคองพระอาทิตย์ พระจันทร์ และมีพระเกียรติอันเลื่องลือในโลก
ทรงพระนาม จันทรภาณุ ศรีธรรมราช เมื่อกลียุค 4332 - - - -

ส่วนที่ 2 เป็นของศาสตราจารย์ ร.ค.ท.เผ่ง มนวิฑูร ซึ่งศาสตราจารย์
ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้นำมาเสนอในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ประวัติศาสตร์
นครศรีธรรมราชโดยมีความว่าดังนี้⁵⁶

สวัสตี พระผู้เป็นใหญ่ในคามพรลิงค์ ทรงประทานความถึงงานอันเลิศเสมือน
พระอินทร์ ทรงพระราชสมภพเพื่อยังประชาชนที่ถูกชนชาติต่ำช้าปกครองมาแล้วให้สว่าง
รุ่งเรือง จริงอยู่พระองค์เป็นขรรมาราเสมือนพระจันทร์ พระอาทิตย์ และกามเทพ
อย่างพร้อมมูล ทรงพระปรีชาฉลาดในราชনীติเทียบเท่าพระเจ้าบรมมาโลก ทรงเป็น
ผู้ใหญ่อิ่งเหนือราชวงศ์ทั้งหมด

สวัสตี พระองค์เข้มแข็งเป็นใหญ่ในคามพรลิงค์ ทรงปกครองคามพรลิงค์
จนถึงกับถูกชนานพระนามว่า กัมเสน โค้ทรงเสด็จอุบัติมาเพราะอำนาจแห่งบุญคุณของ
มนุษย์ทั้งหลาย (เป็นบุญของมนุษย์ที่ได้มีพระราชอาณัติ)

พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศแผ่ไปทั่วโลก เที่ยงถึงอำนาจของพระจันทร์
และพระอาทิตย์ จึงทรงพระนามาภิไธยราชฐานนั้นชื่อว่าจันทร์ภาณุ เป็นระขรรมารา
ผู้ทรงสิริ

ขออำนาจพระอินทร์เป็นอมตะช่วยความยากขัด ซึ่งเสมือนดังสลักไว้ในแผ่นดินเมื่อถูกผู้
ล่วงแล้วไค 4332 (พ.ศ. 1773)

จากคำแปลของศิลาจารึกหลักที่ 24 ที่คัดมาลงไว้ทั้งสองสำนวนนี้ใคร่ให้
เห็นว่าอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ได้แผ่อยู่ในข้อความของศิลาจารึกหลักนี้อย่างมาก
โดยเฉพาะภาษา นิตินาสกัร และเทพ

ในที่นี้ขอกล่าวถึง เทพที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้โดยสังเขป กล่าวคือ
เทพที่สำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงในศิลาจารึกหลักนี้มีหลายองค์ เช่น พระกามะ, พระจันทร์,
พระอาทิตย์, พระอินทร์ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงกษัตริย์ที่สำคัญในมหากาพย์ทอมอันเป็นมหากาพย์หรือ
กัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์อีกด้วย คือ กัมเสน

1. เทพ

เทพที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์ที่ได้รับการกล่าวถึงในศิลาจารึกหลักที่ 24 คือ

ก. พระกามะ (กามเทพ)

ข. พระจันทร์ ความคัมภีร์ปุราณะในทริวิศกล่าวว่พระจันทร์เป็นโอรส

พระอัครมุนีกับนางอนสุยา (บุตรีพระหัตถะ) แต่ในมหากาพย์รามายณะกล่าวว่าพระจันทร์มีกำเนิดจากทะเลโคธรวาเทวคาและอสูรทำน้ำอมฤต ปรากฏในปางบูรมาวตารของพระนารายณ์ พระจันทร์มีรายาถึง 27 องค์ (คือนัก্ষัตรทั้ง 27 ดาวนัก্ষัตร) เป็นบุตรีพระหัตถะ แต่พระจันทร์ดำเียงรักนางโรหิตีมากกว่านางอื่น นางทั้งนางจึงไปฟ้องพระหัตถะๆ โกรธแค้นให้พระจันทร์เป็นหมันและให้เป็นผีในท้อง แก่พวกบุกริวิงวอนขอโทษ พระหัตถะจึงยอมให้โรหิตีนั้นเป็นภัก ๆ ดังนั้นพระจันทร์จึงไม่คงเต็มดวงอย่างพระอาทิตย์ มีเวลาขม และกลับเต็มดวงอีก

เมื่อพระจันทร์ทำพิธีราชาภิเษกแล้วกำเริบไปลอบลักพานางคาราญเป็นพระชายา พระพฤตสมบัติ พระพฤตสมบัติไปขอคืนก็ไม่ยอมให้ พระพรหม วากล่าวก็ไม่ฟัง จึงเกิดเหวาสุรสงคราม พระศุกรซึ่งไม่ชอบกับพระพฤตสมบัติมากจนเข้าข้างพระจันทร์ บรรดาทานพเทวและอสูรอื่นซึ่งเป็นศิษย์พระศุกรก็เข้าข้างพระจันทร์ พระอินทร์และเทวดาอื่น ๆ เข้าข้างพระพฤตสมบัติเป็นอาจารย์ เทวาสุรสงครามครั้งนั้นว่า "เฝียงสะเทือนไปทั่วไตรภพ" พระอิศวรซึ่งอยู่ข้างพระพฤตสมบัติ ได้เขาสรรพพระจันทร์จากกลางกั้ว พระจันทร์จึงโศกนามว่า ลัคณาคม ที่สุดพระพรหม มาห้ามการสงครามและบังคับให้พระจันทร์ลงนางคาราคันธ พระพฤตสมบัติ กับคาราญก็รักกันต่อไปจนหนึ่งวันนางรับว่าเป็นลูกพระจันทร์ कुमारนี้ให้นางว่าพระศุกร เป็นโอรสแก่เทพจันทร์แล้ว พระจันทร์จึงรีบเข้าไปให้เขาไปนอนกับพระจันทร์ไปวิงวอน พระศุกรจะให้อยู่ พระศุกรจึงเอา พระจันทร์ เป็นไม้ไผ่เข้าไปในวงศา พระจันทร์จึงมีนามว่า ศิวโคธร และเอาเทพบุตรไป

พระจันทร์นี้ ทำราปูรามะว่า รดที่ทรงมีล้อสามล้อเทียมด้วยน้ำขาวสี่ทั้งคอก
มะลิ 10 กว พระจันทร์มีรูปร่าง เป็นบุรุษสีขาวมีรัศมีกายขาว ร่างเล็กสะอึกสะออง
อาการแฉะประหลาดอย่างกษัตริย์ พระจันทร์นี้บางแห่งว่าเป็นโลกบาลทิศอีสานด้วย
ตามคตินิยมของสราหณ์

ตำนานม. เกราะที่โหราศาสตร์ว่า พระอิศวรได้ทรงสร้างพระจันทร์จากนาง ไก่
15 นาง โดยร้ายพระเวทให้นางไก่ทั้ง 15 นั้น ละเยียดลงแล้วพอกด้วยน้ำสีนวล ประทับด้วย
น้ำอมฤตก็บังเกิดเป็นเทพบุตรขึ้นมีนามว่าพระจันทร์ กายสีนวล วิมานสีแก้วบุคคา ทรงว่า
เป็นพาหนะ

ส่วนมูลแห่งราศีเวรนั้นถือว่าพระอาทิตย์เป็นคู่กับพระจันทร์ พระจันทร์กับ
พระอาทิตย์เป็นคู่กัน พระราหูกับพระจันทร์ก็เป็นคู่กันเป็นท้าว ไก่ 3 ตัวที่วิไลย์มีครุฑ 3
คน เมื่อถึงกาลกิริยาแล้วบุตรทั้ง 3 นั้นคนพระอาทิตย์ ทอนโสภนาคที่รายใหญ่ไปจนทองคำ
ที่รองใต้เงิน ส่วนน้องไม่มีชิ้นไรกระหายเป็นภาชนะใส่ข้าวกับบาตร พี่รายใหญ่อธิษฐาน
ขอเป็นพระอาทิตย์ พี่รายรองขออธิษฐานเป็นพระจันทร์ น้องสุดท้องโกรธจึงอธิษฐานขอไป
เกิดเป็นพี่รายใหญ่ของพระอาทิตย์พระจันทร์ และได้มีร่างกายใหญ่ปึกบังแสงพระอาทิตย์
พระจันทร์นั้น ทั้ง 3 จึงไถ่ถอนกำเนิดตามทีปรารถนาน้องชายเล็กจึงไปเกิดเป็นพระราหู
ซึ่งเป็นมูลแห่งราศีเวรของพระอาทิตย์และพระจันทร์ ทำให้เกิดสุริยุปราคาและจันทรุปราคา

นามและฉายาของพระจันทร์มีอยู่มาก เช่น ศศิธร (ทรงไว้ซึ่งกระต่าย),
ศศี (ลายเหมือนกระต่าย), นิศากร รัชนิกร รัชนิกลุฑ (ผู้สร้างกลางคืน), โสมอินทุ
(หยาดเรนหยาดน้ำ), ศิวเศขร (เป็นพระศิวะ), มฤคางกะ (ลายเหมือนนกวาง),
นักษัตรนาถ (เป็นใหญ่ในนักษัตร), ศีตบาริจี (มีแสงเย็น), สีลางสุ (มีแสงขาว),
กุมุทปติ (เป็นใหญ่ในคอกบัว) และเทวทวาริ (มีน้ำขาว)⁵⁷

ค. พระอาทิตย์หรือพระสุริยะ แรกเดิมเป็นเทพที่สำคัญที่สุดองค์หนึ่งในจำนวน 3 องค์ในคัมภีร์พระเวท คือ พระอัคนี (ไฟ), พระอินทร์หรือพระพาย (ลม), และ พระอาทิตย์ (หรือพระสุริยะ) เพราะเหตุว่าทรงเป็นต้นกำเนิดแห่งแสงสว่างและความอบอุ่น

นักดาของพระองค์คือ ท้าวอิกวาถูเป็นผู้ให้กำเนิดแถบบรรพตภักตริย์ในสุริยวงค์

พระอาทิตย์ทรงรดเปียมด้วยน้ำ 7 ทิวหรือน้ำ 7 ศีรษะ มีประมาณหกหลัสม รอยพระองค์ สารีภักของพระองค์คือ พระอรุณ พระอาทิตย์มักทรงถือคอกบัว 2 ดอก และนำร องค์วิคจากเสวตาอินเฑียของค่อน ๆ โดยทั่วไป ทั้งนี้คงเป็นเพราะได้รับอิทธิพลมาจาก ประเทศเปอร์เซียหรืออิหร่านด้วย⁵⁶

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธ์

2. มหากาพย์มหากาภะ

มหากาภะหรือมหากาภะทฤษ เป็นมหากาพย์มีความยาวประมาณ 90,000 โคลก จึงจัดว่าเป็นมหากาพย์ที่ยาวที่สุดในโลก ถือกันว่าแต่งโดยวาสะซึ่งมีวิวิคอยู่ ขณะเกิดสงครามที่กรุงเกรเธอร์ แต่นักปราชญ์ได้นับนิฐานกันว่ามหากาภะอาจจะเป็น นิยายนักรบที่เล้าล่อ ๆ กันมา อาจจะมีผู้แต่งหลายคนและเพิ่งเขียนลงเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่เร็วไปกว่า 400 ปีก่อนคริสตกาล มหากาพย์เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของการสงครามระหว่าง ลูกพี่ลูกน้องเพิ่มถึงห้านางกัน ฝ่ายลูกพี่เรียกว่าฝ่ายเคาท์หรือเป็นเสมือนตัวแทนของฝ่ายอธรรม ฝ่ายลูกน้องเรียกว่าฝ่ายปาดหรือเป็นเสมือนตัวแทนของฝ่ายธรรมะ มหากาพย์เรื่องนี้เป็น มหากาพย์ที่สำคัญที่สุดสามารถหาบทแปลที่ไวสมณิกายเป็นเดียวกันกับมหากาพย์รามายณะ มหากาภะเป็นมหากาพย์ที่เป็นที่นิยมของชาวอินเดียมาก แต่ในประเทศไทยกลับไม่ค่อย มีใครรู้จัก การที่มหากาพย์ทั้งสองเป็นที่นิยมมากในอินเดียอาจจะเป็นเพราะว่าถือว่า มหากาพย์ทั้งสอง เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์แต่ไม่ได้ศักดิ์สิทธิ์ให้บรรพบุรุษและสตรีทุกรรณะอ่าน

และพัง ในขณะที่ลัทธิวัชรเวทเป็นคำราชาศัพท์กันมิให้ชนวรรณะศุทรและสตรีไม่ว่าใน
วรรณะใด ๆ พัง มหาลาภยทั้งสองจึงเป็นที่ลัทธิที่แพร่หลายในหมู่นักรบยิ่งกว่าพระเวท⁵⁹

กิมะ หรือกิมเสน เป็นเจ้าชายแห่งปาละวงศ์หนึ่งในจำนวน 5 องค์
ในมหากาพย์มหาภารตะ เป็นน้องชายของยุธิษฐิเฐียร กิมเสนเป็นเจ้าชายที่ทรงพลัง
เข้มแข็ง เป็นที่เกรงกลัวของพวกเคการอันเป็นฝ่ายรบกับมาก

ทั้งที่กล่าวมาแล้วในประเทศไทยไม่ค่อยมีผู้รู้จักมหากาพย์มหาภารตะและมักจะ
พบหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับมหากาพย์อันศักดิ์สิทธิ์ของ
อินเดียเรื่องรามายณะมากกว่ามหาภารตะ⁶⁰ จึงเป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งที่คณาจารย์
หลักที่ 24 นี้ได้รับอิทธิพลจากมหากาพย์มหาภารตะแทนที่จะเป็นมหากาพย์รามายณะดังที่เคย
ค้นพบโดยทั่วไปในประเทศไทย และอีกประการหนึ่งก็น่าจะว่าคณาจารย์หลักนี้เป็นหลักฐาน
ทางเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยในขณะนี้ที่ได้รับอิทธิพลจากมหากาพย์มหาภารตะ

3.5 ศิลาจารึกหลักที่ 29 (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร)

ก. ประวัติ

เมื่อ พ.ศ. 2472 ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ ได้ตีพิมพ์หนังสือ
"ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 : จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้" โดยรวบรวมจารึก
ซึ่งค้นพบทางภาคใต้ของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และในภาคเหนือของแหลมมลายู ท่านเห็น
ว่าดินแดนเหล่านี้ตรงกับอาณาจักรสมัยโบราณที่มีชื่อ ทวารวดี ละโว้ ศรีวิชัย และตามหลักฐาน
การตีพิมพ์ครั้งนั้นนับเป็นการตีพิมพ์ครั้งแรก⁶¹ กิตติการตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 ก็เกิดขึ้นเมื่อ
พ.ศ. 2504 โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมจากครั้งแรกด้วย

ในการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต ทรงโปรดให้พิมพ์ขึ้น
เผยแพร่เป็นธรรมวิทย์พจนาน เนื่องในโอกาสที่ท่านทรงมีพระชนมายุเวียนมาบรรจบครบ
48 พรรษา และในการตีพิมพ์ทุกคราวจารึกหลัก น.ศ. 1 นี้ในหนังสือดังกล่าวเรียกว่า
"จารึกที่ 29 : จารึกภาษาอณัมที่วัดมหาธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช"

ข. ลักษณะ

ศาสตราจารย์เชเคส์ กล่าวว่า "Amonier ได้กล่าวไว้ในหนังสือ
เรื่อง Cambodge เล่ม 2 หน้า 76 ถึงจารึกหลักนี้ซึ่งสลักขึ้นบนแผ่นหินอ่อนสีชมพู
ขนาด 80+80+15 เซนติเมตร ทั้งสองด้าน"

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบพบว่าจารึกหลักนี้สลักบนศิลาทราย ไม่ใช่หินอ่อนสีชมพู
สีฐานด้านบนกลมมน (ภาพที่ 132) มีสลักทั้ง 2 ด้าน รวมทั้งด้านข้าง (ข้างขวาของ
ด้านแรก) ก็มีจารึกด้วยมีร่องรอยการชำรุดเสียหาย โดยเฉพาะรอยที่เกิดขึ้นจากการ
ฉีกขาดตามความเชื่อสมัยโบราณในด้านแรก

ค. จำนวน

ด้านแรกมี 16 บรรทัด มีเครื่องหมายพระอาทิตย์และพระจันทร์อยู่ข้างบน
5 บรรทัดแรกมีขีดคั่นไว้จากกัน

ด้านที่สอง มี 14 บรรทัด

ง. อักษร

ศาสตราจารย์เชเคส์กล่าวว่า "...L.Finot ได้เขียนไว้ในวารสาร BCI
ท.ศ. 1910 หน้า 152 ว่า "ตัวอักษรในจารึก อักษรคล้ายตัวเดียวกับจารึกที่ด้าน
ตะกั่วป่า แต่เนื่องจากในขณะนั้น Finot ยังไม่ทราบว่าจารึกที่ตะกั่วป่าเป็นภาษาทมิฬ
จึงไม่ได้คิดว่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชอาจจะมีจารึกภาษาทมิฬได้..." และอีกตอนหนึ่งท่าน
กล่าวว่า "... และทั้งสองด้านก็จารึกด้วยอักษรทมิฬ...."

ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวเพิ่มเติมข้อความข้างต้นในสาระที่สำคัญ 3 ประการ คือ
 ประการแรกที่กล่าวถึง "จารึกที่ค้นพบที่ตะกั่วป่า" นั้นหมายถึง "จารึกที่ 26 :
 จารึกที่เขาวงพระนารายณ์ (ตะกั่วป่า)" ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 ซึ่งค้นพบ
 เขาวงพระนารายณ์ อำเภอตะกั่วป่า (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา)
 ไม่ห่างจากเขาวงพระในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย (คือพระวิษณุขมโยคสถานภุมริ,
 คู่มารกันเอย และพระนางกุเหวี อภินิสงส์ประสูติโอรสชื่อนามะราชกลางพุทธศตวรรษที่ 14
 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 15) แห่งเขาวงพระนารายณ์ โดยค้นพบเมื่อ พ.ศ. 2445 ทั้ง
 จารึกที่ 26 และเขาวงพระดังกล่าวอาจสร้างขึ้นในสมัยเดียวกัน จารึกกล่าวถึงการสร้างพระ
 นามที่ชื่อว่า อวณาราม (Avani-naranam) ซึ่งนังคุรุไดยัน (Nangurudaiyan)
 เป็นผู้ให้ชุด และอยู่ในความอุปการะของสมาชิกแห่งมณิกิรัม (Manikkiramam)
 ศาสนาพราหมณ์ลัทธิเตชะ ศาสน์ กุลวานันตคุรุไดยัน เป็นนามของบุคคลซึ่งยังไม่มีนามจริง การ
 อยู่กับพระ กุลวานันตคุรุไดยัน พระเทวอินเอยจากเทและมื่อเอยในการบวช
 ส่วนมณิกิรัม ก็เป็น สมาคมพราหมณ์อาศัยอยู่ในภูมานั้น คำว่า อวณารามน่าจะ
 พระนามของพระราชาแห่งราชวงศ์โอรส ชูทรงระนามว่า นันทิวันนที 3 และครองราชย์
 ระหว่าง พ.ศ. 1369-1392 ดังนั้น เราจึงอาจจะสามารถคำนวณถึงอายุของศิลาจารึก
 หลักนี้ได้⁶²

ประการที่สอง ที่กล่าวถึง "อักษรทมิฬ" และ "ภาษาทมิฬ" นั้นกล่าวโดย
 ถึงคำว่า "ทมิฬ (Tamils)" เป็นชนชาติทางตะวันตกเฉียงใต้ของดินแดนที่
 แคว้นอันดระถึงแคว้นมัทราสลงไปตามชายฝั่งทะเลที่เรียกว่า โทพอนทล (โทโรมันเดล)
 จนถึงโคของอินเอยที่เรียกว่า เทลลุมการี (โกโมริน) และตอนเหนือของเกาะลังคาตวัน
 ปัจจุบันมีประชากรชนชาตินี้อยู่มากในดินแดนภาคใต้ 5 รัฐ คือ Andhras, Karnātkas,
 Gurjāras, Tailangas และ Maharāshtras มีภาษาที่ไร 5 ภาษา คือ
 Tamil, Telugu, Kanārese, Malayalam และ Tulu⁶³

โดยเหตุที่หมิ่นเป็นชาติที่มีความเจริญยิ่งกว่าพวกอื่นในฝ่ายใต้ของ อาณานิคม
ด้วยกัน บางทีก็เรียกว่า "หมิ่น" เป็นชื่อรวมสำหรับเรียกชนชาติอินเดียนเกือบทั้งหมด
คำว่า "หมิ่น" ตามความหมายของชาวหมิ่นแปลว่า "หอมหวาน" ไม่ได้หมายความว่า
อร่อยอะไร แต่ที่ความหมายกลายเป็นเช่นจะเป็นเพราะไทยได้ค้าขายทางลังกาในสมัยที่
ไทยกับลังกาคือทอกัน เกาะลังกาอยู่ใกล้กับชายฝั่งอินเดียนตะวันออก ตอนที่เดินดินแดน
ของหมิ่นคนทั้งสองไม่จึงเกิดรบกันอยู่บ่อย ๆ จนถึงกาลถือว่าเป็นศัตรูคู่อาฆาตกัน และว่า
ชาวหมิ่นนี้เป็นชาติที่ร้ายใจอำมหิต ชาวหมิ่นเป็นชนชาติที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศต่าง ๆ
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแต่โบราณ ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมอินเดียนที่เข้ามาสู่ดินแดน
เหล่านี้จึงมีอยู่มากมาจากหมิ่น เช่น ศิลปะในสมัยราชวงศ์ปัลลวะ เป็นต้น ในส่วนของ
อิทธิพลทางการประกอบพิธีกรรมนั้น ศาสนาพุทธเกี่ยวข้องกับประเพณีบางอย่างของไทย
เช่น พิธีกรรมถวายโล่จึงนำมาจากหมิ่นและเขียนด้วยตัวอักษรคฤณต์ ดังมีตัวอย่างใน
หอสมุดแห่งชาติอยุธยา มีส่วนทางภาษานั้นส่วนราชวาระ ราชอาณาราชชน
ได้กล่าวไว้ว่า "ภาษาหมิ่นเป็นภาษาที่เจริญรุ่งเรืองมานาน มีวรรณคดีที่สวยงาม
ถ้ายกเว้นวรรณคดีในภาษาสันสกฤตแล้วก็ไม่มีภาษาใดในอินเดียนจะมีวรรณคดีเป็นจำนวนมาก
เท่าเทียมของหมิ่นได้" ชาวหมิ่นอยู่ในประเทศไทย อินโดนีเซีย และสหพันธรัฐมาเลเซีย
โดยมากเป็นคนชั้นกรรมกร เพราะพวกนี้เรียกว่าเป็นชนกสิกรหรือคนเล่งในอินโดนีเซีย
และสหพันธรัฐมาเลเซียก็เรียกกสิกรที่ตนเองเหมือนกัน แล้วจึงชาวเทศุท่งหากก็ควรเรียก
ว่ากสิกร⁶⁴

ประการที่สาม ในจารึกคานแรกระหว่างบรรทัดที่ 5 กับบรรทัดที่ 6 มีเส้นขีด
คันเอาไว้ นายคงเกษ ประพัฒน์ทอง นักโบราณคดี กองโบราณคดี กรมศิลปากร
จึงได้กล่าวในคราวมาเยี่ยมชมศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช เมื่อ
วันที่ 21 สิงหาคม 2525 ว่า เนื้อเส้นคันขึ้นไป คือ บรรทัดที่ 1-5 เป็นอักษรหมิ่น
ส่วนล่างเส้นคันลงมา คือบรรทัดที่ 6-16 เป็นอักษรปัลลวะ

จ. อายุ

ไม่มีศักราชระบุไว้ แต่ศาสตราจารย์เฮเคส์ได้กล่าวไว้ว่า "ศาสตราจารย์ Hultzsach มีความเห็นว่าอายุ (ของตัวอักษรในศิลาจารึกหลักนี้) อ่อนกว่าตัวอักษรในจารึกที่ตะกั่วป่า และคงอยู่ในสมัยราชวงศ์โจว"

ด้วยเหตุที่เราได้พิสูจน์มาแล้วว่าจารึกที่ตะกั่วป่า (จารึกที่ 26) มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 14 เพราะมีพระนามของกษัตริย์ในราชวงศ์โจวสละปรากฏอยู่ คือนันทิวงมณี 3 ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1369-1392 และเหตุการณ์ในศิลาจารึกดังกล่าวก็เป็นเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระองค์ จึงอาจกล่าวได้ว่าการกำหนดอายุศิลาจารึกดังกล่าวค่อนข้างจะแน่นอน ดังนั้นเมื่อศาสตราจารย์ Hultzsach กล่าวว่าอายุของอักษรในศิลาจารึกหลักที่ 29 (น.ศ. 1) นี้ อ่อนกว่าจารึกที่ 26 และ "...คงอยู่ในสมัยราชวงศ์โจว..." ด้วยแล้ว ย่อมไม่ยากในการกำหนดอายุของอักษรในศิลาจารึกหลักนี้ กล่าวคือ ราชวงศ์โจวได้ปกครองอินเดียภาคตะวันออกเฉียงใต้สืบต่อลงมาจากราชวงศ์ปังจะ โดยปกครองในระหว่าง พ.ศ. 1443-1693⁶⁵ จึงเป็นอันว่าหากจะกล่าวตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏนี้ก็อาจจะกำหนดได้ว่าศิลาจารึกหลักที่ 29 (น.ศ. 1) นี้มีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-17

ฉ. ภาษา

ศาสตราจารย์เฮเคส์กล่าวว่า "สำหรับด้านแรก จารึกตอนต้นคงเป็นภาษาสันสกฤต แต่คันที่ 2 นับเป็นภาษาทมิฬทั้งหมด"

ซ. เนื้อหา

เนื่องจากจารึกหลักนี้มีร่องรอยร้าวรุกรมมาก ทำให้ประสบปัญหาในการอ่านแปลมาก แต่ศาสตราจารย์ Hultzsach ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านจารึกภาษาทมิฬจากตะกั่วป่า (จารึก 26) ก็ได้พยายามอ่านและแปลจารึกนี้เท่าที่ความสามารถทำได้ ศาสตราจารย์เฮเคส์ได้กล่าวถึงผลการอ่านไว้ว่า

การอ่าน แสดงให้เห็นว่าจารึกหลักนี้ช่วยการบอกศักราช แต่หน้า
เสียดายที่เหลือแต่คำว่า "ร้อยห้าดวงแล้ว" เท่านั้น ณ บรรทัดที่ 4 มีข้อความ
ว่า "ธรรมเสนาบดี" ซึ่งอีก 2 บรรทัดถัดไปก็มีข้อความว่า โดยคำสั่งธรรมเสนาบดี
บรรทัดที่ 10 ดูเหมือนพูดถึง โคลิ์แดงแถบแม่น้ำคงคา และตอนปลายของจารึก
ก็คงเป็นการสาปแช่งแก่ผู้ ทำอันตรายแก่ แผ่นจารึกหลักนี้⁶⁶

๗. คำอ่านและคำแปล

ศาสตราจารย์ Hultzsch เป็นผู้อ่านและแปลศิลาจารึกหลักนี้โดยอาศัย
รูปถ่ายของกระดานสำเนาจารึกหลักนี้ที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ส่งไปให้ ซึ่งศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเคส์ ได้นำคำอ่านและคำแปลศิลาจารึกหลักนี้มาลงไว้ในหนังสือประชุมศิลาจารึก
ภาคที่ 2 ดังนี้⁶⁷

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำอ่านและคำแปล

1. (ฮว)สุทิ สุริ ศก.....
2.(ญ) รุ (อ) ญสุ เทสุร
ร้อย ห้า ดวงแล้ว
3.มู เปอร ทิ (งคตฺถิกโม).....
วันจันทร์ กรงกับ
4.ว(ร)นุ ทนฺมเต (นาปติ).....
ธรรมเสนาบดี
5.(ป) ริทาวทุ พราหมณฺ (วิ)ยา.....
ดังนี้ คือ พราหมณ์
6.สุกฺ ทนฺมเตนาปติคฺ โตรูปติ
โดยคำสั่ง ธรรมเสนาบดี

7.ถูกพุดกุ่ม โอบุรุ

หนึ่ง

8.วานุกุ ทมมมู เช

ธรรม

9.ไท อวิรุ เศ(ยว)า(นุ) อุณแทน(าล) เคง.....

ถ้ายูไค ทำอันทรายแก คงคา

10.งกูรา(ล)ปคุ โถกญ (ร)

โคสีแคง ถูกฆ่าเสีย

11.มู มาคา.....

มารคา

12.ปาวมม.....

บาป

13.เทุลลาม.....

14.ลษมมมท.....

คำรบแปด

ส่วนศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าวถึงผลการอ่านและแปลศิลาจารึก
หลักนี้ไว้ว่าดังนี้⁶⁸

...ค้ำที่หนึ่งมี 16 บรรทัด มีเรื่องทนายระอาตักยระจันทรอยู่ข้างบน
ยังไม่ได้อ่านกัน แต่เขาบอกว่าตอนต้นน่าจะเป็นภาษาสันสกฤต อันนี้เขาคิดเป็นผู้
ว่า ค้ำที่สองมี 14 บรรทัด เป็นภาษามอญ ทั้งหมดเขียนด้วยอักษรทมิฬ คำแปล
ค้ำที่ 1 ยังไม่มีผู้อ่าน "ลัทธิ ศรีศก" นี้เป็นค้ำที่สอง" ร้อยห้าลงแล้ววันจันทร์
ตรงกับ...ธรรมเสนาบดี...ดังนี้ คือพราหมณ์...โดยคำสั่ง ธรรมเสนาบดี...
หนึ่ง...ธรรม...ถ้ายูไค ทำอันทรายแกคงคา...โคสีแคง ถูกฆ่าเสีย...มารคา...
บาป...เทุลลาม...คำรบแปด..." ในแม่ไม้มของกรมศิลปากรมีข้อความเขียนด้วยดินสอ
ไว้ว่า

1. พระระเบียงห้องอาหารอุโบสถาจารย์ อาหารสำหรับคนและสัตว์และบุคคล
ต่าง ๆ

2. คำสั่งขรรณเสนาบดี ผู้โคทาอันทรายแก่คงคา โคลิแดง ถูกฆ่าเสีย

3. (พระเจ้ากรุงศรีวิชัย) พระองค์ทรงพระเกียรติคุณประสิทธิจากแหล่ง
อันไม่รู้จักสิ้นสุด

นี่แสดงว่าจะต้องมีใครที่ไม่ใช่เซเคส์อ่านไว้ มันก็ถูกซ่อนอยู่ในแฟ้ม เพราะไม่มี
รัศมีที่จะมาเบ่งสู่เซเคส์ได้...

จากข้อความที่ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ยกมาจากแฟ้มของ
กรมศิลปากรนี้ผู้วิจัยได้พยายามตรวจสอบแล้วปรากฏว่าข้อความในหมายเลข 1 ตรงกับคำ
แปลตอนขึ้นต้นของศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์ (ศิลาจารึกหลักที่ 27)⁶⁹ และข้อความในหมายเลข
เลข 3 ตรงกับคำแปลตอนขึ้นต้นของศิลาจารึกวัดเสมาเมือง (ศิลาจารึกหลักที่ 25)⁷⁰
เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้วิจัยจึงค่อนข้างจะมั่นใจว่าคำแปลในแฟ้มของกรมศิลปากรข้างต้นนี้คงจะเกิด
การสับสนขึ้นอย่างแน่นอน

ในทรรศนะของผู้วิจัยเห็นว่าศิลาจารึกหลักที่ 29 (น.ศ.1) นี้มีความสำคัญมาก
เพราะสะท้อนให้เห็นอารยธรรมที่สำคัญของนครศรีธรรมราชหลายประการ คือ

ประการแรก ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหนึ่งในศิลาจารึกเพียงไม่กี่หลักในภูมิภาค
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แต่งขึ้นเป็นภาษาทมิฬอันเป็นภาษาพื้นเมืองของอินเดีย
ขณะนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มีการค้นพบศิลาจารึกที่แต่งเป็นภาษาทมิฬเพียง 5 หลัก
เท่านั้น คือ ศิลาจารึกที่ตะกั่วป่า (ศิลาจารึกหลักที่ 26) สลักขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 14
นับเป็นศิลาจารึกภาษาทมิฬที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคนี้ถัดมาคือศิลาจารึกหลักที่ 29 (น.ศ.1)
นี้ สลักขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 15-17 และหลักสุดท้ายคือ ศิลาจารึกที่ลาบู พูวา
(Labu Tuwa) ในเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งสลักขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1631

ประการที่สอง ศิลาจารึกภาษาทมิฬเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพระหว่างอินเดียภาคใต้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางอารยธรรมแสดงให้เห็นถึงการติดต่อแลกเปลี่ยนทางอารยธรรมของภูมิภาคทั้งสองที่มีอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะศิลาจารึกที่ตะกั่วป่านักปราชญ์หลายท่านได้ชี้ให้เห็นว่าศิลาจารึกนี้แสดงออกถึงลักษณะการมาตั้งชุมชนโบราณยุคแรก ๆ ของอินเดียในภูมิภาคนี้ได้อย่างแจ่มชัด ชุมชนโบราณดังกล่าวเป็นชุมชนโบราณของชาวอินเดียเลยทีเดียว นิโธชุมชนโบราณที่รับอารยธรรมอินเดียอย่างชุมชนโบราณอื่น ๆ ที่พบโดยทั่วไปในภูมิภาคนี้ ชุมชนโบราณที่ตะกั่วป่าแห่งนี้ได้มีอารยธรรมทุกอย่างเหมือนเมืองแม่คืออินเดีย ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ และการปกครอง เป็นต้น และความเป็นแหล่งสำคัญที่มีส่วนในการเผยแพร่อารยธรรมเหล่านั้นมาสู่ชุมชนโบราณทางภาคใต้ฝั่งตะวันออกและดินแดนอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันน่าจะหมายถึงการเกิดศิลาจารึกภาษาทมิฬที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช และจารึกที่ลพบุรี ด้วยซ้ำ

ประการที่สาม ศิลาจารึกภาษาทมิฬหลักที่ 29 สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อและศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์ที่แพร่หลายในนครศรีธรรมราช

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นศิลาจารึกทางศาสนาพราหมณ์ อันสังเกตได้จากสัญลักษณ์พระอาทิตย์และพระจันทร์ในตอนต้นจารึกด้านที่ 1 และคำอีกหลายคำ เช่น พราหมณ์ คงคา และโคสิแกง เป็นต้น ซึ่งจะขอลงความโดยสังเขปดังนี้

ก. สัญลักษณ์พระอาทิตย์และพระจันทร์ความเชื่อในจารึกนี้น่าจะเป็นความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย เพราะการปรากฏภาพพระอาทิตย์และพระจันทร์คู่กันเช่นนี้มักจะพบอยู่บ่อย ๆ ในจารึกที่เกี่ยวกับลัทธิไศวนิกายในเขมรโบราณ ดังความที่นายคมเลศวร ภักดาจารย์ ได้กล่าวไว้ดังนี้⁷¹

... เนื่องจากพระอิศวรทรงเป็นผู้ที่ยืนและอยู่ประเสริฐหลายองค์และองค์เดียว ภาพของพระองค์จึงราวขอมักใ้รับอยู่ ๆ ถึงแก่ปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ก็คือ ภาพสะท้อนของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ภายในน้ำ ภาพนี้นิยมเป็นที่คุ้นเคยสำหรับผู้ที่นับถือลัทธิเวทानตะคัมภีร์ศิวปุราณะ ซึ่งอ้างว่าสืบลงมาแต่คัมภีร์เวทานตะและคัมภีร์ลึงคปุราณะก็กล่าวความไว้เช่นเดียวกัน อีกนัยหนึ่ง การสร้างโลกซึ่งเริ่มตั้งแต่พระพรหมและจบลงด้วยติณชาติ นั้นก็คือ ภาพสะท้อนของพระผู้เป็นเจ้านั่นเอง การสร้างโลกนี้ไม่ได้แตกต่างออกไปจากพระองค์ของพระผู้เป็นเจ้า... และอีกตอนหนึ่งว่า... ในบรรดาจารึกที่ปราสาทคอมบูสและที่วัดพระอินทร์ไคสัย ในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (พ.ศ. 1511-1544) มีอยู่ตอนหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะ 3 ประการ ของพระอิศวร คือ ไฟ (วรุณ), ลม(ปวน) และดวงอาทิตย์ (อสุร) ความคิดเช่นนี้ก็มีอยู่ในคัมภีร์นาคโทคยอุปนิษัตเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามจารึกของพระเจ้าวรมันที่ปราสาทแอมบุมะวันออกใน พ.ศ. 1495 ก็กล่าวถึงลักษณะ 3 ประการของพระอิศวรไว้ดังนี้ คือ ลักษณะที่ 1 ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และไฟ ลักษณะที่ 2 ได้แก่ ตรีมูรติในศาสนาพราหมณ์ คือ พระพรหม พระนารายณ์ พระวิษณุ ลักษณะที่ 3 คือ คุณสมบัติ 3 ประการ... แต่จารึกที่ปราสาทแปรรูปใน พ.ศ. 1504 กลับกล่าววาทริมูรตินั้น คือ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และไฟ

ข. กราพนัม

ค. คงคา เป็นแม่น้ำใหญ่สายหนึ่งในประเทศอินเดียตอนเหนือ คือที่เรียกว่ามัธยมประเทศ จัดเป็นแม่น้ำสายหนึ่งในห้าสายใหญ่ที่เรียกว่า "ปัญจมหานที" ซึ่งมีแม่น้ำดังนี้ คือ คงคา, ยมุนา (สุมนา-Jumna ในปัจจุบัน), อจิรวดี (รัปดี-Rapti ในปัจจุบัน), สรรภู (โคกรา-Gogra ในปัจจุบัน), และมทิ (คันธก-Gandak ในปัจจุบัน)

แม่น้ำคงคาเป็นแอ่งรับน้ำจากแม่น้ำสายต่าง ๆ ซึ่งไหลจากตอนใต้ของเทือกเขาหิมาลัยลงมาถึงมณฑลประเทศ ยอดน้ำเกิดจากลำน้ำแข็งบางแห่งที่เทือกเขาหิมาลัยซึ่งปกคลุมด้วยหิมะ อยู่เหนือเทวาลัยคงโคทรี (Gangotri) ในรัฐครัลหาล (Garhwal) ซึ่งเป็นอาณาเขตทางตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นอุตรประเทศในปัจจุบัน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 13,800 ฟุต มีความยาวทั้งหมดราว 2494 กิโลเมตร

แม่น้ำคงคาเมื่อไหลออกจากปากลำน้ำแข็งที่เทวาลัยคงโคทรีแล้ว ไหลมาถึงกุหาเป็นชอก แล้วมาออก ณ ที่ซึ่งเรียกชื่อว่า หริทวาร (Haridwar) ที่หริทวารนี้และที่เทวาลัยคงโคทรี ชาวฮินดูนับถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งแม่น้ำคงคาคอนนี้เรียกว่าแม่น้ำภาทิรี (Bhagirathi) ต่อเมื่อไหลมาพบกับแควแม่น้ำชาหนวี (Jahnvi) และแม่น้ำอลกัณธา (Alakananda) จึงเรียกว่าแม่น้ำคงคาเริ่มแต่นั้นเรื่อยลงมา

ถัดจากนั้นแม่น้ำคงคาไหลคดเคี้ยวลงสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเมืองต่าง ๆ หลายเมือง จนไหลมาถึงเมืองอัลลฮาบาท (Allahabad) ลักษณะของแม่น้ำคงคาจึงเปลี่ยนรูปเป็นแม่น้ำใหญ่ เพราะค่อนต้นของแม่น้ำคงคาจนถึงเมืองอัลลฮาบาท มีลักษณะไม่กว้างใหญ่มากนัก และมีโขดแก่งและแอ่งน้ำเป็นห่วงอยู่ระยะไป จนถึงทุ่งนเบือหิมะในเทือกเขาหิมาลัยจะลาย จึงมีปริมาณน้ำมากกว่าปรกติ ตอนที่แม่น้ำคงคาไหลมาสู่เขตเมืองอัลลฮาบาท มีระยะจากยอดน้ำถึงที่นั่นได้ 1064 กม. ครบนี้แม่น้ำสุมนา (ยมนา) ซึ่งเป็นแม่น้ำใหญ่อีกสายหนึ่ง และมียอดน้ำจากเทือกเขาหิมาลัยเหมือนกัน แ่ทางจากยอดน้ำคงคาไปทางทิศตะวันตก ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำคงคาทางฝั่งขวาแล้วรวมกันเป็นแม่น้ำคงคาสายเดียว

ตรงที่แม่น้ำทั้งสองนี้มาบรรจบกันเรียกประยาค (Prayag บาลีเป็นปายาค) ชาวฮินดูถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เพราะกล่าวกันว่าแม่น้ำสรัสวตี (Saras wati) ไหลมุกคินมาโดยสิ้น และรวมกันกับแม่น้ำคงคา ณ ที่ตรงนี้ด้วย จึงได้เรียกที่ตรงนี้ว่า ครีเวณี อีกชื่อหนึ่ง ซึ่งในเรื่องกามนิคเรียกว่าจุฬาศรีคุณ

๓. ที่ทุกระยะครบรอบสิบสองปีครั้งหนึ่งมีงานออกร้านขณะที่ดาวพฤหัสบดีโคจรสู่ราศีตุลย์และระบาศีตลัคขึ้นราศีเมษ มีโหราจารย์อินเดียเป็นล้าน เลิกกันทำบุญยาครามาวงาร ภาวนานภายในแม่น้ำคงคาตรงที่โรงงานเริ่มวันแรกค่าหนึ่งเดือนมาะไปสิ้นสุดลงในวันกลางเดือนถัดไป ผู้ใดได้อาบน้ำสระบาปก่อนที่แม่น้ำขงกันทุกวันและถือศีลอดอาหารตลอดทั้งวัน เป็นเวลาให้โคจรเต็มหนึ่งเก็บ ผู้คนได้ชื่อว่าเป็นกัลปภาสิไนบุญแรง

ในบรรดาแม่น้ำใหญ่ของอินเดีย ไม่มีแม่น้ำใดมีความศักดิ์สิทธิ์เสมอด้วยแม่น้ำคงคา ชาวอินเดียมักจะเรียกแม่น้ำนี้ด้วยความเคารพเรียกว่า คงคามายา หรือพระแม่คงคา มักตั้งเหยื่อหน้าที่ตั้งเขาที่ขาล้างลงมาจนแล้ว ภาวนาออกทะเลที่อ่าวเบงกอล ไม่ว่าตอนไหนล้วนเป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ทั้งนั้น แม่น้ำอื่นในอินเดียซึ่งถือว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ก็เพราะเรียกกันว่าได้รับความศักดิ์สิทธิ์จากแม่น้ำคงคา โดยเข้าใจว่าแม่น้ำคงคาไหลมาตกใตดินไปตลอดเนื่องด้วยแม่น้ำเหล่านั้น

เรื่องราวนี้เป็นตำนานเกี่ยวกับแม่น้ำคงคาที่มีปรากฏเป็นครั้งแรกในตัวไบพาทกาพย์มหาภารตะและรามายณะแล้วจึงมีเรื่องอยู่มากมายในมหาวคัมภีร์ปุราณะ ซึ่งได้เล่าเรื่องจากมหากาพย์ทั้งหมดยกเว้นเรื่องนี้เป็นเจ้าทั้งสามของลัทธิศาสนาฮินดู คือ พระพรหม พระศิวะ (อิศวร) และพระวิष्ณู (นารายณ์) แต่ละองค์มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่น้ำคงคา

ในเรื่องกล่าวว่าแม่น้ำคงคาไหลจากสวรรค์ ตอนนี้เรียกว่า วิยัทคงคา หรือสวรรค์คงคา ไหลออกจากพระอังกู (นิ้วหัวแม่มือ) ของพระวิष्ณูเป็นเจ้ากามนิลและवासुคิในเรื่องกามนิลปัญฐานกอดกันด้วยเรื่องความรัก กอวางเอาแม่น้ำคงคาบนสวรรค์ซึ่งเห็นเป็นทางขาวคั่งเงินยวงพาดยาวไปบนผืนท้องฟ้าก็มาทางข้างเขือกให้เป็นลักษณะยาน

เหตุที่แม่น้ำคงคาไหลจากสวรรค์ลงมาสู่มนุษยโลก ก็ด้วยการบำเพ็ญพระของท้าวภคิรณผู้สืบเชื้อสายจากท้าวสคร เพื่อขอให้แม่น้ำคงคาไหลลงมาล้างอริและอสังการด้านเถาของโอรสหมื่นองค์ ซึ่งถูกพระภคิรณผู้สืบตาไฟไหม้กายหมดให้พ้นจากบาปมลทิน เหตุนี้แม่น้ำคงคาจึงได้ชื่อว่าแม่น้ำภคิรณี แปลว่าเนื่องด้วยท้าวภคิรณ และเรียกปากน้ำคงคาที่

ออกทะเลว่าสาคร แปลว่าเนื่องด้วยท้าวสคร เพราะเหตุนี้ชาวอินเดียจึงนับถือแม่น้ำ
คงควาว่าบริสุทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดได้อาบหรือได้ดื่มน้ำคงควา สามารถล้างบาปที่มีอยู่ให้หมดสิ้นไป
แม่น้ำคงควาและถ้ำแห่งของขุโค ถ้าได้ลอยไปและจมลงในแม่น้ำคงควา ก็จะปลดเปลื้องบาป
ของผู้นั้นได้ในตำแหน่งเดียวกัน

ขณะแม่มคงควาลูกบึงด้วยอำนาจพระ ให้งวงไหลลงมาจากสวรรค์จึงกริ้วและ
ไหลลงมายังนรก ร้อนถึงพระศิวะทรงเกรงว่าโลกจะไม่สามารถต้านทานความแรง
ของน้ำที่ไหลลงมาได้ จึงกั้นเขาพระขรรค์รับน้ำแม่มคงควาไว้แล้วได้ไหลเป็นทาง ๆ ไป
ระหว่างพระศิวะ คือ มวยขมที่เกล้าไว้อย่างยุ่งเหยิงปล่อยให้ไหลและระบายลงมาสู่มนุษย์โลก
เป็นเจ็กลาย เรียกว่า สัปตสินธุ คือแม่น้ำสินธุเจ็กลาย ซึ่งแม่น้ำคงควาก็เป็นสายหนึ่งใน
แม่น้ำทั้งเจ็ดนี้ (แม่น้ำสินธุทั้ง 7 ในคัมภีร์รามายณะและคัมภีร์ปุราณะได้แก่แม่น้ำ นลินี
หลาตีนิ และปาวนี แยกไหลไปทางตะวันออก แม่น้ำจักษุ ลีลา และสินธุ แยกไหลไป
ทิศตะวันตก ส่วนแม่มคงควาโดยทรงเรียกว่าภาครตี ไหลไปทางใต้ แต่ในคัมภีร์พระเวทและ
คัมภีร์มหาภารตะมีข้อความออกไปจากนี้) โดยเหตุที่พระศิวะทรงรับแม่มคงควาไว้ พระองค์จึง
มีพระนามที่ชื่อว่า พระคงควาธร สถานที่ซึ่งทรงเฝ้าพระศิวะรับแม่มคงควาไว้ คือที่เรียกว่า
เทวาลัยคงควาธร อันเป็นแดนมีแคปลักทิมะ ขณะแม่น้ำคงควาไหลลงมารวมมนุษย์โลก ผ่าน
สำนักซึ่งฤษีรณภูกล่าวถึงประกอบพิธีบูชาเนื่องด้วยการบำเพ็ญตบะอยู่ ฤษีรณภูถูกแม่มคงควา
รบกวนก็โกรธ อันเป็นลักษณะของฤษีที่โกรธง่าย จึงกลั่นกินน้ำคงควาไว้หมด ภายหลังเมื่อ
หายโกรธแล้ว ก็ชวนต้นให้แม่มคงควาไหลออกจากร่องหูของฤษีรณภู เหตุนี้แม่น้ำคงควาจึงเรียก
อีกชื่อหนึ่งว่า แม่น้ำราหนวี คือ แม่น้ำเนื่องด้วยรณภู

แม่น้ำคงควาได้รับสมมุติเป็นท้าวคนว่าเป็นเ เวียงคตหนึ่งมีพระนามว่าพระคงควาเทวี
เป็นพระธิดาองค์หนึ่งของท้าวหิวันักและนาง เมนาหรือเมณฑาและ เป็นพระธิดาหนึ่งของพระอุมาเทวี
มเหสีพระศิวะ

แม้กาลไถ่ดวงมาแล้วทั้ง 2500 ปี ลัทธิฮินดูซึ่งแตกจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ แยกกันเป็นมากนิยาย ทางก็มีความจริงและความเลื่อมอันเป็นไปตามเหตุการณ์แห่ง ประวัติศาสตร์ แต่การนับถือแม่น้ำคงคามีความศักดิ์สิทธิ์ยังเป็นหลักสำคัญแห่งความเชื่อ อยู่ในลัทธิศาสนาฮินดูทราบเท่าปัจจุบันไม่ว่าในภายไหน สถานที่อันมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นพิเศษซึ่งอยู่บนฝั่งแม่น้ำคงคา เช่น โกลกิ หริทวาร อัสลหบาท (ประยาค) พาราณสี และเกาะสาครตรงปากน้ำเป็นต้น ได้มีประชาชนชาวฮินดูนับจำนวนเป็นพัน ๆ จากทิศ 4 ทิศทั่วประเทศอินเดียพากันกระทำบุญยาศราไปยังสถานที่ดังกล่าวนี้อยู่บ่อย ๆ ถ้าได้เดินทางเริ่มจากยอคน้ำไปถึงปากน้ำแม่น้ำคงคา แล้วย้อนกลับไปที่เดิมซึ่งเรียกว่ากระทำ ประทักษิณ ก็ให้มีผู้ศรัทธาแก่กล้าเคยทำมาแล้วมากคน ผู้ใดได้สำนึกลำบากในแม่น้ำคงคา โดยเฉพาะเวลาเทศกาลมีกำหนดไว้ ก็สามารถชำระล้างบาปอันเป็นมลทินติดอยู่ได้หมดไป ผู้ที่ไต่ไปชำระกายแล้ว มักจะเอาภาชนะบรรจุน้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ติดตัวไปด้วยเพื่อฝาก ผู้ที่อยู่หลังซึ่งไม่มีโอกาสจะมาไต่ได้ผู้ใดเคยไปและได้เบารือฝั่งโคลนแม่น้ำคงคา ก็เขาก็นั้น มีหนังสือเดินทางในสุวรรณภูมิกล่าวว่า ผู้ใดเมื่อเป็นพยานว่า "คงคา คงคา" บาบ ที่ผู้นั้นทำไว้ในสามชาติที่ล่วงมาแล้วจะปลดปล่อยสิ้นไป แม้ผู้นั้นจะอยู่ห่างจากฝั่งแม่น้ำคงคา ถึงร้อยโยชน์⁷²

ง. โค เป็นสัตว์ที่ชาวฮินดูเคารพมาก เพราะถือว่าเป็นพาหนะของพระศิวะ คือ โคนนติ ในจารึกในเขมรโบราณมักจะปรากฏอยู่เสมอว่าโคนนติอันเป็นพาหนะของ พระศิวะนั้นถือว่าเป็นองค์พระศิวะได้เช่นกัน⁷³

นนติเป็นโคเผือกพาหนะของพระอิศวร เรียกว่าโคสุภการ บางทีเรียกว่า คังกายน พระนนติปกติเป็นเทวดาองค์หนึ่ง ถือกันว่าเป็นเทพเจ้าปกปักรักษา มีรูป เป็นภุคหรือมนุษย์ มีวิมานอยู่ ณ เขาไกรลาส ขณะที่พระอิศวรจะเสด็จพระนนติ จึงจะเป็นโคให้ทรงไป

พระนนทิเป็นอธิบดีแห่งเทศาภิบาลของระบิหาร ถ้าพระบิหารทรงกระทำนาถ
พระนนทิจะทำตนน้ำใจให้จงหวะและคิระโหม ดังนั้น จึงได้นามว่า นาคิเทพ และ
คานะเทถลัก (ปู่ให้จงหวะ) รูปพระนนทิ มักเขียนเป็นรูปผู้รุษ ที่เดียวเป็นโค มีอาภรณ์
อย่างเทวดา ก็ไม่เท่าประจำตำแหน่งมนเทียรบาล หรือจะมองยัก หรือนั่งคิระโหม⁷⁴

ประการสุดท้าย เมื่อ ค.ศ. 2523 ผู้วิจัยได้รายงานการพบ "ศิลาจารึกหุบเขา
รองคอย" ที่อำเภอสมณนิบลย์ลงในศิลปวัฒนธรรม โดยทั้งข้อสังเกตุว่าศิลาจารึกเหล่านี้จะ
เกี่ยวข้องกับศรีวิชัย⁷⁵ กองกรมศิลปากรได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับศิลาจารึกเหล่านี้ ในต้น
เจ้าทั้งข้อสังเกตุว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดู โดยตีพิมพ์
ในนิตยสารศิลปากร⁷⁶ หลังจากนั้นศาสตราจารย์พิเศษหม่อมเจ้าจันทร์จรัญ รัชนี ทรง
มีพระดำริว่า ศิลาจารึกเหล่านี้คงเกี่ยวข้องกับศรีวิชัยแน่นอน โดยตอนแรกท่านทรงมีมติ
เกี่ยวกับจารึกเหล่านี้เป็นภาษาอังกฤษ และได้ทรงค้นคว้าต่อไปจนทรงพบว่าศิลาจารึกหุบ
เขารองคอยนี้จะต้องมีส่วนสัมพันธ์กับข้อความในจารึกของพระเจ้าราเชนทร์โจระที่ 1 กล่าว
ถึงตอนที่ทรงยกกองทัพมาปล้นสะดมบนแหลมมลายูเมื่อ พ.ศ. 1568 และบริเวณหุบเขา
รองคอยนี้คงจะเป็นป้อมค่ายของกรุงศรีวิชัยตามความในจารึกของพระเจ้าราเชนทร์โจระ
ที่เมืองกันธอร์⁷⁷ ซึ่งคงสลักขึ้นระหว่าง พ.ศ. 1573-1574⁷⁸ ครั้น พ.ศ. 2525
นายไมเคิล โรธ ก็ได้กล่าวถึงศิลาจารึกหุบเขารองคอยอีก⁷⁹ โดยทั้งข้อสังเกตุว่า
บริเวณที่ทั้งจารึกหุบเขารองคอยน่าจะเป็นป้อมค่ายของศรีวิชัยตามความในศิลาจารึก
ที่ฉาหินของเทวาลัยที่เมืองกันธอร์ ในภาคใต้ของอินเดีย (ตรงกับพระดำริของศาสตราจารย์
พิเศษหม่อมเจ้าจันทร์จรัญ รัชนี โดยบังเอิญ โดยเห็นว่าจารึกกันธอร์ได้กล่าวถึงการเข้า
ยึด "วิทยาธรโหรณะ" (อันเป็นชื่อประยู หรือเมืองหรือทางเข้าของเมืองศรีวิชัย) ก่อนที่จะ
เข้ายึดเมืองศรีวิชัย และคำว่า "วิทยาธิการ" ในศิลาจารึกหุบเขารองคอยคงจะหมายถึง
ผู้ถือค่านั่น ดังนั้นข้อความในศิลาจารึกทั้ง 2 หลักจึงตรงกันในส่วนที่เป็นเรื่องค่าน
แม้อายุของศิลาจารึกทั้งสองอาจจะต่างกัน แต่นายไมเคิล โรธ ก็เห็นว่า "...ถ้ามีศิลาจารึก
อายุหุบเขารองคอยอาจจะเคยเป็นที่คอยตั้งค่ายมาแต่ไหนแต่ไร ทั้งเขตพุทธาวาสที่
11-12 ตลอดจนถึงเขตพุทธาวาสที่ 16 ก็ยังไม่ไปไค..."

เมื่อวันที่ 25-30 มิถุนายน 2525 กรมศิลปากรได้จัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "ประวัติศาสตร์โบราณคดีอาณาจักรศรีวิชัย" ณ โรงแรมวังใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้เสนอศิลาจารึกหุบเขาช่องคอกยให้เป็นที่จารึกศรีวิชัย และได้เสนอบทความของ นายไมเคิล โรธ ข้างต้นควบคู่ไปด้วย ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ประธาน สัมมนาได้มีความเห็นว่า

เรื่องจารึกหุบเขาช่องคอกยนั้น ที่ประชุมได้เสนอความเห็นของนายไมเคิล โรธ มาพิจารณาประกอบความเห็นที่ว่า "วิทยาสรโทระนะ" ตรงกับ "ศรีวิทยาธิการุญ" นั้น ผู้บรรยาย (ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร - ผู้วิจัย) เห็นว่าวิทยาสร ในภาษาไทยปัจจุบันมีความหมายพิเศษไปเป็นสิ่งที่วิวิธ ผู้ทรงคุณวุฒิคนหนึ่งซึ่งหา เห็นได้ อย่างไรก็ตาม ผู้บรรยายเห็นว่าไม่มีหลักฐานที่จะสรุปได้ว่าจารึกหลักนี้เป็น จารึกศรีวิชัย หรือมิใช่ศรีวิชัย เพราะแม้จะพิจารณาว่าตัวอักษรมีลักษณะ เก่าก่อน พุทธศตวรรษที่ 13 เล็กน้อย แต่ถ้านึกของศรีวิชัยก็อาจ เป็นมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 13 ก็ได้

ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาศิลาจารึกหลักที่ 29 นี้แล้วเกิดมีความคิดเอนเอียงไปว่า ศิลาจารึกหลักนี้น่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับ เหตุการณ์ที่เราถวามาทั้งหมดทั้ง ในกรณีของศิลาจารึก หุบเขาช่องคอกย และศิลาจารึกกันธอร์ ดังนั้นศิลาจารึกหลักที่ 29 จึงนับเป็นกุญแจที่สำคัญ อีกดอกหนึ่งที่จะไขไปสู่ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชและประวัติศาสตร์ศรีวิชัย ทั้งนี้ เพราะว่าศิลาจารึกหลักนี้เป็นภาษาทมิฬซึ่งสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-17 อันเป็น สมัยราชวงศ์โจระปกครองอินเดียภาคตะวันออกเฉียงใต้ดังที่กล่าวมาแล้ว และในสมัยนี้เอง ที่จักรีราชระนาทรโจระได้ยกทัพเข้าโจมตีแหลมมลายู เริ่มที่ไทรบุรี แล้วก็เมืองฉันทาม ลำดับจนถึงกรุงศรีวิชัย ใน พ.ศ. 1568 ก่อนที่จะลี้ภัยวิชัยได้ก็ป้อมค่ายแห่งศรีวิชัยก่อน ป้อมนั้นคือ "วิทยาโอรณะ" หรือ "วิทยาสรโทระนะ" อันอาจจะเป็นที่บริเวณหุบเขาช่องคอกย ก็ได้ เพราะมีข้อความในศิลาจารึกดังกล่าวตรงกับชื่อที่ปรากฏในจารึกกันธอร์และศิลาจารึก หุบเขาช่องคอกย เมื่อยึดป้อมนั้นได้จึงยกทัพเข้ากรุงศรีวิชัย (ขณะนั้นอาจจะหมายถึงลามา รลิงค์

อันเป็นชื่อเดิมของนครศรีธรรมราชก็ได้) แล้วโปรดให้ส่งศิลาจารึกหลักที่ 29 นั้นขึ้น
เป็นภาษาทมิฬ เป็นเหตุให้จารึกนี้เป็นภาษาทมิฬและอายุของจารึกหลักนี้ร่วมสมัยกับราชวงศ์
โจละ

ยิ่งกว่านั้น เมื่อพิจารณาความค่อนข้างของจารึกคันที่ 2 จะเห็นได้ชัดเจน
ขึ้นว่าเหตุการณ์ที่กล่าวมานี้มีความสมเหตุสมผลมากที่สุด เพราะศาสตราจารย์ไมเคิล
กล่าวว่า "...สมัยปลายของจารึกกลิ้งเป็นการสถาปนาใหม่ที่ ท้าวอภัยราชได้ แยกจารึก
หลักนี้..."^๑ การสถาปนาแห่งนี้อาจจะเป็นการสถาปนาอย่างวิเศษในจารึกศรีวิชัย
ที่พบที่ปาเล็มบัง ในเกาะสุมาตรา^๒ การสถาปนาแห่งนี้ ชูระนัคจะไ้จารึกไว้ที่เมือง
ซึ่งทอดก่อกำเป็นเมืองอื่นของคน ดังนั้นเชื้อศรีวิชัย (ตามเรลลิงค์) แยกแยกกองทัพโจละ
พระเจ้าราเชนทร์โจละอาจจะโปรดให้จารึกสถาปนาแห่งนั้นไว้ในตอนท้ายของศิลาจารึก
ก็ได้ หลังจากที่ได้ประกาศพระบรมราชโองการ ความเชื่อ ข้อปฏิบัติ และศาสนาไว้
อย่างละเอียดถี่ถ้วนในตอนท้ายของศิลาจารึก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ยังไม่มีผู้ใดอ่านคำแปล
ของศิลาจารึกหลักที่ 29 นี้ เพราะอาจจะช่วยไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ผู้ศึกษาอารยธรรม
ของนครศรีธรรมราชและศรีวิชัยได้มากกว่านี้เป็นแน่

3.6 จารึกหลักที่ น.ศ. 11 หรือ น.ศ.พิเศษ

ก. ประวัติการค้นพบ

จารึกหลักนี้มีประวัติการค้นพบว่ามีรายชื่หาปลาคนหนึ่งได้ออกไปหาปลาโดยการ
แหงปลา ขณะที่กำลังแหงปลาอยู่นั้นเกิดพลาดแหงไปถูกโลหะเข้า ปรากฏว่าเป็นหวัระฆัง
เมื่อถึงขึ้นมาดูจึงพบว่า เป็นระฆังสำริดที่มีค่าโดยพบที่บริเวณวัดคงคาวิดี ตำบลกะหรอ
อำเภอกาหลง จังได้นำไปมอบให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

เมื่อพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ได้รับขอยืมระฆังสำริดดังกล่าวแล้ว
นายประทุม ปุณเฑาะว์ นักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ขณะนั้นจึงได้
นำระฆังดังกล่าวส่งไปยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ข. ลักษณะ

จารึกหลักนี้จารบนหัตถระฆังสำริด โดยจารบนตัวนาค จำนวน 4 ตัว
ที่ประทับอยู่บนหัตถระฆังดังกล่าว และจารึกบนขอบหัตถระฆังดังกล่าวด้วย (ภาพที่ 133)

หัตถระฆังสำริดดังกล่าวนี้มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 57 เซนติเมตร และสูง
57 เซนติเมตร

ค. จำนวน

บนนาคตัวที่ 1 จารบนด้านขวาและซ้ายของตัวนาคด้านละ 2 บรรทัด

บนนาคตัวที่ 2 จารบนด้านขวาและซ้ายของตัวนาคด้านละ 2 บรรทัด

บนนาคตัวที่ 3 จารบนด้านขวาและซ้ายของตัวนาคด้านละ 2 บรรทัด

บนนาคตัวที่ 4 จารบนด้านขวาของตัวนาค 2 บรรทัด และทางด้านซ้าย
ของตัวนาคอีก 3 บรรทัด

บนขอบหัตถระฆัง จารไว้จำนวน 2 บรรทัด

ง. อักษรและภาษา

จารึกหลักนี้จารด้วยอักษรไทย (แบบอักษรสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)
ภาษาไทย, ภาษาเขมร และภาษาบาลี

จ. อายุ

จารึกหลักนี้จารใน พ.ศ. 2203

ฉ. คำอ่านและคำแปล

คำอ่านและคำแปลจารึกนี้เป็นสำนวนของนายประสาร บุญประคอง
และศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้เสนอในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง

ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 ซึ่งจัดโดย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ใน
ระหว่างวันที่ 25-26 มกราคม 2521 ณ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ดังนี้⁸³

ภาคตัวที่ 1 คำขวัญของภาค

(คำจารึก)

(คำอ่านปัจจุบัน)

บรรทัดที่ 1	...พุทธศักราชผ่านไปอยู่แล้วได้
โสมกันโสมโรยสามพระกันสาววันศุกร์
เพื่องเคื่อนอาย	...พุทธศักราชผ่านไปอยู่แล้วได้
2203 พระพรรษา วันศุกร์
เพื่องเคื่อนอาย
บรรทัดที่ 2	เขตกาวรดโทสกเฟส.....	เขตกาวรดโทสกเฟส.....

ภาคตัวที่ 1 คำขวัญของภาค

(คำจารึก)

บรรทัดที่ 1	โกนเนนการท	สททโทสย
บรรทัดที่ 2	โกนชชโนนาค สย ชยน.....โรทา	
	มหาชปิง.....	

ภาคตัวที่ 2 คำขวัญของภาค

(คำจารึก)

คำอ่านปัจจุบัน

บรรทัดที่ 1	พระ.....	พระ.....
บรรทัดที่ 2		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นาคแก้วที่ 2 คำนวณของนาค

	(คำจารึก)	(คำอ่านปัจจุบัน)
บรรทัดที่ 1	...ติ เมื่อ ...พุทธศักราชใด
โสมทนโสมโรยสืบ.....	...ติ เมื่อ ...พุทธศักราชใด
2210.....
บรรทัดที่ 2	ปฐุมรแลกรหาแลรูงสัจ.....
ชิงเอา.....กลยาน.....	ประสูตแลกรหาแลรูงสัจจะ..
ชิงเอา.....กลยาน.....

นาคแก้วที่ 3 คำนวณของนาค

	(คำจารึก)	(คำอ่านปัจจุบัน)
บรรทัดที่ 1		
บรรทัดที่ 2		

นาคแก้วที่ 3 คำนวณของนาค

	(คำจารึก)	(คำอ่านปัจจุบัน)
บรรทัดที่ 1	จิงรัง	จิงรัง.....
	ภณลลากอโรปติ.....	ภณลลากอโรปติ.....
บรรทัดที่ 2	หรรณ.....	หรรณ.....

นาถกวีที่ 4 คำนำของนาถ

	(คำจารึก)	(คำอ่านปัจจุบัน)
บรรทัดที่ 1	...ไต่ไล่ไต่ไว้ในวักคองควาทูติ
สู่พระเมณาวาสทราบเทาสันตสนาพระ
พุทธเจ้าพระคุณไพฑูริย์	ควาร...ไต่ไล่ไต่ไว้วัดคองควาทูติ
สู่พระเมณาวาส ทราบเทาสันตสนาพระ
พุทธเจ้า พระคุณไพฑูริย์
บรรทัดที่ 2	ถวายบุญฉกรรจ์ข้าเจ้า
จะขอเป็นพระพุทธรูปในอนาคตกาล |ถวายบุญฉกรรจ์ ข้า(ว)เจ้า
จะขอเป็นพระพุทธรูปในอนาคตกาล

นาถกวีที่ 4 ถ้าย้ายของนาถ

	(คำจารึก)	(คำอ่านปัจจุบัน)
บรรทัดที่ 1	เจดีย์มาโขง สูงเห.....
แปดสิบ	...75 ของบุษเร.....
แปดสิบ
บรรทัดที่ 2	แปดสิบสี่สิ่ง ๑
คำถึง 6 สิ่ง ทวณนชาพระ... |แปดสิบสี่สิ่ง ๑
คำถึง 6 สิ่ง ทวณนชาพระ....
บรรทัดที่ 3	...ถวายไว้ในพระศรีรัตนไตรพระ
สาสนา	...ถวายไว้ในพระศรีรัตนไตรพระ
สาสนา

จารึกบนขอบหัวระฆัง

คำจารึก

1. คงควาทูติย วสุสามิ ทิวสา โส.....บุญไซ อิม อาราม
ปมดูชาติ ทายกานัสส์ฆานันธิราเมเทยีสักคายเลติ โสธาลปการยิยา ยถยถเวราโค
ยสารทติ จสารโท สิมรทติสมรทติสุโลเลสุวิสุโขสุวิราฒพลโมโคณินนิยมพุทธังสิ
2. สมณูราชมณปรังสนาทาเนนาภิสุทธิอิสสิโนปุณญเบเนพุทโธโหมนิมิตต์เสเรพุทติเท-
สสุเท ภาสิคสิฐเวรณินา

เรียบเรียงเป็นคาถาดังนี้

ทูลลาตฤณ วสุสามิ

.....

มฤตขันธ์ หายกาน

เกติ สวมคายเกติ

ยถ ยถ ภเว ชาโต

สีลรชติ มุมมรชติ

สรวินทลโกโก

สมบุรุษมณปูม

อิสิน ปุณณกเม

สีนาระทูลชิตะสฤเท

ทิวสา โส.....

มฤตโฆ อธิ อารามะ ๗

สสังมาน อธิ อารามะ

โฆสทาล ปการบย ๗

ยสารชติ จ วิสารโท

คิสุ โลเกสุ วิสุโต ๗

มณินธิม มตฺถุ ลภิ

สมุททาเนน นากิฏคิ ๗

มฤตโฆ โหมิ สนาคเต

ภาสิก สิริเชวณนิ ๗

คำแปล

ข้าพเจ้าอยู่วัดคงคาราศีลสาม (?) พรรษา...เป็นหัวหน้า (สมภาร)
ในวัดนี้ ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าตายกรพร้อมด้วยพระสงฆ์ในวัดนี้ ได้สร้างระฆัง (รวม)
กับพระสงฆ์และทายกนั้น ข้าพเจ้าเกิดในภพใด ๆ ก็ขอให้ยินดีในยศศักดิ์เป็นขุนนางล้า
ยินดีในศีล ยินดีในธรรม มีทั้งขวัญวิพรรณและโลกทรัพย์เลื่องลือในโลกทั้งสาม
ได้บรรลุอันหาที่มิได้ ด้วยการถือเอาสมณธรรมเป็นสัจจอาจารย์ จึงไม่เสียชื่อเสียง
ด้วยการทำบุญนี้ ขอให้ข้าพเจ้าเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต เมื่อลี้ภัยพ้นทุกข์อยู่ในสงสาร
ขอให้คำที่กล่าว (นี้) จงสำเร็จ..... ๗

จากข้อความที่ปรากฏในจารึกหลักที่ น.ศ. ๑๑ หรือ น.ศ.พิเศษนี้ จะเห็นได้ว่า
มีข้อความที่บ่งบอกถึงความสำคัญของราชมณเฑียรอย่างชัดเจน โดยเฉพาะจารึกของ
หัวระฆังก่อนที่ว่า "...ด้วยการถือเอาสมณธรรมเป็นสัจจอาจารย์..." อันแสดงให้เห็น

ว่าพรหมณ์ได้รับการยกย่องให้เป็นบูรพาจารย์ของสถาบันต่าง ๆ แม้แต่สถาบันสงฆ์
ทั้งที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ ยิ่งกว่านั้น ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพรหมณ์
กับสถาบันทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี เพราะแม้แต่สมภารของวัดคงคาวิตามหารามวรวิหาร
ยังนับถือพรหมณ์เป็นครูต้นของชน จึงไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าพรหมณ์ย่อมได้รับการยกย่อง
จากสถาบันอื่น ๆ อย่างสูงค่าอย่างยิ่งไม่มีผิด

4. เอกสารโบราณในนครศรีธรรมราชที่รับอิทธิพล เกี่ยวกับพรหมณ์

ในนครศรีธรรมราชได้ค้นพบเอกสารโบราณที่เรียกกันว่าหนังสือบทหรือสมุดข่อย
เป็นจำนวนมาก ในจำนวนนี้มีไม่น้อยที่เกี่ยวกับศาสนาพรหมณ์, พรหมณ์, หรือรับอิทธิพล
จากศาสนาพรหมณ์หรือกล่าวถึงพรหมณ์ไว้

เอกสารโบราณเหล่านี้มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาลงมา และมีจำนวนไม่น้อยที่ได้
รับการอนุรักษ์และเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีจนปัจจุบันนี้

ในที่นี้ขอกล่าวถึงเอกสารโบราณเฉพาะที่สำคัญที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชที่
เกี่ยวกับพรหมณ์โดยสังเขปดังนี้คือ

4.1 ตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช

ได้มีการค้นพบหนังสือบท (สมุดข่อย) ว่าด้วยตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช^{๐4}
ซึ่งกล่าวถึงการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของศาสนาพรหมณ์มาสู่นครศรีธรรมราช อันมีฐานว่า
เรื่องราวนี้เกิดในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ซึ่งเสวยราชย์ในกรุง
ศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893^{๐5} เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการส่งเทวรูปมากรุงศรีอยุธยาแล้ว
เกิดเหตุต้องประดิษฐานไว้ที่นครศรีธรรมราช, รายละเอียดในการดำเนินกรรมทาง ๆ ,
สิทธิพิเศษที่พรหมณ์ได้รับจากกษัตริย์ และการออกกฎหมายในรัชกาลต่าง ๆ เป็นต้น
จนหนังสือเขียนจบลงเมื่อวันศุกร์ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ปีชวด พ.ศ. 2276 ในรัชกาล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^{๐6}

4.2 คำร่ำครวญลักษณะ

ได้ค้นพบหนังสือบอกชาวว่าด้วยคำร่ำครวญลักษณะเล่มหนึ่งเป็นของนายทวีป ณ นคร ภาพประกอบบรรยายสืออย่างงดงาม อักษรที่จารเป็นอักษรไทยเขียนด้วยสีค่า

คำร่ำครวญลักษณะเล่มนี้ว่าสมบูรณ์มาก บรรยายภาพโดยไร้รอยการงโดย บรรยายถึงลักษณะข้างที่คั้นและข้างที่ไม่คั้น ก็จะชวยกตัวอย่างในบางตอนตามลำดับเนื้อหา ดังนี้

ก. บทไหว้ครู

๐ ถวายกรกันมเพียง มุขบง เถลิงอุศุภราษทรง เทร็ดเกล้า
อีกไทพิศนุองค์ อักนิเทพ กมะลาพิณเนกเจ้า โสภยล้ำเลอสรวง
๐ อีกองค์จักรพรรดิไท้ ทมรรุ สมองนิมิตโคลงคช ลัดด้นไว้ ไคร่ทรงสักการบม
บุรพกลาว เณลิมแหล่งโลกยทรงให้ เรืองรู้คำร่ำครวญ
๐ จักกล่าวโดยสาครเบื้อง เนิรราณ ปางอิศวรพรหมมาน เพกไซ้
นารายพระเพลิงชาญ อุทวิยง ให้เกิดคชลักษณะไว้ สี่เรือหลายพัง

ข. บรรยายข้าง 4 ตระกูล

ถัดจากบทไหว้ครูข้างต้นได้บรรยายลักษณะของข้าง 4 ตระกูลตามลำดับ
ต่อไปนี้ คือ

1. อิศวรวงษ
2. พรหมวงษ
3. วิณมวงษ
4. อักนิวงษ

ค. พระพิฆเนศวร

ลำดับถัดมาเป็นภาพพระพิฆเนศวรซึ่งทรงมี 1 เศียร 2 กร ประทับนั่งบนบัลลังก์ ภายใต้อันตร 3 ชั้น มีพระวรกายสีเหลือง หัตถ์ขวาทรงถือตรีศูล หัตถ์ซ้ายทรงถือดอกบัว ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ทรงเทริด มีกรงคอ ฉายอร่าม พาดูริศและทองกร งาฉมูรไว้ ทั้ง 2 ข้าง

ง. พระวิฆณุ

ลำดับถัดมาเป็นภาพพระวิฆณุ 6 กร พระหัตถ์ขวาหลังทรงจับหัวนาคร พระหัตถ์ ขวากลางทรงจับหางนาคร (ซึ่งกันเป็นวงนาคร) พระหัตถ์ขวาหน้าทรงยกขึ้นมาระดับพระอุระ แลตงปางวิฆรณะ (ปางทรงแสดงธรรม) ส่วนพระหัตถ์ซ้ายทั้งสี่และกลางเป็นแบบเดียวกับ ทางด้านขวา พระหัตถ์ซ้ายหน้าทรงวางเหนือพระองค์ ทรงฐานบุษย์ ประทับนั่ง สนาธิราบเหนือหน้ากาล ทางซ้ายและขวามีมือเข้าอยู่

จ. เทพ

ลำดับถัดมาเป็นภาพช้างที่มีเทวดาปรากฏอยู่บนช้าง 19 องค์ ภายใต้อาภรณ์คำมกรราย ว่า

๐ ทวยไทเทเศท้าว เทวา ยี่สิบหกองค์มา แบ่งบัน จับแปดครุฑา
เผือกของ ล้วนเทพในนักษัตร แต่งให้เป็นสาร

ฉ. พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

ช. ช้างดี

บรรยายตามลำดับโดยมีภาพประกอบดังนี้ คือ

1. คิริเมฆ
2. นักษัตร

3. ศรีสุวรรณ

4. เหมหัตถิ

5. มงคลหัตถิ

6. อัมพรหัตถิ

๗. วังไภ

๘. กนก

ในขณะนั้นของคำกราเลงได้เขียนไว้ในรูปของบทสุก่ายดังนี้

๑ ทรงพระเมตตาให้ ทรงยศ ทรงสืบบรรดโคตรคงคง ถักเสไปรงโย
ศิวกรรมบท เสงกลาว ทรงพระทรงเฉลิมให้ โดยแจ้งคำราสาร *Ph: am*

4.3 คำกราเกี่ยวกับไสยศาสตร์และพิธีกรรม

ในนครศรีธรรมราชได้ค้นพบหนังสือเกี่ยวกับไสยศาสตร์และพิธีกรรมเป็น

จำนวนมาก คำกราเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น ปุณฺณาม, เวทย์มนตร์, ลาชา, คำกรา
คุณลักษณะสัตว์, ยันต์ และคำกราโหร เป็นต้น ในบรรดาคำกราโหรนั้นเนื้อหาจากบทหากาพย์
รามายณะนับเป็นคำกราที่สำคัญเล่มหนึ่งที่น่าสนใจในแวดวงนายทายทัก โดยเรียกกันว่า
"ศาสดกรา"

นอกจากนี้ยังค้นพบคำกราที่ช่วยการประสพพิธีกรรมต่าง ๆ อีกด้วย เช่น
การทำขวัญ, การบูชาเทพเจ้า, การสรรเสริญเทพเจ้า, การสะเพาเซาะไระห์, การบูชาเทพเจ้า,
การอ้างศาสตร์ภูมิ และรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

คำกราเหล่านี้มีอยู่โดยทั่วไปตามบ้านและรายวัด ในระหว่างบ้านวัง ๑๑ ก็อยู่
และส่วนหนึ่งให้รายการเก็บยารักษาโรคและศึกษาเกี่ยวกับวิชัยคามบุญวันธรรมของ
สถาบันการศึกษาต่าง ๆ

4.4 วรรณคดีชาวบ้าน

ในวรรณคดีชาวบ้านหรือวรรณกรรมพื้นบ้านที่เขียนในนาครศรีธรรมราชซึ่งจารไว้บนหนังสัตว์ เช่นเดียวกับแทบทุกเรื่องมักจะมีส่วนที่กล่าวถึงพิธีกรรมที่ประกอบโดยพรหมณ์หรือกลาโงะพรหมณ์ใดสัก โดยปกติวรรณกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสามัญชนพรหมณ์กับสามัญชนพระมหากษัตริย์และพรหมณ์กับสังคมได้เป็นอย่างดี ในวรรณกรรมเหล่านี้มักจะเขียนคำว่า "พรหมณ์" เป็น "พราม" หรือกราม

พิธีกรรมที่สำคัญที่พรหมณ์เข้าไปประกอบพิธีที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมดังกล่าวมีมาก เช่น การทำขวัญ, การรทมน้ำหรือขึ้นเบญจา, การแต่งงาน และการสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น และส่วนใหญ่มักเป็นกระบวนพิธี

วรรณกรรมที่สำคัญที่กล่าวถึงพิธีกรรมของ พรหมณ์ไว้มิใช่น้อย เช่น สุบิน ตำนานเกา, มโนรถนิบาต, สุทวิกรรม, เวระกเมรี และระดรวงศ์ เป็นต้น ซึ่งจะขอยกตัวอย่างลงหนึ่งซึ่งขึ้นเบญจาซึ่งพรหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีจากวรรณกรรมเรื่องระดเมรี ดังนี้

๑ สืบเกาวันพระหัก

เทียนไขจุกไฟมา

๒ เลิกข่าเป่าสองไมยทอง

จุกเทียนเวียนแว่นหวี

๓ เกาอบดับเทียนไข

หัวกรามทรักน้ำมา

๔ ผู้เฒ่าปอนเช้าวัน

ลักเลงภาตลงไป

ส่งกระสัดขึ้นเบินจา

ปักไวย่นยอคบายศรี

บายศรีทองแงงงามดี

ทำลามาที่ทานกล่าวมา

โยกกันไหลของสองรา

ลัวลวงสาละงอ้วยไร

จู่รันไปดังโพน

การใหญ่เส้งในเจ็ดวัน⁸⁷

จากที่กล่าวมาปรากฏว่าจารึกที่เมืองในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช ซึ่งมีทั้งหมด 6 หลักนั้นส่วนใหญ่ค้นพบในเขตอำเภอเบ็ญียง ซึ่งมีจำนวนมากถึง 3 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาได้แก่ อำเภอธวัชชัยและท่าศาลาซึ่งพบจำนวนเท่า ๆ กัน คือ อำเภอละ 1 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 16.66 นอกจากนี้ยังได้ค้นพบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีอีก 1 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 16.66 (ตารางที่ 29-30)

จารึกเหล่านี้ส่วนใหญ่จารหรือสลักด้วยศิลา ซึ่งมีจำนวนมากถึง 5 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 83.34 ส่วนที่เหลืออีก 1 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 16.66 จารบนสำริด (ตารางที่ 31-32)

ในบรรดาจารึกที่เมืองในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชทั้ง 6 หลักนั้น จารด้วยอักษรหลายแบบต่างกันออกไป กล่าวคือ อันดับแรกจารด้วยอักษรคุปต์-ปัลลวะ จำนวน 2 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 33.34 และจารด้วยอักษรอินเดียกลาง จำนวนเท่ากัน คือ 2 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 33.34 อันดับรองลงมาได้แก่จารด้วยอักษรกัม-ปัลลวะ และอักษรไทยในจำนวนที่เท่ากันคืออย่างละ 1 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 16.66 (ตารางที่ 33-34)

ส่วนภาษาที่ใช้ในจารึกดังกล่าว อันดับแรกได้แก่ ภาษาสันสกฤตซึ่งมีจำนวนมากถึง 4 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 66.66 รองลงมาได้แก่ ภาษาทมิฬ จำนวน 1 หลัก และภาษาไทย, เขมรและบาลีสันสกฤตอยู่ในหลักเดียวกันอีกจำนวน 1 หลัก หรือคิดเป็นร้อยละ 16.66 (ตารางที่ 35-36)

ในส่วนที่เกี่ยวกับอายุของศิลาจารึกเหล่านี้ ศิลาจารึกพบเขาช่องคายนับว่ามีอายุสูงสุด คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 10 รองลงมาคือศิลาจารึกหลักที่ 27 ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-14, ศิลาจารึกหลักที่ 23 ซึ่งสลักใน พ.ศ. 1318, ศิลาจารึกหลักที่ 29 ซึ่งสลักในราวพุทธศตวรรษที่ 15-17, ศิลาจารึกหลักที่ 24 ซึ่งสลักใน พ. . 1773

และจารึกหลักที่ น.พ. 11 ซึ่งสลักใน พ.ศ. 2253 อันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นความ
ต่อเนื่องของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชได้เป็นอย่างดี (ตารางที่ 37)

เพราะนอกจากหลักฐานที่ปรากฏในจารึกดังกล่าวแล้ว ยังเคยมีอยุธยาเป็นอันมา โดยมี
เอกสารโบราณประเภทหนังสือพุทธ (สมุดข่อย) ได้จารเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และ
พราหมณ์ในนครศรีธรรมราชไว้ในลักษณะต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และยังคงสืบทอดต่อเนื่อง
กันต่อมาจนปัจจุบันนี้

เกี่ยวกับคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในจารึกดังกล่าวมานี้ ปรากฏว่ามี
ศิลาจารึกถึง 2 หลักที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณิกายโดยไม่มีลัทธิใดเจือปน คือ
ศิลาจารึกหุบเขาร่มงลวยและศิลาจารึกหลักที่ 29 นอกจากนี้แล้วและยังเป็นจารึกที่มีความปะปน
ผสมผสานทางคติความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์ทั้งสองนิกายหรือไม่ก็พุทธศาสนากับ

ศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น (ตารางที่ 38) กล่าวคือ ศิลาจารึกหลักที่ 27 ผสมผสานระหว่าง
พุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณิกาย, ศิลาจารึกหลักที่ 23 ผสมผสานระหว่าง
พุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ทั้งสองนิกาย ซึ่งนับเป็นจารึกเพียงหลักเดียวที่มีลักษณะเช่นนี้,
ศิลาจารึกหลักที่ 24 ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณิกาย,
และจารึกหลักที่ น.พ. 11 ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ที่ไม่สามารถ
สันนิษฐานได้ว่าเป็นนิกายใดในบรรดาจารึกเหล่านี้เป็นจารึกที่กล่าวเกี่ยวกับคติความเชื่อของ
ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณิกาย จำนวน 4 หลัก รองลงมาคือไวษณิกาย จำนวน 2 หลัก
และไม่ได้นิกาย จำนวน 1 หลัก (ตารางที่ 38)

ตารางที่ 29
แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
จำแนกตามอำเภอที่ค้นพบ

| ลำดับที่ | ชื่อจารึก | อำเภอที่ค้นพบ | | | | รวม
(หลัก) | หมายเหตุ |
|----------|------------------------|---------------|-----------|-------|------|---------------|----------|
| | | เมือง | รัตนัญชลี | พลาสา | ไชยา | | |
| 1. | ศิลาจารึกหีบเขาร่องคอย | — | 1 | — | — | 1 | |
| 2. | ศิลาจารึกหลักที่ 27 | 1 | — | — | — | 1 | |
| 3. | ศิลาจารึกหลักที่ 23 | 1 | — | — | — | 1 | |
| 4. | ศิลาจารึกหลักที่ 24 | — | — | — | 1 | 1 | |
| 5. | ศิลาจารึกหลักที่ 29 | 1 | — | — | — | 1 | |
| 6. | จารึกหลักที่ น.พ. 11 | — | — | 1 | — | 1 | |
| | รวม | 3 | 1 | 1 | 1 | 6 | |

หมายเหตุ ลำดับที่ 4 คือ ศิลาจารึกหลักที่ 24 นั้นได้ค้นพบที่วัดหัวเวียง (หรือวัดเวียง)
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่เนื้อหาเกี่ยวข้องกับขอบเขตการวิจัย
ครั้งนี้ จึงได้นำมารวมไว้ด้วย

ตารางที่ 30

แสดงจारीกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

จำแนกตามจำนวนที่ค้นพบในแต่ละอำเภอ

| ลำดับที่ | อำเภอที่ค้นพบ | จำนวน
(หลัก) | คิดเป็นร้อยละ | หมายเหตุ |
|----------|-----------------|-----------------|---------------|----------|
| 1. | อำเภอเมือง | 3 | 50.00 | |
| 2. | อำเภอรอนพิบูลย์ | 1 | 16.66 | |
| 3. | อำเภอทาสาลา | 1 | 16.66 | |
| 4. | อำเภอไชยา | 1 | 16.66 | |
| | รวม | 6 | 99.98 | |

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนิลขสิทธิ์

ตารางที่ 31
แสดงจำารักที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครวัดธรรมาร
จำแนกตามวัสดุที่ใช้

| ลำดับที่ | ชื่อจารึก | วัสดุที่ใช้ | | รวม
(หลัก) | หมายเหตุ |
|----------|-----------------------|-------------|-------|---------------|----------|
| | | ศิลา | สำริด | | |
| 1. | ศิลาจารึกหุบเขาของคอย | 1 | — | 1 | |
| 2. | ศิลาจารึกหลักที่ 27 | 1 | — | 1 | |
| 3. | ศิลาจารึกหลักที่ 23 | 1 | — | 1 | |
| 4. | ศิลาจารึกหลักที่ 24 | 1 | — | 1 | |
| 5. | ศิลาจารึกหลักที่ 29 | 1 | — | 1 | |
| 6. | จารึกหลักที่ น.ศ. 11 | — | 1 | 1 | |
| | รวม | 5 | 1 | 6 | |

ตารางที่ 32

แสดงจาริกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

จำแนกตามจำนวนของวัตถุที่ใช้

| ลำดับที่ | วัตถุที่ใช้ | จำนวน
(หลัก) | คิดเป็นร้อยละ | หมายเหตุ |
|----------|-------------|-----------------|---------------|----------|
| 1. | ศิลา | 5 | 83.34 | |
| 2. | สำริด | 1 | 16.66 | |
| | รวม | 6 | 100.00 | |

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 33
แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
จำแนกตามอักษรที่ใช้

| ลำดับที่ | ชื่อจารึก | อักษรที่ใช้ | | | | รวม
(หลัก) | หมายเหตุ |
|----------|----------------------|-------------|-----------------|--------------|-----|---------------|----------|
| | | คฤ-ปัลลวะ | อินทโย
นิกาย | พ-
ปัลลวะ | ไทย | | |
| 1. | ศิลาจารึกขุขะของ คอย | 1 | - | - | - | 1 | |
| 2. | ศิลาจารึกหลักที่ 27 | 1 | - | - | - | 1 | |
| 3. | ศิลาจารึกหลักที่ 23 | - | 1 | - | - | 1 | |
| 4. | ศิลาจารึกหลักที่ 24 | - | 1 | - | - | 1 | |
| 5. | ศิลาจารึกหลักที่ 29 | - | - | 1 | - | 1 | |
| 6. | จารึกหลักที่ น.ศ. 11 | - | - | - | 1 | 1 | |
| | รวม | 2 | 2 | 1 | 1 | 6 | |

ตารางที่ 34
แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนาพุทธในนครศรีธรรมราช
จำแนกจำนวนตามอักษรที่ใช้

| ลำดับที่ | อักษรที่ใช้ | จำนวน
(หลัก) | คิดเป็นร้อยละ | หมายเหตุ |
|----------|-------------------|-----------------|---------------|----------|
| 1. | อักษรคฤนฑ์-ปัลลวะ | 2 | 33.34 | |
| 2. | อักษรอินเดียกลาย | 2 | 33.34 | |
| 3. | อักษรทมิฬ-ปัลลวะ | 1 | 16.66 | |
| 4. | อักษรไทย | 1 | 16.66 | |
| | รวม | 6 | 100.00 | |

ตารางที่ 35
แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
จำแนกตามภาษาที่ใช้

ลำดับที่	ชื่อจารึก	ภาษาที่ใช้			รวม	หมายเหตุ
		สันสกฤต	ทมิฬ	ไทย, เขมร, บาลี (หลัก)		
1.	ศิลาจารึกหีบเขาร่องคอย	1	—	—	1	
2.	ศิลาจารึกหลักที่ 27	1	—	—	1	
3.	ศิลาจารึกหลักที่ 23	1	—	—	1	
4.	ศิลาจารึกหลักที่ 24	1	—	—	1	
5.	ศิลาจารึกหลักที่ 29	—	1	—	1	
6.	จารึกหลักที่ น.ศ. 11	—	—	1	1	
	รวม	4	1	1	6	

หมายเหตุ ลำดับที่ 6 คือ จารึกหลักที่ น.ศ. 11 ใช้ภาษาไทย, เขมร และบาลีผสม
อยู่หลักเดียวกัน

ตารางที่ 36
แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนา:ราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
จำแนกจำนวนตามภาษาที่ไว้

| ลำดับที่ | ภาษาที่ไว้ | จำนวน
(หลัก) | คิดเป็นร้อยละ | หมายเหตุ |
|----------|-----------------------|-----------------|---------------|----------|
| 1. | ภาษาสันสกฤต | 4 | 66.68 | |
| 2. | ภาษาทมิฬ | 1 | 16.66 | |
| 3. | ภาษาไทย, เขมร และบาลี | 1 | 16.66 | |
| | รวม | 6 | 100.00 | |

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 37

แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช

จำแนกตามอายุ

| ลำดับที่ | ชื่อจารึก | อายุ | จำนวน
(หลัก) | หมายเหตุ |
|----------|------------------------|------------------------|-----------------|----------|
| 1. | ศิลาจารึกหุบเขาของคอบย | ราวพุทธศตวรรษที่ 10 | 1 | |
| 2. | ศิลาจารึกหลักที่ 27 | ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 | 1 | |
| 3. | ศิลาจารึกหลักที่ 23 | พ.ศ. 1318 | 1 | |
| 4. | ศิลาจารึกหลักที่ 24 | พ.ศ. 1773 | 1 | |
| 5. | ศิลาจารึกหลักที่ 29 | ราวพุทธศตวรรษที่ 15-17 | 1 | |
| 6. | จารึกหลักที่ พ.ศ. 11 | พ.ศ. 2203 | 1 | |
| | รวม | - | 6 | |

ตารางที่ 38
แสดงจารึกที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช
จำแนกตามความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ

| ลำดับที่ | ชื่อจารึก | ลัทธิความเชื่อ | | | | จำนวน
(หลัก) | หมายเหตุ |
|----------|-----------------------|----------------|---------------------|-----------------------|---------------------------|-----------------|----------|
| | | พุทธ
ศาสนา | พราหมณ์
ไศวนิกาย | พราหมณ์
ไวษณพนิกาย | พราหมณ์
นิกาย
โมรยะ | | |
1.	ศิลาจารึกหุบเขาของคอบ	-	✓	-	-	1	
2.	ศิลาจารึกหลักที่ 27	✓	✓	-	-	1	
3.	ศิลาจารึกหลักที่ 23	✓	✓	✓	-	1	
4.	ศิลาจารึกหลักที่ 24	✓	-	✓	-	1	
5.	ศิลาจารึกหลักที่ 29	-	✓	-	-	1	
6.	จารึกหลักที่ น.ศ. 11	✓	-	-	✓	1	
	รวม	-	-	-	-	6	

เชิงอรรถท้ายบทที่ 4

¹เทิม มีเต็ม, "การสำรวจเอกสารโบราณของหอสมุดแห่งชาติ," ศิลปากร, ปีที่ 23 ฉบับที่ 5 (พฤศจิกายน 2522), หน้า 76-77.

²หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, หลักการค้นคว้าวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2516), หน้า 1.

³จำปา เยื้องเจริญ, "ศิลาจารึกวิหารโพธิ์ลังกา เลขที่ น.ศ. 2 ระหว่าง พ.ศ. 1775-1825," ศิลปากร, ปีที่ 23 ฉบับที่ 5 (พฤศจิกายน 2522), หน้า 94-95.

⁴ศรีจักร วัลลิโภคม, "ความน่า", เมืองโบราณ, ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-กันยายน 2521), หน้า 2-4.

⁵ปรีชา นุ่มชูช, หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2525), หน้า 42.

⁶ศรีจักร วัลลิโภคม, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

⁷หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000 (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522), หน้า 5.

⁸อรรษา จิตสุทธาน, "คำบรรยายวิชาอักษรโบราณที่สอบในประเทศไทย," มัธยมศึกษา มหาวชิราวุธวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2523 โดย นายปรีชา นุ่มชูช ผู้บันทึก.

⁹ชาลซ อีเนรารุช, โบราณคดีอินเดีย (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523), หน้า 13.

¹⁰คงเคอ ประพันธ์ทอง, การวิจัยเอกสารโบราณเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2520), หน้า 5-6.

¹¹อัญญา จิตสุทธิญาณ, "คำบรรยายวิชาอักษรโบราณที่พบในประเทศไทย," มัธยมศึกษาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2525 โดย นายปริชา นุ่นสุข บัณฑิตก.

¹²หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ทิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อินทร์การพิมพ์, 2522), หน้า 60.

¹³คุ ปริชา นุ่นสุข, เรื่องเดิม, หน้า 42-43.

คุ อัญญา จิตสุทธิญาณ, "อักษรและภาษาที่พบในจารึกภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19", เอกสารการประชุมทางวิชาการ 700 ปีลายสือไทย (หมายเลข 14) จัดโดย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา วันที่ 14-16 กรกฎาคม 2526 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (อัคราเนา) หน้า 1.

¹⁴ปริชา นุ่นสุข, "จารึกหุบเขาช่องคอย : หน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ภาคใต้," ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2523), หน้า 46-59.

¹⁵เรื่องเดิม, หน้า 57-59.

¹⁶สุภัทท์ ทิชย์เกษรและระเอม แก้วคล้าย, "ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย," ศิลปากร, ปีที่ 24 ฉบับที่ 4 (กันยายน 2523), หน้า 69-73.

17 อัญมณา จิตสุทธานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

18 ยอร์ช เชเคส, ประมุขคณาจารย์ภาคที่ 2 : จารึกถาวรวัตถุ ทวีจริย
ธะโว ฉบับครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2524), หน้า 36.

19 เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37.

20 วริยะ เกตุบุตร, ศิลปะทัศนียภาพ ทอศวรรรที่ 1 (กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2523), หน้า 69, 190 และ 272.

21 ยอร์ช เชเคส, เรื่องเดิม, หน้า 21-22.

22 ปัจจุบัน (พ.ศ. 2527) ศาสตราจารย์หลักนี้จัดแสดงอยู่ใน ห้องทวารวดี
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รัตนนคร.

23 ยอร์ช เชเคส, เรื่องเดิม, หน้า 22.

24 เรื่องเดียวกัน.

25 ประเสริฐ ณ นคร, "จารึกที่พบในนครศรีธรรมราช," ใน รายงานการสัมมนา
ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2521),
หน้า 439.

26 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ไทยโบราณคดีถึง พ.ศ. 2500
หน้า 39 และ 42.

²⁷M.C.Chand Chirayu Rajani, Scientific Evidence in the Sri Vijaya Story. 1981 (Type written), p.14.

²⁸H.G.Quaritch Wales, Towards Angkor (London:George G. Harrap, 1937)

²⁹มานึก วลิลิโกลม, "ศรีวิชัยในศิลปกรรม" อนุสาร อ.ศ.บ., ปีที่ 18 ฉบับที่ 9 (เมษายน 2521), หน้า 16 และ 18.

³⁰กู ปรีชา นุ่นสุข, หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัย (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช, 2525), หน้า 119-122.

กู ปรีชา นุ่นสุข, "จักรวรรดิเขมรสมัย : หน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ภาคใต้," ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2523), หน้า 48-59.

กู ปรีชา นุ่นสุข, "ศิลาจารึกหลักที่ 23 กับการแสวงหาที่มาซึ่งยังไม่ยุติ," ศรีวิชัย, ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (เมษายน 2525), หน้า 13-29.

กู ปรีชา นุ่นสุข, "บนเส้นทางแห่งการศึกษาจารึกภาคใต้และศิลาจารึกหลักที่ 24 : จาก "กามกรนิมิต" ถึง "นครศรีธรรมราช", เอกสารการประชุมทางวิชาการ 700 ปีลายสือไทย (หมายเลข 12) จัดโดย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ในระหว่างวันที่ 14-16 กรกฎาคม 2526 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (อัสสัมชัญ)

กู ปรีชา นุ่นสุข, "ศึกษาอารยธรรมขมบนนครศรีธรรมราชจากศิลาจารึก ภาษาทมิฬ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร," ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 4 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2526), หน้า 18-31.

31 คีรณ พรทตะเสน อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 143/1 ถนนหลังวัดกระบมราชกุ
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา มุ่นสุข
เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 143/1 ถนนหลังวัดกระบมราชกุ อำเภอเมือง จังหวัด
นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2524.

32 ชุนดา เทศคิต (กลอน บัลลิกะมาส) อายุ 97 ปี บ้านเลขที่ 203 ถนนคำ
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา มุ่นสุข เป็นผู้
สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 203 ถนนคำ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่
15 ตุลาคม 2524.

33 ยอร์ เนเทส, เรื่องเดิม, หน้าสิบ.

34 ธรรมทาส พานิช อายุ 77 ปี โรงเรียนพุทธนิคม 1 อําเภอไธยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา มุ่นสุข เป็นผู้สัมภาษณ์ ณ โรงเรียน
พุทธนิคม 1 อําเภอไธยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2524.

35 ธรรมทาส พานิช ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา มุ่นสุข เป็นผู้สัมภาษณ์
ณ โรงเรียนพุทธนิคม 1 อําเภอไธยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2524.

36 ธรรมทาส พานิช ผู้ให้สัมภาษณ์ โดย นายปรีชา มุ่นสุข เป็นผู้สัมภาษณ์
ณ โรงเรียนพุทธนิคม 1 อําเภอไธยา เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2524.

37 ประทุม กุ่มเพ็งพันธุ์, "วัฒนธรรมศรีวิชัยที่ไธยา," ศิลปากร, ปีที่ 18 ฉบับที่ 5
(มกราคม 2518), หน้าคำอธิบายภาพ.

38 มานิต วังสโกลม, เรื่องเดิม, หน้า 18.

39 สราหงส์ ศรีสุรชาติ และอมรา ชันคิสิทธิ์, คำบรรยายพิเศษ เรื่อง โบราณคดีในภาคใต้ ณ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2524.

40 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ทิศกุล, "เจดีย์ที่วัดแก้ว ไชยา," อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ 21 ฉบับที่ 11 (มิถุนายน 2524), หน้า 47-54.

41 พิริยะ ไกรฤกษ์, เรื่องเดิม, รูปที่ 9.

42 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ทิศกุล, คำบรรยายวิชาโบราณคดีในประเทศใกล้เคียง 2, ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 16 มิถุนายน 2524 โดย นายปริชา มั่นสุข ชูบัณฑิตก.

43 พิริยะ ไกรฤกษ์, เรื่องเดิม, หน้า 162-163.

44 ยอร์ช เซทส์, เรื่องเดิม, หน้า 27.

45 เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

46 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

47 ประเสริฐ ผนคร, "จารึกที่พบในสุราษฎร์ธานี", เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี (หมายเลข 12) จัดโดย วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานีและจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในระหว่างวันที่ 20-23 มกราคม 2527 ณ โรงแรมวังใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (อัครสำเนาะ) หน้า 1-3.

48 ยอร์ช เซทส์, เรื่องเดิม, หน้า 22.

49 ประเสริฐ น นคร, "จารึกที่ขุดในนครศรีธรรมราช," ใน รายงานการ
สัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช,
2521), หน้า 444-446.

50 ทวีโลกนาถ บาวา, "หินอุษรรม (อินธุษรรม)," ใน อารยธรรมอินเดีย
(นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2515), หน้า
64-68.

51 เปลื้อง น นคร, พจน-สารานุกรม ฉบับทันสมัย เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 2
(กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 342.

52 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ทิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, หน้า 69.

53 ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2 (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2512-2513), หน้า 1187.

54 ยอร์ช เบเคส์, เรื่องเดิม, หน้า 27-30.

55 เรื่องเดิม, หน้า 30-31.

56 ประเสริฐ น นคร, เรื่องเดิม, หน้า 451.

57 อภัย สีนุสาร, สารานุกรมไทย เล่ม 4 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ,
2517), หน้า 700-702.

58 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ทิศกุล, เรื่องเดิม, หน้า 67.

59 ชู วิสุทธิ์ บุษกุล, "อิทธิพลวรรณคดีอินเดียในวรรณคดีไทย," ใน อารยธรรมอินเดีย
(นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2515), หน้า 89-94.

ดู ศรีสุรางค์ พงษ์ทรัพย์, "ภควัตติกา : ปรัชญาสำหรับผู้ไท่เอใจในสวรรค์," วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 2 เล่มที่ 2 (พฤศจิกายน 2515-มีนาคม 2516), หน้า 13-28.

ดู รุ่งโรจน์ สัจพันธ์, อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 65-71.

⁶⁰ปริ๊นซ์ ปุณสุข, อิทธิพลของมหากาพย์รามายณะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524), หน้า 85-116.

⁶¹ยอร์ช เซทส์, เรื่องเดิม, หน้า 1.

⁶²หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000

หน้า 44.

⁶³M. Monier Williams, Sanskrit English Dictionary (Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1981), p.501.

⁶⁴ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 13 (ปรามบุรี : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2516-2517), หน้า 8297-8298.

⁶⁵Percy Brown, Indian Architecture (Buddhist and Hindu Period), (Bombay: D.B. Taraporevala Sons and Co. private Ltd., 1965), p.17.

⁶⁶ยอร์ช เซทส์, เรื่องเดิม, หน้า 40.

⁶⁷เรื่องเดียวกัน.

68 ประเสริฐ วัฒนพร, เรื่องเดิม, หน้า 458.

69 ยอร์ช เบเคส์, เรื่องเดิม, หน้า 37.

70 เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

71 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, ศาลาการเปรียญในอาณาจักรขอม (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2516), หน้า 47.

72 ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 4 (ระนศร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2503-2504), หน้า 2379-2386.

73 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, เรื่องเดิม, หน้า 63.

74 อุตัย สิมะสาร, สารานุกรมไทย เล่ม 11 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2519), หน้า 2029.

75 ปรีชา นุ่นสุข, "จารึกหุมเขาสองคอย : หน้าใหม่ของประวัติศาสตร์เรขาคณิต," ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (พฤษภาคม 2523), หน้า 48-59.

76 สุศักดิ์ ติพย์เกษร และระเอบ แก้วคล้าย, "ศิลาจารึกหุมเขาสองคอย," ศิลปากร, ปีที่ 24 ฉบับที่ 4 (กันยายน 2523), หน้า 89-93.

77 ปรีชา นุ่นสุข, หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรศรีวิชัย, หน้า 117-119 และ หน้า 219-222.

78 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000, หน้า 53-56.

79 ไมเคิล ไรท์, "ศิลาจารึกหน้าทับใบไม้ (ของเขาคอย) กับประวัติศาสตร์ศรีวิชัย," ศิลปวัฒนธรรม, (มกราคม 2525), หน้า 18-19.

80 ประเสริฐ ณ นคร, "สรุปคำอภิปรายเกี่ยวกับจารึก", เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ประวัติศาสตร์โบราณคดีของอาณาจักรศรีวิชัย จัดโดยกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ในระหว่างวันที่ 25-30 มิถุนายน 2525 ณ โรงแรมวังใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2525 (อักษราเนา), หน้า 1.

81 ยอร์ช เซเคส์, เรื่องเดิม, หน้า 39.

82 หม่อมเจ้าสุภัทรทิศ กุศล, เรื่องเดิม, หน้า 37.

83 ประเสริฐ ณ นคร, "จารึกหินใบไม้นครศรีธรรมราช," ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช, 2521), หน้า 440 และ 447-450.

84 ดู สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานโบราณคดีเมืองนครศรีธรรมราช พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (สินธุ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) หน้า 1-47.

85 สุวิทย์ ทองศรีเทศ, "การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช," วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524, หน้า 53.

86 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 45.

⁸⁷ปราณี ช้วนแก้ว, วรรณคดีชาวบ้านจาก "มดดำ" กำบารอนพิบูลย์
(กรุงเทพฯ : หน่วยงานนิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู, 2518), หน้า 322.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์